

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 2 верасня 1988 г. № 35 (3445) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Мікола Селяшчук — мастак, імя і творчасць якога знаходзяцца ў цэнтры ўвагі крытыкі і аматараў мастацтва літаральна з таго моманту, як ягоныя станковыя работы ўпершыню

з'явіліся на выстаўках, а ілюстраваныя ім кнігі на паліцах кнігарань. Графічныя аркушы і палотны Селяшчука неаднойчы прадстаўлялі Беларусь за межамі рэспублікі і краіны.

Многім памятная групавая выстаўка, што праходзіла ў 1985 годзе ў выставачнай зале на праспекце Машэрава. Сёлетая група мастакоў амаль у тым жа складзе зноў ладзіць

экспазіцыю ў той жа зале. Выстаўка адкрыецца ў сярэдзіне верасня. Будуць на ёй і новыя творы Міколы Селяшчука.

Фота А. КАЛЯДЫ.

ВЫСОКІЯ ЎЗНАГАРОДЫ РАДЗІМЫ

Як паведамлялася ўжо, за дасягненне высокіх вынікаў у павелічэнні вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі на аснове асваення інтэнсіўных тэхналогій і перадавых метадаў арганізацыі працы ў земляробстве і жыллягадоўлі Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР Указам ад 17 жніўня г. г. узнагародзіў ордэнамі і медалямі вялікую групу перадавікоў аграпрамысловага комплексу нашай рэспублікі, якія найбольш вызначыліся.

Сярод узнагароджаных ордэнам Леніна па Брэсцкай вобласці: Л. В. Васілеўская — дзярка калгаса «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна, І. П. Вышыньскі — трактарыст племзавода «Прамень», Бярозаўскі раён, Ф. В. Лазнуха — трактарыст калгаса імя Леніна Столінскага раёна, І. М. Чыркі — старшыня калгаса «Расія» Івацэвіцкага раёна; па Віцебскай вобласці: А. С. Валянцін — трактарыст калгаса імя Леніна Талачынскага раёна, М. Ф. Гардзееў — звеннявы калгаса імя Леніна Талачынскага раёна, І. І. Сінкевіч — начальнік вытворчага ўчастка калгаса «Парыжская камуна» Міёрскага раёна; па Гомельскай вобласці: У. К. Дамасканаў — звеннявы калгаса «Юбілейны» Чачэрскага раёна, Н. В. Краўцова — дзярка саўгаса «Брылёва» Гомельскага раёна, М. Р. Марчанка — вадзіцель аўтамабіля калгаса імя Леніна Буда-Кашалёўскага раёна, І. П. Ус — трактарыст калгаса «XXI з'езд КПСС» Рэчыцкага раёна; па Гродзенскай вобласці: В. І. Крамко — старшыня калгаса «Кастрычнік» Гродзенскага раёна, А. С. Цяслаўскі — трактарыст-машыніст калгаса імя С. О. Прытыцкага Бераставіцкага раёна, У. М. Улановіч — свінарка калгаса імя Карбышава Мастоўскага раёна, Н. А. Юсько — аператар па гадоўлі парасят калгаса імя Чкалава Свіслацкага раёна; па Мінскай вобласці: А. А. Бабейка — трактарыст калгаса «Семежава» Капыльскага раёна, Г. У. Ермаковіч — дзярка калгаса «Нёман» Стаўбцоўскага раёна, А. Г. Максімовіч — дырэктар Гарадзейскага цукровага камбіната, Нясвіжскі раён, Л. М. Савановіч — старшыня калгаса імя Арджанікідзе Слуцкага раёна; па Магілёўскай вобласці: У. Ф. Комар — брыгадзір Магілёўскага саўгаса-тэхнікума, Клічаўскі раён, А. І. Кунц — трактарыст саўгаса «Доўнічава» Бабруйскага раёна, У. І. Роўбель — старшыня калгаса «Чырвоны сцяг» Асіповіцкага раёна.

(Заканчэнне на стар. 2).

гэтага выдатнага чалавека, які, нягледзячы на ўсю заняцасць, знаходзіў час, каб пабыць з сябрамі сына. Мала таго, ён нават вучыў катацца на сваім веласіпеды мяне і майго малодшага брата. Ён заўсёды з павагай ставіўся да нас, дзяцей.

Добра помню, як самотна стала на нашай плячоўцы, у нашым пад'ездзе, калі, па незразумелай для нас прычыне, раптам не стала ў доме ўсёй сям'і Жылуновічаў. Пра іх ніхто не ўспамінаў, а на нашы дзіцячыя пытанні пра лёс суседзяў ніхто нам толкам не адказваў...

На жаль, і мы, для каго творчасць Цішкі Гартнага забаронена было вучыцца ў школе і ВДУ, і маладое наша пакаленне зусім нямнога ведаем пра гэтага выдатнага пісьменніка і грамадскага дзеяча Беларусі.

Сёння ж трэба несці ягоную спадчыну ў народ, увекавечыць імя Цішкі Гартнага з усёй адказнасцю перад паміжцамі гэтага чалавека, перад заўтрашнім днём нашай культуры.

М. НАВІЦКІ,
ветэран вайны.

г. Мінск.

20 ЖНІЎНЯ, у суботу, да мастачкі В. Якімовіч, выкладчыцы малявання адной з мінскіх школ, якая жыве на вуліцы Адзіноцва, прыйшлі госці. Сабраліся разам добрыя знаёмыя, сябры-ападумцы. Сабраліся пасля летніх раз'ездаў, каб пабачыцца, пагаварыць пра тое, што баліць, хвалюе. Былі тут і «нефармалы» — прадстаўнікі «Тутэйшых», некалькі «сталакоўцаў», маладыя мастакі, навукоўцы... Запрасілі і «фармалы» — інструктара ЦК ЛКСМБ В. Астроўскага і карэспандэнта БЕЛТА П. Марцава.

Званок у дзверы. Новыя госці. Нечаканыя. Міліцыя. Кажы: — Нам пазванілі па «02», у вас парушаецца грамадскі парадак — гучна спяваеце.

На гадзінніку — 14.30.
— Хто пазваніў?
— Не ведаем. Звярніцеся па «02», спытайцеся самі.

Сярод «гасцей» — старшы ўчастковы інспектар Фрунзенскага РАУС маёр Яфічанка Я. М. Разам з ім увайшлі, не апраўдашы сваё з'яўленне ў кватэры ніякім дакументам, работнік УУС маёр Трусевіч Г. С., яшчэ адзін маёр міліцыі і супрацоўнік у цывільным з фотаапаратам і дыктафонам.

На беззаконнае, лічым, уварванне адказваем пасіўным супраціўленнем — не паказваем участковаму інспектару даку-

менты. Пагаджаемся, нарэшце, на тым, што вось прыйдзе гаспадыня, якая выйшла на хвіліну ў магазін, засведчыць, што ведае нас, што мы не злодзеі, не рабаўнікі і не распуснікі, у выпадку сумненняў мы прад'явім дакументы — і прыязна развітаемся.

Вяртаецца гаспадыня. Пацвердзіўшы, што ўсе мы — яе госці, яна просіць супрацоўнікаў міліцыі пакінуць яе кватэру. Але тых ужо зусім не цікавіць, ведае нас гаспадыня або не. Яны пачынаюць гарача даводзіць Валянціне, што тут не госці, а «какое-то зборнішча», і прапануюць: «Пройдёмте...» Гаспадыня адмаўляецца.

І тады, пасля запрашэння невядомага нам маёра, у кватэру ўваходзіць намеснік начальніка УУС Мінгарвыканкома падпалкоўнік Макеў В. С. Ён загадаў вывесці нас на вуліцу, дзе ля пад'езда стаяла некалькі міліцэйскіх машын. За тры рэйсы гасцей Валянціны Якімовіч разам з ёй самаю даставілі ў Фрунзенскі раённы адзел унутраных спраў.

Варта адзначыць, што там супрацоўнікі паставіліся да «злачынцаў» выключна карэктна і нават прыязна. Былі акуратна спісаны нашы сведчанні-тлумачэнні і складзены пратаколы. Як высветлілася, кожны з нас «прымаў удзел у неадвольным пасяджэнні клуба «Талака» і тым самым парушаў устаноўлены парадак правядзення сходаў, мітынгаў, вулічных шэсцяў і дэманстрацый. Справа перададзена на разгляд адміністрацыйнай камісіі выканкома...

Нямала абурэння гэтым здарэннем, мы вярнуліся да нашай астылай бульбы, каб падзяліцца сумнымі развагамі і скласці вось гэты ліст (цяпер нам чамусьці ніхто не перашкаджае). У чым наша віна? Няўжо словы аб дэмакратызацыі грамадскага жыцця, аб сацыяльнай актыўнасці, чалавечай годнасці — толькі словы, а беззаконне і самаўпраўства не адыходзяць у нябыт? Хто адкажа на гэтыя пытанні?

С. ВІТУШКА, студэнт;
В. ВЯЧОРКА, выкладчык;
Ж. ГРЫГОР'ЕВА, студэнтка;
С. ДУБАВЕЦ, журналіст;
А. КОСТКА, мастак;
Г. САГАНОВІЧ, археолаг;
С. СОКАЛАУ-ВОЮШ, настаўнік;
А. СУША, супрацоўнік выдавецтва БелСЭ,
В. ХРАМЦОУ, рабочы;
С. ШУПА, перакладчык і іншыя, усяго 18 подпісаў.

Ад рэдакцыі. Мы, не можам узяць на сябе адказнасць раставіць ацэнкі ў гісторыі, расказанай нашымі чытачамі, таму што рэдакцыя сёння неведомы ўсе абставіны здарэння на вуліцы Адзіноцва.

Друкуючы чытацкі ліст, мы зыходзім з тых мераванняў, што ў ім закранаюцца праблемы, якія цяпер знаходзяцца ў цэнтры грамадскай увагі і ў якіх людзь шмат нявысветленага. Напрыклад, адказаўшы нядаўна на пытанні газеты «Известия» (27 жніўня г. г.) міністр юстыцыі СССР Б. В. Краўцоў зазначыў: «Новыя абставіны нашага грамадска-палітычнага жыцця ставяць перад намі шэраг зусім новых і нечаканых задач. Ствараючы новыя правыя акты, мы нярэдка бачым неўзабаве, што яны вымагаюць удкладнення і ўдасканалення... Гэта сведчыць аб тым, што мы набываем неабходную гнуткасць, пазбаўляемся застойных з'яў. Мы, юрысты, павінны дапамагчы нашаму грамадству ў пераадоленні падобных цяжкасцей на шляху ўмацавання прававой дзяржавы».

Што тычыцца змешчанага ліста, дык рэдакцыя мае намер больш падрабязна звярнуцца да ўзнятай у ім тэмы.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

В. БОГУШ.

ментаў. Пагаджаемся, нарэшце, на тым, што вось прыйдзе гаспадыня, якая выйшла на хвіліну ў магазін, засведчыць, што ведае нас, што мы не злодзеі, не рабаўнікі і не распуснікі, у выпадку сумненняў мы прад'явім дакументы — і прыязна развітаемся.

Вяртаецца гаспадыня. Пацвердзіўшы, што ўсе мы — яе госці, яна просіць супрацоўнікаў міліцыі пакінуць яе кватэру. Але тых ужо зусім не цікавіць, ведае нас гаспадыня або не. Яны пачынаюць гарача даводзіць Валянціне, што тут не госці, а «какое-то зборнішча», і прапануюць: «Пройдёмте...» Гаспадыня адмаўляецца.

І тады, пасля запрашэння невядомага нам маёра, у кватэру ўваходзіць намеснік начальніка УУС Мінгарвыканкома падпалкоўнік Макеў В. С. Ён загадаў вывесці нас на вуліцу, дзе ля пад'езда стаяла некалькі міліцэйскіх машын. За тры рэйсы гасцей Валянціны Якімовіч разам з ёй самаю даставілі ў Фрунзенскі раённы адзел унутраных спраў.

Варта адзначыць, што там супрацоўнікі паставіліся да «злачынцаў» выключна карэктна і нават прыязна. Былі акуратна спісаны нашы сведчанні-тлумачэнні і складзены пратаколы. Як высветлілася, кожны з нас «прымаў удзел у неадвольным пасяджэнні клуба «Талака» і тым самым парушаў устаноўлены парадак правядзення сходаў, мітынгаў, вулічных шэсцяў і дэманстрацый. Справа перададзена на разгляд адміністрацыйнай камісіі выканкома...

Нямала абурэння гэтым здарэннем, мы вярнуліся да нашай астылай бульбы, каб падзяліцца сумнымі развагамі і скласці вось гэты ліст (цяпер нам чамусьці ніхто не перашкаджае). У чым наша віна? Няўжо словы аб дэмакратызацыі грамадскага жыцця, аб сацыяльнай актыўнасці, чалавечай годнасці — толькі словы, а беззаконне і самаўпраўства не адыходзяць у нябыт? Хто адкажа на гэтыя пытанні?

С. ВІТУШКА, студэнт;
В. ВЯЧОРКА, выкладчык;
Ж. ГРЫГОР'ЕВА, студэнтка;
С. ДУБАВЕЦ, журналіст;
А. КОСТКА, мастак;
Г. САГАНОВІЧ, археолаг;
С. СОКАЛАУ-ВОЮШ, настаўнік;
А. СУША, супрацоўнік выдавецтва БелСЭ,
В. ХРАМЦОУ, рабочы;
С. ШУПА, перакладчык і іншыя, усяго 18 подпісаў.

Ад рэдакцыі. Мы, не можам узяць на сябе адказнасць раставіць ацэнкі ў гісторыі, расказанай нашымі чытачамі, таму што рэдакцыя сёння неведомы ўсе абставіны здарэння на вуліцы Адзіноцва.

Друкуючы чытацкі ліст, мы зыходзім з тых мераванняў, што ў ім закранаюцца праблемы, якія цяпер знаходзяцца ў цэнтры грамадскай увагі і ў якіх людзь шмат нявысветленага. Напрыклад, адказаўшы нядаўна на пытанні газеты «Известия» (27 жніўня г. г.) міністр юстыцыі СССР Б. В. Краўцоў зазначыў: «Новыя абставіны нашага грамадска-палітычнага жыцця ставяць перад намі шэраг зусім новых і нечаканых задач. Ствараючы новыя правыя акты, мы нярэдка бачым неўзабаве, што яны вымагаюць удкладнення і ўдасканалення... Гэта сведчыць аб тым, што мы набываем неабходную гнуткасць, пазбаўляемся застойных з'яў. Мы, юрысты, павінны дапамагчы нашаму грамадству ў пераадоленні падобных цяжкасцей на шляху ўмацавання прававой дзяржавы».

Што тычыцца змешчанага ліста, дык рэдакцыя мае намер больш падрабязна звярнуцца да ўзнятай у ім тэмы.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

В. БОГУШ.

Прэстыж роднай мовы

Генадзь БУРАЎКІН:

«ВУЧЫМ ІНШЫХ, ВУЧЫМСЯ САМІ»

— Тэлебачанне і радыё — аб'ектыўнае люстэрка рэальнага жыцця, працэсаў, якія адбываюцца ў грамадстве, а значыць, і ўзроўню развіцця нацыянальнай мовы, — лічыць старшыня Дзяржтэлерадыё БССР Г. Бураўкін. — З экрану і па радыё сёння гучыць такая ж мова, якую мы з вамі чуюм ад тых, хто акружае нас, штодзённа і штогадзінна: і добрую літаратурную, і тую, у аснове якой дыялекты, і так званую «мешанку».

— Генадзь Мікалаевіч, давайце пачнём нашу гутарку з размовы аб беларускай мове, у першую чаргу, як аб рабочым інструменце рэспубліканскага радыё і тэлебачання, — прапанаваў карэспандэнт БЕЛТА Г. Бураўкіну.

— Згодзен. Інакш мы да яе і не можам адносіцца. У нас існуе правіла — творчы супрацоўнік, які прыходзіць да нас на работу, павінен свабодна валодаць як рускай, так і беларускай мовай і прымяняць іх у залежнасці ад канкрэтнай сітуацыі. Я абсалютна перакананы ў правільнасці такога патрабавання. Бо калі чалавек уладкоўваецца працаваць, скажам, шафёрам, уменне вадзіць машыну для яго абавязковая ўмова. Дык чаму ў нас павінен быць іншы прафесіянальны падыход да журналістаў, рэжысёраў і г. д., калі яны не валодаюць сваім рабочым «інструментам»? Тэарэтычна гэтых жа прынцыпаў прытрымліваюцца і мае калегі — кожны добра разумее, што гэта адпавядае лінгвістычным і палітычным ідэям нацыянальнай палітыкі. На практыцы ж прытрымліваюцца абвешчаных лозунгаў больш складана.

— Ці нельга гэту думку канкрэтызаваць?

— Сённяшнія цяжкасці сфарміраваны і «паднесены» нам школай і ВДУ. Факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта і тэатральна-мастацкі інстытут, напрыклад, рыхтуюць для нас спецыялістаў, якія вельмі слаба валодаюць беларускай мовай. Такія, на жаль, рэальнасць. Пры запавенні анкеты чалавек піша, што валодае мовай, а бярэ ў рукі мікрафон або выходзіць да камеры і... І мы вымушаны выпраўляць чужыя недапрацоўкі — арганізавалі курсы па вывучэнню роднай мовы.

— І вы лічыце, што такой «самадзейнасцю» можна ліквідаваць моўную неадукаванасць?

— Так. Умова адна — жаданне. Гэта пацярджанае практыка. У нас ёсць работнікі, якія скончылі рускія або ўкраінскія ВДУ і праз год-паўтара пасля прыходу да нас вядуць размову з гледачамі і слухачамі на беларускай мове.

— І ўсё ж, мяркуючы па перадачах, можна выказаць думку, што кваліфікаваных «двухмоўных» супрацоўнікаў у вас не хапае...

— Я не скажаў бы так катэгарычна. Становішча прыметна мяняецца ў лепшы бок. Сёння на радыё працэнтаў каля 80 перадач ідзе ў эфір па-беларуску, на тэлебачанні — каля 40. А, скажам, дзесяць гадоў назад лічыліся ледзь ці не ўдвая меншымі. Мы штогод праводзім конкурсы дыктараў, у іх удзельнічаюць сотні прэтэндэнтаў. Дык вось, калі некалькі гадоў назад сярод іх былі адзінкі, якія ведалі беларускую мову, то ў гэтым годзе калі не кожны другі, то кожны трэці ўжо нядрэнна валодаў мовай.

Гэты факт, па-мойму, дастаткова дакладна адлюстроўвае сённяшняе абуджэнне цікавасці да роднай мовы ў шырокіх мас. Тут, бясспрэчна, дае вынікі тая вялікая работа, якая пачата і партыйнымі органамі, і сродкамі масавай інфармацыі, вядома, дзеячамі літаратуры і мастацтва. Я аптыміст і лічу,

што калі гэты працэс, які пачаўся з перабудовай, будзе і далей гэтак жа развівацца, гадоў праз пяць сённяшніх вельмі складаных праблем з беларускай мовай у нас ужо не будзе.

Павінен сказаць, што вельмі многае залежыць ад асабістага прыкладу тых, з кім людзі лічацца, каго паважаюць. Тут павінен дзейнічаць прынцып «рабі як я». Калі кіруючыя работнікі рэспублікі загавораць па-беларуску, з іх абавязкова возьмуць прыклад кіраўнікі сярэдняга звяна, а за імі і самыя шырокія масы.

— Але пакуль моўныя праблемы ў радыё і тэлебачанні ёсць, глядач нярэдка адрасуе вам папранкі. Гавораць, напрыклад, што футбольныя матчы каменціруюць на беларускай мове, а вось перадачы адной з самых папулярных маладзёжных праграм «Тэлевізійны маладзёжны цэнтр» чамусьці ідуць на рускай.

— Тут мне цяжка прычыць. Можна паспрабаваць апраўдацца тым, што гэтая сітуацыя — люстэрка, у якім адбіліся горшыя рысы фармальна зразуметага двухмоўя. Мы добра бачым свае недахопы, спрабуем выпраўляць іх. Маладзёжная рэдакцыя, напрыклад, на адной з бліжэйшых калегій якраз і будзе рабіць справаздачу па тых пытаннях, аб якіх мы з вамі гаворым.

Вы ўспомнілі футбольныя рэпартажы. Калі мы пачыналі іх весці на беларускай мове, былі чуваць і даволі грозныя галасы, якія папракалі нас ні многа ні мала, а ў... нацыяналізме. І павінен сказаць, што ў нас, на жаль, нярэдка блытаюць, а то і падмяняюць такія элементарныя паняцці як «нацыянальнае» і «нацыяналістычнае», спяшаюцца навешваць ярлыкі. З тымі ж рэпартажамі ў нас было многа непрыемнасцей. Зласлыцы лавілі кожнае няправільнае вымаўленне слова, кожны няправільны націск каментараў, забываючы, што мы ішлі новым шляхам, што спартыўная тэрміналогія ў нас слаба распрацавана. Але вось мінуў час, і наўрад ці знойдуцца сёння незадаволеныя рэпартажамі Уладзіміра Навіцкага (ён, дарэчы, некалькі гадоў назад не ведаў беларускай мовы). Нядрэнна каменціруюць па-беларуску спартыўныя спаборніцтвы Сяргея Новікаў і Віталь Саламахіна.

Так што, як я ўжо казаў, усё залежыць ад жадання людзей, ад іх агульнай культуры.

— А цяпер, калі ласка, — аб той рабоце, якую радыё і тэлебачанне вядуць па прапагандзе роднай мовы.

— Згодзен, на тэлебачанні і радыё ляжыць асабліва адказнасць. Само гучанне ў эфіры беларускай мовы міжволі для слухача фарміруе яго культуру, моўнае асяроддзе. І адно ўжо гэта працуе на расшырэнне сферы ўжывання роднай мовы.

Асаблівае значэнне мы надаём перадачам, якія непасрэдна датычаць развіцця беларускай мовы. Гэта тэлечасопіс «Роднае слова» і радыёчасопіс «Жывое слова». Калі радыёпраграма, якую вядзе пісьменнік Уладзімір Юрэвіч, разлічана на дзяцей і падлеткаў, то тэлевыпускі рыхтуюцца для самай шырокай аўдыторыі.

Прама або ўскосна прапаганда роднай мовы прысвечаны перадачы літаратурна-драматычных рэдакцый як радыё, так і тэлебачання. Назаву хаця б «Ліру». У ёй выступалі такія нашы любімыя літаратары, як В. Быкаў, Я. Брыль, Р. Барадулін, М. Лужанін, Н. Гілевіч — ды ўсіх не пералічыш. І ў кожным выпуску размова ішла і аб выкладанні мовы і літаратуры ў школе, і аб культуры

мовы, і аб некаторых больш канкрэтных рэчах.

Нядрэнна, на мой погляд, вядзе гэтую тэматыку радыёстанцыя «Беларуская маладзёжная», больш сціплым поспехі ў маладзёжнай рэдакцыі тэлебачання. А вось зусім маленькія тэлегледачы не павінны крыўдаваць. Дзіцячая рэдакцыя выпускае ў эфір «Літарынку» — гэта тэлеазбука, якая дае магчымасць малышу ў прамым сэнсе гуляючы вывучаць родную мову. Кожны вечар на нашых экранах «Калыханка». У ёй праз казку, праз лялечны спектакль прывучаем юных гледачоў да беларускай мовы. Яе, дарэчы, таксама спачатку многія ўспрынялі ў штыкі. Сёння ж, мяркуючы па сацыялагічных даследаваннях, у рэспубліцы ў яе гледачоў ніколі не менш, чым у маскоўскай «Добрай ночы, малышы!». Праўда, настрывожыць, што паказаць дзецім беларускія мультфільмы мы не можам — іх практычна няма.

Можна было б сказаць і аб нашых тэлеспектаклях. Але тут прыходзіцца сутыкацца з тымі ж праблемамі, аб якіх мы з вамі ўжо гаварылі. На жаль, беларуская мова многіх акцёраў сёння далёка недасканалая. Нават у Акадэмічным купалаўскім тэатры некаторыя народныя валодаючы ёй адносна, а рэжысура і таго горш.

Увогуле ў сваёй рабоце мы спрабуем максімальна павышаць культуру беларускай мовы, выяўляць існуючыя сёння праблемы і дапамагаць іх правільна вырашаць, зыходзячы з прынцыпаў лінгвістычнай палітыкі.

— Ці лічыце вы, што гэтага дастаткова для па-сапраўднаму дзейснай прапаганды нацыянальнай мовы?

— Ні ў якім разе. Рабіцца павінна больш і, галоўнае, значна лепш. Сёе-тое ў самыя бліжэйшы час мы маем намер ажыццявіць. Напрыклад, пачынаем новы цыкл, які будзе называцца «Гаворым па-беларуску». Гэта будзе своеасаблівы моўны «лікбез», практычныя заняткі для людзей усіх узростаў, якія жадаюць авалодаць гутарковай мовай. Пастараемся зрабіць перадачу цікавай, захапляльнай. Цяпер фарміруецца рэдакцыйны савет з вядучых моваведаў, пісьменнікаў, настаўнікаў.

Нацыянальная мова немагчыма без нацыянальнай гісторыі. Таму мы маем намер хоць бы часткова, запойніць школьны і вузаўскія прабелы і ў самыя бліжэйшы час пачнем і гістарычны «лікбез». Гэта будзе даўгачасны, разлічаны не на адзін год цыкл, які ахопіць перыяд ад упамінавання Беларусі ў летапісах да нашых дзён. Пастараемся нічога не абысці маўчаннем, не забыць усіх, каго варта ўспомніць, сказаць аб усім добрым і дрэнным, што на нашай зямлі было.

У планах нямала і іншых перадач, але, напэўна, няма сэнсу раздваіць авансы — гледачы і слухачы ўбачаць іх на экранах і пачуюць у эфіры. І па тым, ці загавораць людзі па-беларуску, можна будзе меркаваць і аб дзейнасці рэспубліканскага радыё і тэлебачання.

— Адно я ведаю цвёрда, — падкрэсліў і заключэнне Г. Бураўкін. — Калі ў рэспубліцы існуе праблема нацыянальнай мовы і мы з вамі вымушаны весці гэту размову, значыць, радыё і тэлебачанне працуюць недастаткова. І не хачу суцяшаць сябе тым, што іншыя ідэалагічныя арганізацыі працуюць яшчэ менш, а сёй-той зусім нічога не робіць. Бачу нашу задачу ў тым, каб вучыцца самі і вучыць іншых. Інакш нельга.

МІНСКІ ПЛЕНЭР

21 жніўня ў Мінску ўпершыню адкрыўся скульптурны пленэр. У ім прымаюць удзел Э. Астаф'еў, А. Фінскі, Л. Зільбер, У. Слабодчынаў, У. Папсуеў, Б. Марнаў, Ю. Палякоў, А. Чыгрын, І. Клянцін.

На першым этапе скульптары працуюць з каменем розных парод на палігоне скульптурнага цэха Мінскага мастацтва-вытворчага камбіната. Тут робіцца грубая апрацоўка. Потым часта скульптуры будуць перавезены на тэрыторыю алімпійскай базы «Стайкі», дзе работа працягнецца да 5 кастрычніка.

Прадугледжана культурная праграма. У час яе скульптары наведваюць Гродна, дзе таксама праводзіцца пленэр, у якім акрамя беларускіх мастакоў, прымаюць удзел госці з шэрагу рэспублік краіны і з Польшчы.

Закончаныя творы Мінскага пленэра будуць выстаўлены ў самеры на рагу вуліц Энгельса і Кірава, а праз год «пераедуць» на тэрыторыю саду скульптуры, які плануецца стварыць на беразе Свіслачы паміж гасцініцай «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. На наступны год Мінскі пленэр прымае замежных удзельнікаў.

Удзельнікі Мінскага пленэру на скульптурным палігоне.

ДАВЕДКА: Мінскі інстытут культуры створаны ў 1975 годзе. Цяпер на яго шаці факультэтах навучаецца 4385 чалавек. З іх 1617 на дзённым навучанні і 2708 — на завочным. Інстытут рыхтуе спецыялістаў па наступных напрамках: кіраўнікоў самадзейных калектываў — харавых, аркестравых, тэатральных, харэаграфічных; арганізатараў метадыстаў клубнай работы, рэжысёраў масавых святаў і спецыялістаў бібліятэчнай справы.

Кандыдат філасофскіх навук М. М. Заранок з'яўляецца чацвёртым па ліку рэктарам інстытута. Пасля заканчэння ўніверсітэта быў вясковым настаўнікам, дырэктарам школы, выкладаў у Мазырскім педагагічным інстытуце. Апошнія два гады працаваў прарэктарам па навуцы тут жа, у Мінскім інстытуце культуры.

маю, што ў яе аснову трэба пакласці багаты пласт беларускіх нацыянальных традыцый, звычайў, абрадаў. Пры гэтым, канечне, варта памятаць, што наша культура — не адзінока востраў. Мы ссотыямі, тысячамі ніяў звязаны з культурамі іншых народаў... Павага да дасягненняў іх, умение адабраць найбольш неабходнае для сябе, не выключае і крытычнага стаўлення...

Стрыжнем у канцэпцыі свабоднага часу павінен стаць прынцып непасрэдных чалавечых кантактаў, тое, што мы растрацілі ў гады застою, калі ўзаемаадносін людзей набылі выроўніваючы формы, звя-

рад нашымі творчымі кафедрамі пастаўлена задача адраджэння беларускага народнага вяселля з усімі характэрнымі яму элементамі гульні (невпадкова ж раней «гулялі вяселле?»), песнямі, танцамі, жартамі... З гэтай мэтай адно такое вяселле — нашых студэнтаў — было паспяхова ажыццэўлена на сцэне Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча, у прысутнасці калектыву інстытута і шматлікіх гасцей. Тут шмат папрацавалі наш самабытны калектыв «Валачобнікі» і кафедра рэжысуры масавых святаў. Заявак на правядзенне падобнага вяселля потым паступіла шмат. Гэта зна-

— Да таго дня, калі афіцыйна стаў рэктарам, я 12 месяцаў выконваў гэтыя абавязкі. Так ужо атрымалася, што на гэтую пасаду мяне не назначалі, а выбіралі. Гэта былі адны з першых выбараў рэктара ў рэспубліцы. Вопыту выбараў не было. І хоць я ўжо выконваў абавязкі рэктара і дастаткова добра ведаў людзей і праблемы інстытута, палічыў, што выбары толькі тады будуць дэмакратычнымі, калі педагогі і студэнты будуць ведаць маю праграму. Яе распрацоўка заняла шмат часу. Рыхтаваў яе не ў цішыні кабінета, а ў пастаянным кантакце з калегамі. Працісіў партком арганізаваць яе

адчувае вельмі вострую патрэбу ў нашых выпускніках. Таму пераважна большасць іх працуюць у БССР. Выкладанне ж вядзецца ў асноўным на рускай мове. Так склалася ў рэспубліцы сітуацыя і мы пакулі што не ў стане адзіці ад гэтага. Перспектывы бачым у практычным двухмоўі. Нашы выпускнікі павінны добра ведаць, любіць і актыўна выкарыстоўваць і беларускую, і рускую мову. Ужо сёння выкладаецца шэраг дысцыплін на беларускай мове. Плануем значна пашырыць колькасць такіх прадметаў. Нас радуе цікавасць студэнтаў да гісторыі і культуры свайго народа. Уведзена выкладанне этнаграфіі і фальклору. Несумнення, што гэты прадмет неабходна чытаць усім студэнтам інстытута, таксама як і знаёміць іх з асноўнымі каштоўнасцямі беларускай мастацкай культуры.

У сваім пытанні вы згадалі, што ў назве інстытута не падкрэслена «беларускі». Хацелася б гэта падкрэсліць! Думаю, што наша рэспубліка заслужыла мець Беларускі дзяржаўны інстытут культуры. І не толькі па назве, але і па сутнасці. Марым аб прысваенні інстытуту імя вялікага беларускага асветніка Скарыны.

— Што новага сёлета было ў правілах прыёму ў ВДУ? І, галоўнае, як ставіцца тут да практыкаў. Да тых, хто ўжо не адзін год працуе па спецыяльнасці, а вышэйшай адукацыі не мае? Не скарэж жа — і гэта наша агульная бяда, што добрыя спецыялісты часам маюць не надта высокую падрыхтоўку. Ім цяжка сапернічаць на экзаменах з нядаўнімі выпускнікамі, нядрэнна падрыхтаванымі тэарэтычна, але, на жаль, часам вельмі аб'ектыўна да сваёй будучай прафесіі.

— Сёлета ў правілах прыёму адбыліся такія змены: былі адменены амаль усе льготы, якія існавалі для паступаючых раней. Асноўнымі крытэрыямі сталі веды і здольнасці. Раней мы прымалі ад 30 да 70 працэнтаў па пазаконкурснаму і мэтаваму набору. Шчыра кажучы, для ВДУ гэтая катэгорыя студэнтаў, асабліва тых, хто паступаў на стаяцянар, у большасці сваёй з'яўлялася «баластам». Яны мелі слабую спецыяльную падрыхтоўку, а то і наогул ніякай. І вось з такога кантынгенту мы павінны былі падрыхтаваць за чатыры гады спецыяліста, здольнага самастойна кіраваць самадзейным калектывам ці клубнай установай. У выніку зніжались агульны ўзровень, якасць падрыхтоўкі спецыялістаў.

Цяпер жа гэтай катэгорыі паступаючых былі прад'яўлены такія ж патрабаванні, як і астатнім абітурыентам. У выніку з плана прыёму па мэтаваму набору 90 чалавек былі залічаны толькі 24, але тых, хто можа стаць у перспектыве добрымі спецыялістам. Па-другое, правіламі прыёму было дазволена прымаць дакументы ад асоб, якія закончылі сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы, як сёлета, так і ў мінулыя гады. Раней гэтыя абітурыенты павінны былі адпрацаваць два гады. Але ж пасля такой адпрацоўкі мала хто падаваў дакументы на стаяцянар — у асноўным выбіралі завочную форму навучання.

Дарэчы, на завочным факультэце ў нас з 2708 чалавек амаль усе маюць сярэднюю спецыяльную адукацыю і працуюць па той спецыяльнасці, па якой у ВДУ ўдасканальваюць сваю падрыхтоўку. Калі летась на дзённую форму навучання са спецыяльнай адукацыяй прынялі 18 чалавек, то сёлета — 130, а таксама 82 чалавек з тых, хто мае стаж па выбранай спецыяльнасці.

— Учарашнія абітурыенты сталі студэнтамі... Новы навучальны год бярэ старт. Якім ён вам бачыцца?

— Хацелася б, каб ён быў паспяховым. І яшчэ хацелася б, каб студэнты былі прагнымі да ведаў, каб вучыліся з гэтым стараннем, з якім большасць з іх здавала ўступныя экзамены і якая патрабуе наш час — час пошукаў і абнаўлення.

ЁСЦЬ ТАКІ ІНСТЫТУТ...

Наш карэспандэнт гутарыць з рэктарам Мінскага інстытута культуры, кандыдатам філасофскіх навук М. М. ЗАРАНКОМ

— Мікалай Мікалаевіч, зменны, якія адбываюцца сёння ва ўсёй сістэме народнай адукацыі — стварэнне саюзнага камітэта па народнай адукацыі, рэспубліканскага міністэрства адпаведнага профілю, набліжэнне самой сістэмы навучання да першачарговых задач дня, — знаходзяцца ў цэнтры ўвагі ўсіх савецкіх людзей. І ўсё ж найперш яны хвалюць тых, хто прысвечыў сваю працу навучанню і выхаванню — у самым шырокім сэнсе гэтага слова — падрастаючага пакалення...

— Адной са сфер, дзе партыя пачала расчышчаць завалы старога, аджыўшага, стала вышэйшая школа. У гэтым, на наш погляд, найбольш ярка правілася навуковая абгрунтаванасць, сталасць канцэпцыі перабудовы. Без кадраў, новага, якаснага ўзроўню падрыхтоўкі, прынцыпова новага мыслення рэвалюцыйныя лозунгі не дадуць практычных вынікаў.

Вышэйшая школа на сённяшні дзень адстала ад запатрабаванняў грамадства і адстала вельмі сур'ёзна. Яе праблемы касметычным рамонтам вырашана немагчыма. Патрэбна карэктная рэканструкцыя ўсёй сістэмы падрыхтоўкі кадраў. Як вядома, асноўныя накірункі перабудовы вышэйшай адукацыі адлюстраваны ў пастановах ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР, якія апублікаваны летась, канкрэтызаваны ў матэрыялах лютаўскага Пленума ЦК КПСС.

Цяжка і няпроста адбывалася іх абмеркаванне ў нашым калектыве. Перш за ўсё цяжка псіхалагічна, бо даводзілася ламаць стэрэатыпы, якія складаліся дзесяцігоддзямі. Абмеркаванне праходзіла на ўсіх кафедрах, у студэнцкіх групах. Нараджаліся дзесяткі прапаноў. Для мяне, як маладога кіраўніка, гэта быў першы, паспраўднаму сур'ёзна, урок дэмакратыі. Менавіта тады нарадзіўся галоўны кіруючы прынцып, якога прытрымліваюся цяпер: перш, чым прымаць рашэнне, парайся з тымі, хто гэтае рашэнне будзе выконваць. Вынікі абмеркавання партыйных дакументаў мы сканцэнтравалі ў перспектывным плане развіцця інстытута да 1995 года.

— Як пра гэта неаднаразова гаварылася ў друку, па радыё, тэлебачанні, на розных прадстаўнічых форумах, без культуры немагчымы духоўны рост грамадства, ідэалагічнае забеспячэнне перабудовы. І, зразумела, у сувязі з гэтым узрастае роля работнікаў вышэйшай школы, у тым ліку і выкладчыкаў інстытута культуры, дзе рыхтуюць людзей, якія з цягам часу павінны дапамагчы іншым станавіцца больш культурнымі, інтэлігентнымі. Вядома, паняцце інтэлігентнасці далёка не заўсёды адпавядае адукацыйнаму цензу чалавека... І ўсё ж, што, на вашу думку, уключае ў сябе паняцце «інтэлігентны», «культуры?» Чым можа дапамагчы тут інстытут культуры?

— Уклад культуры ў перабудову, яе роля ў гэтым працэсе — пытанне архіактуальнае і архіскладанае. Сёння ўсе мы прызнаём: формы і метады выкарыстання свабоднага часу, якімі мы карысталіся і карыстаемся цяпер, безнадзейна ўстарэлі. Жыхар горада і вёскі іх адмаўляе. Патрэбны новы падыход, новая канцэпцыя арганізацыі свабоднага часу. Ду-

зання з алкагалізмам, наркаманіяй, прастытуцыяй. Мы часта паўтаралі словы Карла Маркса аб тым, што свабодны час — гэта прастора для развіцця асоб, што гэта грамадскае багацце, а на самай справе бяздумна транжырылі гэтае багацце.

Сёння мы бачым ролю свайго інстытута ў тым, каб увесць патэнцыял, які ёсць у нас у наяўнасці, накіраваць на ўсебаковую, тэарэтычную і метадычную распрацоўку данай канцэпцыі і, разам з тым, ужо на цяперашнім этапе ўносіць свой уклад у выхаванне людзей, дапамагаць ім у арганізацыі паўнацэннага, змястоўнага адпачынку, удзельнічаць у фарміраванні інтэлігентнасці.

Так, на жаль, прычым на вялікі жаль, сапраўдна інтэлігентнасць і вышэйшая адукацыя яшчэ не сталі ў нас сінонімамі. І тут клопат не толькі ВДУ — шырокая сацыяльная праблема, звязаная з сур'ёзнымі пралікамі ў выхаванні сямейным, дашкольным, школьным, пазашкольным і г. д. Але, вядома, інстытут культуры павінен уносіць уклад у працэс фарміравання інтэлігентнасці сваімі сродкамі, спецыфіка якіх складаецца ў тым, што галоўная работа нашых спецыялістаў пачынаецца якраз тады і там, дзе і калі ў іншых людзей заканчваецца іх рабочы дзень. Перад намі досыць парадаксальная сітуацыя: праца цяпер усё больш інтэлектуальна, патрабуе ўсё большых ведаў яе арганізацыя, і ў той жа час сам працоўны працэс часам спрашчаецца настолькі, што не патрабуе непасрэднага праўлення творчых здольнасцей чалавека. І тут сфера адпачынку павінна ліквідаваць гэтыя «нажніцы»: у мастацкай і ў тэхнічнай творчасці, у бібліятэках, у розных аб'яднаннях і клубах па інтарэсах, аматарскіх калектывах.

Мы не рыхтуем спецыяльна кадры для работы ў парках адпачынку, як дзіцячых, так і дарослых, але ж і там таксама не павінна быць выпадковых людзей. Чаму б нам не стварыць свой «Дзісны лэнд», музей рэспублікі пад адкрытым небам, падобны да тых, якія ёсць у ЗША, Японіі, Швейцарыі. Гэта ж такія магчымасці для адпачынку і выхавання сапраўдных патрыётаў! Адкрываючы ў новым навучальным годзе спецыялізацыю «рэжысура дзіцячых святаў», мы спадзяёмся часткова вырашыць гэтыя праблемы...

Ці возьмем, напрыклад, рытуальныя свята, у прыватнасці, вяселлі. Да нядаўняга часу, скажам шчыра, гэта былі проста калектывныя п'янкі. Пе-

чыць, што не можа чалавек не адгукнуцца на сапраўдную прыгажосць і паэзію.

— Але, будзем шчырымі, задачы, якімі б мы заахвочвалі іх, могуць застацца пазунай дэкларацыяй, што павінае ў паветры. Неабходна лшчэ і адпаведнае рэальнае забеспячэнне. Патрэбны высокакваліфікаваныя выкладчыкі. І не толькі выдатныя спецыялісты ў сваёй галіне ведаў, але і сапраўдныя педагогі. Ці задавальняе вас становішча з выкладчыцкімі надрамі?

— Калі ачысціць вышэйшую школу ад усіх напластаванняў, дык у ёй застаецца галоўнае — настаўнік і вучань: толькі вучыць і каго вучаць. Толькі асоба здольна сфарміраваць высокапрафесійнага спецыяліста. Кадровы склад выкладчыкаў інстытута фарміраваўся са скрыпам. Спецыялістаў па многіх галінах у рэспубліцы наогул не было. Не заўсёды запрашэнню таго ці іншага педагога папярэднічала глыбокае і ўсебаковае вывучэнне яго прафесійных вартасцей, маральных якасцей. Сёння гэта, як кажуць, у мінулым. Апошнія два гады ў інстытуце дзейнічае зладжаная сістэма работы з кадрамі. Перш чым узяць чалавека, мы дэталёва вывучаем яго, праводзім адкрытыя заняткі, абмяркоўваем яго навуковыя працы, яго ўменне жыць і працаваць у калектыве, ствараць вакол сябе атмасферу добразачліваці, творчай, актыўнай работы.

Сёння наш педагагічны корпус налічвае каля 380 педагогаў. Многія выхаваны ў сценах нашага інстытута. Па ліку педагогаў з навуковымі ступенямі, званнямі наш інстытут займае месца пасля маскоўскага і ленінградскага, хоць тыя існуюць больш за 50 гадоў.

— Як вядома, вы ў інстытуце далёка не першы рэктар? І, відаць, прыходзіцца нялёгка?

— Вы гэта дыпламатычна заўважылі. Мяне калі-нікالی здзіўляе, як гэта мы, у нашых умовах, не маючы неабходнай базы, яшчэ выпускаем спецыялістаў. Думаю, што наш інстытут — адзін з яркіх прыкладаў рэшткавага прынцыпу адносінаў да культуры. Інстытут, які павінен рыхтаваць спецыялістаў у галіне культасветработы і бібліятэчнай справы, быў размешчаны ў зусім не прыстасаваным для гэтага памяшканні. Балюча пра гэта гаварыць, але даводзіцца — інстытут не мае актавай і спартыўнай залы, спецыяльна абсталяваных аўдыторый для заняткаў рэжысёрскіх груп, хораў, аркестраў, танцавальных калектываў.

— Прыгадайце, калі ласка, свой першы дзень на рэктарскай пасадзе. З чаго пачыналі сваю дзейнасць?

абмеркаванне ва ўсіх студэнцкіх групах, кафедрах, падраздзяленнях. Канчаткова яна была разгледжана на пашыраным пасяджэнні вучонага савета. Абмеркаванне атрымалася крытычным, прынцыповым. Фактычна я атрымаў ад калектыву наказ на бліжэйшыя пяць гадоў. Сёння ўсе добра ведаюць, што за гэты час я павінен зрабіць. І кантроль за выкананнем гэтага наказу самы эфектыўны — кантроль зізну. Таму ў першы дзень на новай пасадзе я пастараўся выдзельць найбольш важныя палажэнні гэтага наказу, выкананне якога дазволіць апраўдаць надзеі людзей. Гэта — стварэнне адпаведнай матэрыяльнай базы, перспектывы развіцця інстытута (адкрыццё новых спецыяльнасцей і спецыялізацый, кар'ернае перабудова вучэбна-выхаваўчага працэсу і навуковай дзейнасці), падбор і расстаноўка кадраў, паліпшэнне маральнага клімату ў калектыве.

— Ці шмат удалося ўжо зрабіць?

— Пабудавана сталовая на 450 месцаў. Зрушылася з мёртвай кропкі пытанне аб будаўніцтве другога навучальнага корпуса, пачата работа па ўвядзенні ў 1990 годзе фізкультурна-аздаравленчага комплексу. У навучальным працэсе пачалі ўкараняцца эфектыўныя тэхнічныя сродкі.

— Цяпер шмат гаворыцца і пішацца пра самакіраванне ў інстытутах, універсітэцкіх калектывах. Наколькі гэтыя новыя ідэі знайшлі сваё ажыццэўленне ў інстытуце культуры?

— Самакіраванне ў вышэйшай школе мае даўнія гістарычныя традыцыі. Праўда, у гады панавання адміністрацыйна-каманднай сістэмы адбылася істотная дэфармацыя яго асноўных прынцыпаў. Сёння прадстаіць вялікая работа, у тым ліку і ў нашым інстытуце, каб вярнуць самакіраванню яго сапраўдны сэнс. Тут мы вядзём работу ў некалькіх кірунках: галоўнае — выхаванне ў людзях пачуццё гаспадарства, пачуццё адказнасці за даручаную справу. Узнімаем ролю кафедры і студэнцкай групы. Перадалі ім многія функцыі рэктарата і дэканата. Без іх думкі не рашаем практычна ні аднаго пытання.

— Хоць у назве інстытута не падкрэслена, што ён «Беларускі інстытут культуры», але ж гэта адзіная адпаведнага профілю вышэйшай навучальнай ўстанова ў рэспубліцы. Яна заклікала галоўную ўвагу ўдзельнікаў падрыхтоўкі кадраў перш за ўсё для сваёй рэспублікі. У сувязі з гэтым паўстае пытанне аб мове, на якой ідзе навучальны працэс.

— Сапраўды, МІК — адзіная вышэйшая навучальная ўстанова такога тыпу. Рэспубліка

Каржанеўская. Даследаваць мінулае—далёкае і адносна блізкае,—значыць зірнуць у каранне тых ці іншых з'яў і падзей, усвядоміць дыялектычную сувязь дня ўчарашняга з днём сённяшняга. Зварот шырокай грамадскай да гістарычнай праўды—гэта абавязкова і вяртанне да першакрыніц, да гістарычнага дакумента, які з'яўляецца носьбітам праўды. Прызнаюся, з хваляваннем я заходзіла ў сховішча Цэнтральнага архіва-музея літаратуры і мастацтва...

Скалабан. Як гаворыцца, архіўным пылам захацелі падыхаць...

Сурмач. Хацела б я ведаць, адкуль бяруцца гэтыя распаўсюджаныя, асабліва ў журналісцкім асяроддзі, штამпы: здаць, спісаць у архіў, архіўны пыл, архіўныя залежы... Архіў жа не склад макулатуры. Ва ўсе часы і ва ўсіх народаў у архівы здавалася найбольш значнае, каштоўнае. І пэўна ж для таго, каб не выкрэслівацца з жыцця, а, наадварот, заставацца ў ім вечна. І архіўнага пылу ў архівах не больш, чым у добрай гаспадыні ў кватэры.

Скалабан. У вас, як вядома, чакуюцца перамены — архівы пераходзяць у склад Міністэрства юстыцыі. Але чамусьці на адпаведную пастанову не было ў рэспубліцы ніякай рэакцыі.

Міхальчанка. Калі ўзімае шум заікаўлены бок, то адносіны адпаведныя: гэта ж бюрократ, якога скарачаюць. Іншая справа, калі б гаворку павяля грамадскасць. Аднак у Вярхоўным Савеце БССР, калі ішло абмеркаванне пастановы, ні пісьменнікі, ні дзеячы мастацтва не казалі свайго слова. І хоць у выніку мы страцілі юрыдычную самастойнасць, а працаваць трэба—і працаваць лепш.

Скалабан. Скарачаюцца і штаты архіваў?

Сурмач. Архівы няма ўжо куды скарачаць.

Міхальчанка. Скарачэнню падлягае, прычым удвая, толькі штат упраўлення.

Селяменёў. Існавала адзіная сістэма дзяржаўных архіўных органаў: архіўныя ўпраўленні працавалі пад эгідай Саветаў Міністраў. Зараз атрымалася так: РСФСР, Украіна і некаторыя іншыя рэспублікі захаваў свае самастойныя архіўныя ўпраўленні, а ў Беларусі і іншых адбылася рэарганізацыя. Замест стройнай сістэмы мы маем вось такі разнабой.

Сурмач. Рэарганізацыя паставіла нас у новыя ўмовы. Пакуль што мы не бачым рэальнай магчымасці ліквідаваць тыя недахопы ў рабоце архіваў, пра якія пісаў цэнтральны друк.

Кісялёў. Атрымліваецца, што гэта крок назад?

Селяменёў. І крок невыпадковы. Ён вынікае з непаважлівых адносін да архіваў. Прыклад такі прыклад па рэспубліцы: самыя недэцыплінаваныя ў пытаннях упарадкавання сваёй дакументацыі—Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР і Савет Міністраў. Адзін з 60-га года, а другі з 61-га не здалі нам дакументаў. А што значыць—затрымацца на 25 год з гэтай справы? Гэта значыць, пакінуць прабелы ў нашай сённяшняй гісторыі.

Міхальчанка. Можна так здарыцца, што сама пераходзіць стане для нашчадкаў «белай пляма».

Селяменёў. У названых установах ёсць загадчыкі архіваў. Яны, наколькі я ведаю, атрымліваюць добрую зарплату, потым персанальныя пенсіі, а работы, аднак, не вядуць. Прэзідыум Вярхоўнага Савета толькі нядаўна прывёў у парад і здаў у ЦДАКР БССР паперы 1959 года. І што ж мы маем? Цэлы шэраг цікавых дакументаў не дайшоў да нас. Сярод іх—матэрыялы пастаянных камісій Вярхоўнага Савета і іншых. Ёсць арганізацыі, у якіх архіўная справа пастаўлена добра, але іх, на жаль, мала. Калі прыходзіць чалавек узняць даведку аб працоўным стажы, а дакументаў знішчаны—чым яму дапаможаш? На вайну не спішаш.

Міхальчанка. Як ні дзіўна, у

нас лепш захаваўся дакументы мінулых стагоддзяў.

Скалабан. Дык што, можа сапраўды атрымацца так, што падзеі XIX ст. мы будзем ведаць лепш, чым сённяшнія?

Селяменёў. Гэта ўжо праўдліва. Пры падрыхтоўцы зборнікаў сучасных дакументаў—напрыклад, па народнай асвеце—мы нічога цікавага не можам прадставіць. Адны пастановы і справаздачы. Няма духу эпохі, каларыту яе.

Кісялёў. Павінен дадаць: па

асабістыя фонды—з дазволу ўладальніка.

Міхальчанка. На большасць спраў сапраўды існаваў абмежаваны допуск. За апошні час на 70 працэнтаў дакументаў мы абмежаванні знялі. Мы разаслалі пісьмы ў 65 ведамстваў, адказы атрымалі ад 19. Адны прыслалі палажэнні аб допуску да сваіх спраў, а другія заявілі, што без саюзных міністэрстваў вырашаць гэта пытанне не будуць. Такую вось пазіцыю занялі.

«Круглы стол» «ЛіМа»

ПРАВДА З ПЕРШЫХ РУК

У «круглым stole» «ЛіМа», прысвечаным некаторым аспектам развіцця архіўнай справы, удзельнічаюць намеснік начальніка Галоўнага архіўнага ўпраўлення пры Савеце Міністраў БССР Аляксандр МІХАЛЬЧАНКА, дырэктар Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР Ганна СУРМАЧ, дырэктар Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР Вячаслаў СЕЛЯМЕНЕЎ, пісьменнікі Барыс САЧАНКА і Эрнст ЯЛУГІН, доктар гістарычных навук Геннадзь КІСЯЛЕЎ, кандыдаты гістарычных навук Віталій СКАЛАБАН і Генадзь КАХАНОЎСКІ, загадчыца аддзела, член рэдкалегіі «ЛіМа» Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

законных падставах з дакументаў савецкіх устаноў знішчаецца ўся перапіска. Ёсць нейкі невялікі тэрмін захоўвання, а потым яна трапляе ў макулатуру. А ў лістах жа самае цікавае, самае каштоўнае!

Каржанеўская. А хто прыняў такое рашэнне наконт перапіскі?

Селяменёў. Існуе адпаведная інструкцыя. У кожнага віда дакументаў—свой тэрмін захоўвання.

Кісялёў. Архівісты стаяць перад неабходнасцю адбіраць матэрыялы. Толькі 5—10 працэнтаў іх трапляе ў сховішчы. Усе захоўваць і немагчыма, і няма патрэбы.

Сурмач. Мы карыстаемся такім прынцыпам: максімум інфармацыі, мінімум дакументацыі. У апошнія дзесяцігоддзі ўстановы пачалі зберагаць так званую «парадную» дакументацыю. А паколькі справаздачы пачыналі адлюстроўваць не жыццё, а тое, што некаму хацелася бачыць, то каштоўнасці яны амаль не маюць. Архівістам трэба сур'ёзна задумацца над тым, як мы праводзім камплектаванне, і браць тое, дзе б'ецца пульс жыцця.

Кісялёў. І больш уплываць на канцэлярскіх работнікаў, накіроўваць іх. Каб яны лепш усведамлялі, што пажадана захоўваць, а што—не.

Каржанеўская. Наша газета таксама час ад часу здае свой рэдакцыйны архіў. Пры гэтым лічылася, што ўвесь ён праз пэўны час спісваецца. І толькі ў архіве літаратуры і мастацтва я даведлася, што ўсе матэрыялы, усе рукапісы, якія мы здаём, апрацоўваюцца. З іх адбіраецца тое, што можа мець цікавасць для наступнікаў, і паступае на захоўванне.

Скалабан. Уявім сабе, што дакументы ўжо надзейна захоўваюцца ў архіве. А што далей? Часта даводзіцца чуць, што архівы закрыты.

Селяменёў. Адзін момант хацелася б удакладніць. Пара нам адмовіцца ад абстрактнага падыходу да архіваў і гаварыць канкрэтна. Якія архівы вы маеце на ўвазе—дзяржаўныя, партыйныя, ведамасныя? Па 30-х гадах, напрыклад, у дзяржаўных архівах дакументаў амаль няма. Даследчыкі, якія займаюцца гэтым перыядам, павінны атрымліваць доступ у архівы КДБ, МУС і партархівы.

Скалабан. Але ж і ў вас ёсць абмежаванні?

Селяменёў. Так. На сённяшні дзень існуе тры формы абмежаванняў: 1) сакрэтнасць матэрыялы; 2) абмежаванага допуску—з дазволу ўстаноў; 3)

Селяменёў. Савет Міністраў, напрыклад, адкрыў свае фонды для даследчыкаў, а Міністэрства лясной гаспадаркі—не. Трэба разумець, вялікімі сакрэтамі валодаюць...

Міхальчанка. І паколькі ў краіне няма закона па архіўнай справе, сваёй уладай мы не можам рассакрэціць ведамасныя матэрыялы. Іменна пагэтуму ў Рэвалюцыі XIX партыйнай канферэнцыі аб галоснасці ёсць пункт пра тое, што неабходна распрацаваць адпаведны закон па архіўнай справе.

Ялугін. Наконт «закрытасці»: доктар гістарычных навук Р. Платонаў неяк пісаў у «Звяздзе», што для даследчыкаў закрыта 50 працэнтаў фактычнага матэрыялу. Як жа ў такіх умовах працаваць? Хіба нармальна будзе функцыянаваць мозг, у якім паралізавана адно паўшар'е?

Каржанеўская. Пра неапраўданую засакрэчанасць многіх звестак, пра штучныя перашкоды на шляху даследчыкаў слухна пісаў у «Звяздзе» выкладчык Мінскага інстытута культуры Л. Смільвіцкі. Сапраўды, чаму закрытыя з'яўляюцца нават для аспірантаў-камуністаў матэрыялы пленумаў ЦК КПБ, пасяджэнняў Бюро, з'ездаў?

Міхальчанка. Дадам: усё гэта тычыцца і камсамольскай дакументацыі. Што ж да артыкула, то, на жаль, многія моманты яго былі б актуальнымі некалькі год таму назад, але не сёння.

Селяменёў. За апошнія толькі паўгода мы рассакрэцілі 33 фонды. Сярод іх фонды наркамата ўнутраных спраў за 20-ыя г.г., Заходняй Беларусі...

Сурмач. У нашым архіве свабодны доступ атрымала «Наша Ніва». Але даследчыкі, гаворачы пра закрытасць архіваў з высокіх трыбун, падчас не ведаюць да нас дарогі. Апошнім часам з'явілася значная колькасць навукоўцаў, якія працуюць толькі з друкаванымі матэрыяламі. Так, мусіць, прасцей і лягчэй зрабіць «уклад» у навуку.

Каржанеўская. Выходзіць, што нават адкрытае і даступнае не спяваюцца вывучаць і даследаваць?

Сурмач. Мы, напрыклад, 28 год збіралі матэрыялы па гісторыі беларускага тэатральнага мастацтва—для тых, хто возьме на сябе цяжкую працу па яе даследаванні. І што ж? Выйшаў акадэмічны трохтомнік «Гісторыі беларускага тэатра», а яго аўтары ў нас нават не пабывалі. Дык для каго мы стараліся? У «ЛіМе» не-

як друкаваўся ліст, у якім чытач выказаў здзіўленне: што ж гэта за навуковая праца, у якой няма спасылка на першакрыніцы?

Скалабан. Гэта не зусім так. Некалькі спасылак там усё-такі ёсць.

Каханоўскі. Я хацеў бы сказаць пра тое, што нямаю дакументаў, у тым ліку і каштоўных, знаходзіцца ў асабістых архівах даследчыкаў, школьных, ведамасных і іншых музеяў. Мне давялося пабыць у му-

зеі СШ № 8 г. Слуцка, дзе сабраны цікавейшыя матэрыялы пра пісьменнікаў-землякоў. Разам з тым, паўстае пытанне, як захоўваюцца дакументы ў такіх вельмі невялікіх, неведомых грамадскасці музейчыках. У Доктаравічах, што на Капыльшчыне, ёсць музей пэрта-франтавіка У. Ясучэні. Былі там лісты яго, рукапісы, але невядома, куды яны падзеліся.

Сурмач. А ці павінны ў такіх музеях наогул быць арыгіналы?

Каханоўскі. Арыгіналы псуецца, выцвітаюць. Лепш было б на сцены вывешваць копіі, а арыгіналы здаваць на захаванне ў архіў літаратуры і мастацтва.

Сачанка. У названы архіў, я лічу, павінна быць здадзена ўсё, што датычыць беларускіх пісьменнікаў, дзеячаў культуры і навукі, якія беспадстаўна арыштоўваліся ў 30-ых гадах і пазней. І СР БССР, і архіўнаму ўпраўленню, і іншым установам трэба зрабіць усё магчымае для гэтага.

Я сутыкнуўся і з такой з'явай. У 1937 годзе 22 пісьменнікі былі прысуджаны да «высшай меры наківання». Быў у мяне намер гэты спіс надрукаваць. Пачаў глядзець па даведніках — разыходжанні ў датах. Гадамі смерці ліцацца і 36, і 39, і 41... Аказалася, што наконт даты смерці В. Мараква (пра яго пісала «Звязда»), трэба ўносіць папраўку ў энцыклапедыю.

Ялугін. Як усё-такі трапляюць такія памылкі ў БелСЭ?

Скалабан. Як правіла, мы звяртаемся за звесткамі ў Камітэт дзяржбяспекі.

Сачанка. У перадсмяротным пісьме Купалы няма дзяржаўных таямніц — толькі сведчанне таго, як чалавек мучылі, як змушалі нагавораваць на сябе. Большасць падобных дакументаў захаваўся, але мы не маем да іх доступу. Рэабілітавалі, напрыклад, Ластоўскага — а пра лёс яго асабістага архіва нічога невядома. Стварам фільм пра Жылуновіча, а перадсмяротнае пісьмо атрымаць не можам. Я яго прачытаў, але як бы незаконна. Паказваюць пісьмо: чытай, але рукі трымай за спіноў.

Ялугін. Такое і ў мяне здавалася не раз. Чытаць дазваляюць, а перапісваць, фатаграфаваль нельга. Або: перапісваць можна, але некалькі абзацаў ці некалькі радкоў. І ты адчуваеш сябе маленькім-маленькім...

Сачанка. Пры вобсках у 30-ых гадах забрана многа твораў у П. Галавача, у М. Зарэчкага, у М. Лужаніна. Дзе

яны? Спасылаюцца на тое, што частка архіва не была вывезена ў час вайны.

Сурмач. Частка знаходзіцца ў нас, у фондзе сумна вядомага крытыка Бэндэ.

Сачанка. Так, ён многа твораў прадаў перад смерцю.

Сурмач. Барыс Іванавіч, рыхтуючы вялікі артыкул пра Бэндэ, ці карысталіся вы дапамогай архіваў?

Сачанка. Я, прызнаюся, маю свой асабісты архіў. У ім ёсць, апрача ўсяго іншага, пісьмы Івашкевіча, Паустоўскага, іншыя цікавыя матэрыялы. Але я іх нікуды не аддам.

Сурмач. А ці добра гэта? Прыватныя калекцыі — наш агульны скарб.

Сачанка. Каб быць агульным скарбам, яны найперш павінны існаваць. Усю праўду аб 37-ым годзе без асабістых архіваў мы не ведалі б.

Яшчэ. Я калісьці працаваў у часопісе «Полымя». Памятаю, мы друкавалі раман У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім». Колькі было на рукапісе заўваг — Танка, Пташнікова, маіх — і па 2—3 старонкі, уборыстым почыркам, адказы Караткевіча. Дзяўчаты з архіва забралі нашы матэрыялы, але боюся, што той рукапіс нідзе мы ўжо не пабачым, не сустрэнем. Расказвалі, што адзін пісьменнік здаваў у архіў аж тры мяшкі непатрэбшчыны. А прымаць трэба не абш-што, а самае каштоўнае, і не ад кожнага прымаць. Мне, напрыклад, нецікава ведаць, што напісаў Гурскі ці яшчэ хто ў гэтым родзе...

Каржанеўская. Чаму? Гэта таксама дакументы эпохі.

Сачанка. Думаю, што ёсць віна саміх архіўных работнікаў у тым, што архівы ў нас мала ведаюць, а падчас нават ігнаруюць. Трэба шукаць усялякую магчымасць, каб прыцягнуць увагу грамадскасці, падняць аўтарытэт установы. Прывяду такі прыклад. У бібліятэцы Дома літаратара бываюць выстаўкі кніг да юбілеяў...

Сурмач. Там выстаўляюцца нашы ў асноўным матэрыялы.

Сачанка. Але ж спасылка на гэта няма. Не заўсёды мы ведаем, што захоўваецца ў архіўных фондах. Гаворка ідзе аб прапагандзе архіўнай справы, у прыватнасці — архіва літаратуры і мастацтва Беларусі. З будучага года ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» пачне выходзіць зборнік «Шляхам гадоў». Спадаюцца, гэта дасць магчымасць больш прадстаўляць архіўныя багачы.

Паўтараю: ёсць недаацэнка архіваў з боку пісьменнікаў і іншых дзеячаў, ёсць пэўны недавер, і яго трэба расейваць. Як? Толькі агульнымі намаганнямі.

Сурмач. Мне здаецца, ужо са школы трэба вхоўваць павагу да гістарычных крыніц. Некаторыя ВНУ прысмяляюць да нас студэнтаў на практыку, сёлетажыраваліся нават два замежныя студэнты. Прапаноўвалі мы і на філфаку БДУ прыслаць да нас будучых настаўнікаў — хаця б на экскурсію, каб маглі пабачыць, як пісалі Купала, Колас, Мележ, якія выразняліся малюнкамі рабуні на сваіх рукапісах У. Караткевіча...

Няшмат падтрымкі мелі мы ад творчых саюзаў. Дапамагаюць толькі асобныя навукоўцы і літаратары, якія па-сапраўднаму зацікаўлены ў захаванні нацыянальнай гісторыі. Вялікая ім за гэта ўдзячнасць. Некаторыя, дарэчы, прысутнічаюць за гэтым сталом.

Каханоўскі. Працаваў я не так даўно ў дзяржаўным архіве г. Тарту — і міжволі параўноўваў. Там падпавярховы сучасны будынак, прасторная чытальня зала...

Сурмач. ...А тут была царква і цесныя пакойчыкі. Дарэчы, Мінск — ці не адзіны горад, які не мае гарадскога архіва.

(Заначэнне на стар. 6).

**ЗНАЎЦА
РОДНАГА
СЛОВА**

Крытык і літаратуразнаўца Алякс Антонавіч Манарэвіч (у мінулыя месяцы яму споўнілася 67 гадоў) шмат зрабіў за сваё нядоўгае жыццё. Ён — аўтар кніг «Сатыра Кандрата Крапівы», «Кароткі літаратуразнаўчы слоўнік», «Ад жыцця і думак народных», «Фальклорныя матывы ў драматургіі Янкі Купалы», а тансама шматлікіх артыкулаў і рэцэнзій, якія публікаваліся не толькі ў беларускім перыядычным друку, але і ў маскоўскіх, ленинградскіх, украінскіх, малдаўскіх, польскіх і іншых газетах і часопісах. Ім напісаны раздзелы вучэбных дапаможнікаў для студэнтаў ВДУ — «Беларуская дзіцячая літаратура», «Беларуская вуснапаэтычная творчасць», манаграфія «Фальклорныя матывы ў драматургіі Янкі Купалы» і другое выданне «Кароткага літаратуразнаўчага слоўніка» — дапрацаванага і дапоўненага.

Карыстаюцца сёння настаўнікі і студэнты і іншымі кнігамі і артыкуламі Алякса Манарэвіча, якія напісаны з вялікай любоўю да роднай Беларусі, з шчырым жаданнем даследаваць, прапагандаваць лепшыя здбыткі беларускай літаратуры, узнімаць прэстыж беларускай нацыянальнай навукі, культуры і мовы. У гэтым бачыў ён галоўную мэту сваёй рознабаковай дзейнасці.

Перад вайной пасля заканчэння Мінскага педагагічнага інстытута імя Максіма Горкага, ён нядоўга настаўнічаў на Гомельшчыне.

Быў удзельнікам жорсткіх баёў пад Ноўгарадам-Валынскім, потым пад Ельняй. Цяжка паранены трапіў у палон. Прайшоў праз пекла фашысцкіх канцлагаў, зьведаў катаванні, здзекі, голад, але выжыў і пасля вызвалення з палону ізноў змагаўся. За ўдзел у Вялікай Айчыннай вайне адзначаны ўзнагародамі. Спартрэбілі і настойлівае, і воля, і напорыстае, каб ажыццявіць задуманае і сціплы, нават крыху сарамлівы Алякс Манарэвіч, які настаўнічаў тады ў Тальнаўскай сярэдняй школе Пухавіцкага раёна, выявіў гэтыя якасці, бо вельмі хацеў вучыцца далей. У 1947 годзе ён стаў аспірантам кафедры беларускай літаратуры Мінскага педагагічнага інстытута імя Максіма Горкага.

З 1949 года Алякс Антонавіч працаваў у Магілёўскім педагагічным інстытуце, тут стаў кандыдатам філалагічных навук, дацэнтам, быў пэўны час дэканам філалагічнага факультэта, выконваў абавязкі загадчыка кафедры беларускай літаратуры, набыў аўтарытэт і прызнанне і як вучоны, і як педагог, і як сумленны, прынцыповы чалавек, блізка адданы роднай Беларусі. Заўсёды адкрыта і смела даказваў права беларускай мовы на шырокае ўжыванне, ганарыўся ёю, з абурэннем гаварыў пра тое, што існавалі тады адносіны да нацыянальных моў супрацьцілі прынцыпам ленинскай нацыянальнай палітыкі. Заўзяты абаронца, даснаваль знаўца роднага слова, Алякс Манарэвіч не абмяжоўваўся лекцыямі ў інстытуце, работай са студэнтамі ў навуковым гуртку па праблемах беларускай савецкай літаратуры, удзелаў у шматлікіх літаратурных вечарах, дыспутх, сустрэчах. Ён не беларускае слова ў шырокім масы, не шкадаваў дзеля гэтага ні часу, ні натхнення. Заўчасная смерць абарвала многія задумы аўтара. Аднак тое, што зроблена гэтым няўрымслівым чалавекам, дае падставу сцвярджаць: ён споўніў свой сыноўні абавязак перад роднай зямлёй.

Маргарыта ЯФІМАВА.

Ля кніжнай паліцы

ПРАЗ ДЫЯЛОГ—АБ НАБАЛЕЛЫМ

Жанр дыялога, інтэрв'ю, гутаркі дазваляе аператыўна адгукацца на найбольш значныя падзеі ў жыцці і творчасці. Асабліва яго значэнне ўзрастае сёння, калі адбываецца далейшая дэмакратызацыя савецкага грамадства, нормай становіцца плюралізм думак і, зразумела, шматлікім чытачам (гэтаксама як і радыёслухачам, тэлегледачам) хочацца ведаць, што мяркуюць па тым ці іншым пытанні, як ставяцца да пэўнай з'явы вядомыя грамадскія дзеячы, вучоныя, пісьменнікі, прадстаўнікі іншых творчых прафесій.

Сярод тых, хто працуе ў гэтым жанры даўно і плённа, не здраджваючы яму, і Аляксей Гардзіцкі. Першая ўжо яго кніга «Дыялогі», выпушчаная яшчэ ў 1968 годзе, была прыхільна сустрэта і чытачамі, і крытыкай. З яе старонак загучаў голас многіх вядомых беларускіх пісьменнікаў. Праз чатыры гады пачаў свет зборнік «Сустрэчы», тым самым дыялогі аб жыцці, літаратуры, яе надзённых праблемах былі прадоўжаны. Потым у А. Гардзіцкага выйшла кніга «Вачыма сяброў» — зноў дыялогі, гутаркі, інтэрв'ю, але, як ужо бачна з яе назвы, кола суб'яднаўцаў крытыка і літаратуразнаўцаў пашырылася. У гаворку ўключыліся вядомыя літаратары з іншых саюзных рэспублік, а таксама з замежных краін. Найперш, вядома, тая, хто перакладае беларускую літаратуру, шчыра прапагандае яе ў сябе на радзіме.

Новая кніга А. Гардзіцкага «Гутаркі» — яе толькі што выпушціла выдавецтва «Мастацкая літаратура» — своеасаблівы працяг папярэдніх зборнікаў аўтара. Творчую манеру яго пазнаеш адразу. З аднаго боку, ён старанна дбае аб выбары будучага суб'яднаўца, скіроўваючы найперш увагу на тых літаратараў, чыя творчасці знаходзіцца ў полі зроку шырокага чытача. З другога ж, А. Гардзіцкі не абмяжоўваецца так званымі «дзяжурнымі» пытаннямі — аб пачатку мастакоўскай дарогі, літаратурных настаўніках, творчых схільнасцях, планах і г. д., хоць і без іх у гутарцы цяжка абйсціся. Не абмяжоўваецца — і ідзе далей, спрабуючы высветліць нават тое, што, на першы погляд, непасрэдна да творчасці і не мае прамога дачынення, тым не менш нейкім чынам уплывае на яе.

Інакш кажучы, у інтэрв'ю ёсць і пытанні, якія бы інтымнага плана, але гэта не пераходзіць межы «дазволенага». І далей, нельга не прыняць пад увагу, што гутаркі А. Гардзіцкага не ўкладваюцца (і гэта добра!) у звычайную схему — пытанне-адказ. Ён дазваляе сабе расказаць пра саму атмас-

феру, у якой адбываецца дыялог, перадае ўнутраны стан свайго суб'яднаўца і свой уласны, па неабходнасці звяртаецца да выказванняў іншых аб творчасці гэтага пісьменніка. Нават форма дыялога мяняецца. Шматлікі адступленні «працуюць» на чытача, дапамагаючы яму загадзя нямаля даведацца пра таго ці іншага літаратара, каб потым звесткі гэтыя ўдакладніць, пашырыць ужо з яго асабістых выказванняў. Гэта найперш важна тады, калі адбываецца гутарка з замежным пісьменнікам ці прадстаўніком якой-небудзь братаў літаратуры, чыя творчасць у рэспубліцы не так добра вядома, як таго хацелася б.

Праўда, і ў гутарцы з вядомымі беларускімі пісьменнікамі такія аўтарскія адступленні не выглядаюць лішнімі. Не заўсёды ж суб'яднаўца скажа ўсё, што хацелася б ведаць чытачу (сёе-тое не назаве з-за звычайнай чалавечай і мастакоўскай сціпласці). У гэтым сэнсе паказальны «Гутаркі з Васілём Быкавым», якімі адкрываецца кніга. Па сутнасці, разам аб'яднаны запісы пяці гаворак, што адбыліся з рознай нагоды на працягу 1976—1984 гадоў. Гэта і адказы на пытанні пачаткоўцаў у час дзвюх традыцыйных каралішчавіцкіх нарад маладых пісьменнікаў, і ўражанні ад асабістай сустрэчы з Васілём Уладзіміравічам, і яго гутарка з балгарскімі калегамі (тут жа, і іх меркаванні пра творчасць В. Быкава), і адказы на пытанні літаратурнага зборніка «Далыгаты».

Скампаанаваць разам гэтыя матэрыялы няпроста. Тым больш, калі ўлічыць, што на пытанні карэспандэнтаў В. Быкаў адказвае вельмі часта, магчымы і некаторыя паўторы. Перад пачаткам чарговай гаворкі з А. Гардзіцкім, ён паскардзіўся, «што многія да яго звяртаюцца з просьбай аб інтэрв'ю: «Вось і зараз на стала ляжаць тры лісты з пытаннямі, чакаюць свайго чаргі. Прытым, часта бывае так, што пытанні або ўсім не тычацца літаратуры, або паўтараюцца, я ўжо некалі на іх адказаў». Значыць, захоўваючы пачуццё меры, трэба своеасова адмаўляцца ад таго, што з цягам часу ў інтэрв'ю будзе выглядаць неабавязковым, лішнім, не дадасць нічога новага да разумення творчага вобліку вядомага пісьменніка.

Аляксей Гардзіцкі паспяхова пазбягае ў асноўным «хваробы» таго, хто бярэ інтэрв'ю — ахапіць неахопнае, абавязкова запісаць усё, што пачуў. На суд чытача выносіцца толькі самае галоўнае. Галоўнае ж гэтае ў тым, што яно дазваляе глянуць на В. Быкава «зблізку», самому чытачу стаць як бы ўдзельнікам гаворкі з ім. Зразумець

яго як пісьменніка, чалавека, грамадзяніна, на імгненне зазірнуўшы ў святая святых — мастакоўскую лабараторыю.

В. Быкаў не прэтэндуе на ісціну ў апошняй інстанцыі, ён проста гаворыць тое, што думае, што хвалюе і непакоіць яго. Да разваг яго нельга не прыслухацца. Хоць бы да гэтай, як адказ на пытанне: «Чым павінен кіравацца мастак, каб стварыць такую кнігу, якая стала б сучаснай на многія гады?» Адказ па-быкаўску лаканічны і вычарпальны: «Тут, на мой погляд, вырашаюць тры ўмовы. Першая — талент. Другая — сумленнасць мастака. Трэцяя — грамадская атмосфера, гэта значыць магчымасць з'яўлення кнігі». Гаварылася яшчэ ў 1977 годзе. Сёння мы ўсе самі бачым, як «грамадская атмосфера» спрыяе нараджэнню высокапраўдзівых, актуальных, сучасных твораў.

«Гутаркі з Васілём Быкавым», стаўшы запеўкай кнігі, паступова выводзяць А. Гардзіцкага ў гаворцы з іншымі пісьменнікамі на шэраг надзённых праблем сучаснага літаратурнага жыцця. Сярод іх і тая, што сёння стаяць асабліва востра — творчыя кантакты і ўзаемазвязі з братамі літаратуры, пашырэнне перакладчыцкай дзейнасці. У творчую лабараторыю аднаго з самых вядомых нашых перакладчыкаў, Я. Семяжона, дазваляе зазірнуць інтэрв'ю «Павераны ў справах». Гаворка закранае і гэрэтычныя пытанні перакладу, і адначасова выводзіць на перакладчыцкі вопыт самога Я. Семяжона, які разважае аб ролі перакладу на сучасным этапе, выказвае сваё стаўленне да падрадкоўніка, гаворыць пра значэнне асабістых кантактаў з пісьменнікамі, якіх перакладае (калі гэта вядома, магчыма), і г. д.

Працяг гэтай тэмы — у іншых гутарках: «Пераклад — гэта донатарства» (з Рымай Казакавай), «Вечнае абнаўленне, або Крыху пра ўрок класікі» (з Раманам Лубкіўскім), «Адаю сябрам» (з Юліем Ванагам), «Хлопцы, трэба перакладаць!» (з Эўгеніюсам Матузвічусам), «Суязі» (з Олевам Пыгі)... У гэтых дыялогах А. Гардзіцкі ідзе дзвума шляхамі. У адных выпадках ён «адштурхоўваецца» ад асабістага вопыту перакладчыка, на аснове якога закранае вырашаныя і нявырашаныя яшчэ праблемы. У другіх — зазірае ў вытокі ўзаемазвязі двух братаў народаў, каб прасачыць, як кантакты гэтыя цяпер набываюць свой арганічны працяг. Абодва прынцыпы апраўданы. Канечне, пры ўмове, што гутаркі не стануць паўтараць адна другую. Ну ды паўтараў А. Гардзіцкі якраз паспяхова і пазбягае, кожны раз пры сустрэчах з новым су-

б'яднаўца імкнецца пачаць гаворку ненавязліва, найчасцей выкарыстоўваючы факт, які, як кажуць, сам бярэ на сябе значную нагрузку. Напрыклад, у гаворцы з Р. Казакавай на першы план выступае тое, што бацька яе родам з Беларусі, а маленства прайшло пад Полацкам. Інтэрв'ю з Р. Лубкіўскім пачынаецца з расказу суб'яднаўца аб тым, як у Львове праходзіла святкаванне 90-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча (а далей робіцца выхад на праблему перакладу творчасці нашага класіка на Украіне).

Даўнія кантакты ў А. Гардзіцкага з польскімі літаратарамі, у якіх ён неаднаразова браў інтэрв'ю. У кнізе — працяг такіх сустрэч («У Войсеха Жукроўскага», «У дарозе на Аюдаг з Ружэвічам»). З цікавасцю чытаецца «Размова з Вацлавам Жыдліцкім» — ёсць пра што расказаць вядомаму перакладчыку і прапагандасту беларускай літаратуры ў Чэхаславакіі. Пазнаваўчы матэрыял і ў інтэрв'ю «Памятаць пра мінулае дзеля будучыні» — на гэты раз суб'яднаўца А. Гардзіцкага амерыканскія пісьменнікі, якія, як мы памятаем, прымалі ўдзел у правядзенні савецка-амерыканскага «круглага стала», прысвечанага тэме «Роля пісьменніка ў захаванні агульначалавечых каштоўнасцей». Гутарыць аўтар і з балгарскім паэтам Анастасам Станявым («Паездка ў Вязынку»), перакладчыкам рускай і савецкай літаратуры з Афганістана Махаматам Алемам Данешварам («Дар за дар»)...

Не скажаць, каб не было цікавай інфармацыі і ў такіх матэрыялах, як «Сустрэча з Арменіяй» і «Каласы дружбы», сустрэча з прадстаўнікамі ўзбекскай літаратуры. Аднак, калі параўноўваеш іх з іншымі публікацыямі, то заўважаецца, што яны значна прайграюць. Прычына, мабыць, у тым, што тут над пісьменніцкім аналізам бярэ верх журналісцкі падыход.

Р. С. Калі рэцэнзія была напісана, у газеце «Известия» (нумар за 13 жніўня г. г.) прачытаў інтэрв'ю з В. Астаф'евым. Звярнуў увагу і на свайго роду пасляслоўе крытыка В. Курбатава: «Аб чым можна выпытаць за гадзіну-паўтары, дзень, тыдзень? Па ўсім відаць, аб усім жыцці, але вялікі мастак тым і цудоўны, што і малое ў яго будзе адрознівацца не толькі аб'ёмам, а і сутнасцю. У гэтых простых развагах няма нічога незвычайнага ці асабліва новага, але ў іх ёсць больш дарагое — інтанацыя жыцця, якое дастойна і неспешліва працягваецца, а таксама разуменне, што гісторыя не нейкая адцягнутая дыцыпліна, а збор чалавечых лёсаў і меркаваць аб ёй трэба беражліва і церпяліва, з усведамленнем каштоўнасці кожнага, асобна ўзятага лёсу».

Падумалася, што менавіта ж у такім плане зроблены і інтэрв'ю А. Гардзіцкага. За кожным пісьменніцкім лёсам — народ, які даў гэтага пісьменніка. За кожным творам — літаратура, якая ўсё папаўняецца новымі творами.

Аляксей МАРЦІНОВІЧ.

Праўда з першых рук

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Каханоскі. Як я разумею, нейкі першы пласт архіўных матэрыялаў мы ўжо распрацавалі. Ён трапіў у навуковыя працы, у друк, але ж ёсць яшчэ і глыбінныя пласты. Яны размеркаваны па многіх сховішчах Савецкага Саюза і за мяжой. Мінулыя гады павываў я ў Чабаксарах. Здавалася б, што там можа быць беларускае? Але ж у Чувашыі жылі высла-

ныя паўстанцы 1863 года, там іх лёсы, жыцці, там усё. На добры толк павіна існаваць картатэка ўсіх гістарычных каштоўнасцей, якія знаходзяцца за межамі рэспублікі.

Міхальчанка. Наконт распрацаваных пластоў: мы літаральна сядзім на мясках з інфармацыяй! З кожных 100 дакументаў выкарыстоўваецца 2—3.

Сурмач. Прычым працуюць адны і тыя ж даследчыкі.

Міхальчанка. У ліпені я пры-

сутнічаў на «круглым stole» гісторыкаў, дзе ішла гаворка аб утварэнні БССР. Кіпелі страці, гучалі процілеглыя ацэнкі тых ці іншых з'яў, асоб, а між тым літаральна двое-трое з прысутных мелі справу з рэтраінфармацыяй. Астатнія гадамі не бываюць у архівах, аднак гэта не перашкаджае ім пра ўсё меркаваць безапеліяцыйна.

Кісялёў. Варта закрануць і такое важнае пытанне, як тэхніка капіравання ў дзяржаўных архівах. Заказаць фота, ксеракопію, мікрафільм даволі няпроста.

Селяменёў. Дарчы, да 70-год-

дзя Вялікага Кастрычніка мы закавалі некалькі мікрафільмаў, і іх дасюль не зрабілі.

Міхальчанка. Так, мы пакуль што марнатраўцы чужога часу. Праўда, нам да канца года абяцаюць новую тэхніку.

Скалабан. Трэба сказаць, што праца даследчыка — цяжкая праца, для яе неабходна спецыяльная падрыхтоўка. Вось чаму не ідуць часам і ў адкрытыя архівы. Нямат' выдадзена ў нас такіх выдатных зборнікаў дакументаў, як «Мастацтва Савецкай Беларусі» ў 2-х тамах, «Пачынальнікі» Г. Кісялёва і іншыя яго кнігі.

Ялугін. Што тычыцца нас, пісьменнікаў, то для нас толькі пачынаецца сур'езная праца ў архівах. Ва ўсім свеце зараз да дакумента, дакументальнай прозы вялікая цікавасць.

Міхальчанка. Бо дакумент — праўда з першых рук.

Ялугін. Тое, што нас сабраў за «круглым stoleм» штотыднёвік — гэта і важна, і ў нечым паказальна. Гэта і ёсць тая прапаганда, пра якую гаварыў Барыс Сачанка.

Сурмач. Застаецца заклікаць прадстаўнікоў культуры і навукі: прыходзьце ў архівы!

Артыкул І. Кудраўцава «Балючы роздум» («ЛіМ», 17 чэрвеня 1988 г.) узняў шэраг важных пытанняў, звязаных з падрыхтоўкай шматтомнай навуковай працы «Гарады і вёскі Беларусі», якая выдзецца некалькімі калектывамі па інцыятыве і пад эгідай Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Я як адзін з выканаўцаў гэтай тэмы падзяляю яго заклапочанасць навуковым узроўнем будучага выдання.

Для гэтага, на мой погляд, падстаў хапае. Асабліва клопат выклікае тое, як у ім будзе адлюстравана складаная для вывучэння (з прычыны пераважна беднасці пісьмовых крыніц) шматвяковая гісторыя нашых паселішч у эпоху феадалізму. Як вядома, галоўны цяжар іменна гэтай часткі работы кіраўніцтва АН БССР камандна - адміністрацыйным метадам у канцы 1985 г. усклала на нядаўна (1980 г.) створаны вельмі малалікі для глыбокага вывучэння ўсіх асноўных праблем тысячагадовага развіцця грамадства аддзел гісторыі Беларусі эпохі феадалізму Інстытута гісторыі (загачык аддзела — доктар гістарычных навук В. І. Мясельскі).

Перш за ўсё неабходна падкрэсліць, што ў афіцыйных дакументах згаданая тэма фармулюецца «Гарады і вёскі Беларусі», хоць адной з галоўных задач яе з'яўляецца асветленне «сацыяльна-эканамічнага і культурнага развіцця гарадоў і вёсак да Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі». Цяперашняя назва арганізацыі на пераважанне «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», дапоўнена кароткімі гістарычнымі даведкамі аб паселішчах. Але даўно наспела патрэба ў нацыянальнай фундаментальнай гісторыка-краязнаўчай працы аб населеных пунктах Беларусі як комплексных помнікаў развіцця нашай цывілізацыі. Таму назву такой працы мэтазгодна ўдакладніць — «Гісторыя гарадоў і вёсак Беларусі».

Вядома, што тэрмін выканання такой працы абумоўліваецца шэрагам аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў. Сярод іх важнейшымі з'яўляюцца: 1) колькасць населеных пунктаў, гісторыю якіх трэба вывучыць; 2) ступень прынятай паўнаты асветлення іх гісторыі на ўсіх этапах развіцця; 3) забяспечанасць іх вывучэння крыніцамі і гістарыяграфіяй; 4) колькасць і кваліфікацыя супрацоўнікаў; 5) узровень арганізацыі працы. Пакуль што кіраўніцтва нават і ўнізе слаба лічыцца з гэтымі фактарамі, таму спадзявацца на высокі навуковы ўзровень гэтай працы цяжка.

Зніжэнне навуковага ўзроўню працы абумоўлена ўжо тым, што заплававана асветліць развіццё толькі «цяпер функцыянаруючых населеных пунктаў». Забыццё тых паселішчаў, якія на розных прычынах зніклі, палігчае работу, але ці апраўданае яно? Іх жыхары на працягу стагоддзяў усюлі свой уклад у развіццё краіны, таму памяць аб такіх паселішчах не павінна знікнуць бяследна.

Да гэтага часу застаецца нявырашаным важнае пытанне аб ступені паўнаты асветлення гісторыі паселішчаў. Тут яшчэ пануе стыхія, таму што да матэрыялаў для гістарычных даведак аб паселішчах у абавязковым парадку не прад'яў-

ляецца патрабаванне наяўнасці звестак аб узнікненні або першым упамінанні паселішч у пісьмовых крыніцах, а таксама звестак на кожнае стагоддзе іх існавання. Паколькі выяўленне ранніх звестак па розных прычынах з'яўляецца справай вельмі маруднай, а пануючая цяпер арыентацыя на «вал», а не на якасць матэрыялаў, не спрыяе такім пошукам, таму гістарычныя даведкі аб большасці паселішчаў не маюць такіх

28 верасня 1986 г.) бюро Адзялення грамадскіх навук АН БССР абавязала кіраўніцтва інстытута ўмацаваць калектыў, які працаваў над тэмай, дадатковымі супрацоўнікамі. З пачатку гэтага года яе выконваюць не два супрацоўнікі, як спачатку, а сем. Але ўпэўненасці ў тым, што за тры гады (1988—90) яны здолеюць выканаць тэму ў вызначаны тэрмін і на высокім навуковым узроўні, г. зн. адшукаць і сабраць гі-

Працяг размовы

ЯШЧЭ НЕ ПОЗНА

звестак. Так здарылася з «Гарадамі і вёскамі Беларусі»: Магілёўская вобласць; збор матэрыялаў для якіх закончаны ў мінулым годзе. Нягледзячы на тое, што сабраны матэрыялы аб прыкладна 2400 населеных пунктах з 3500 не дазваляюць склаці паўнацэнныя гістарычныя даведкі аб большасці з іх, таму што ў іх адсутнічаюць раннія звесткі пры перавазе позніх. Вучоны савет Інстытута гісторыі АН БССР тым не менш прызнаў тэму выкананай.

Работу па збору звестак аб паселішчах значна ўскладняе вельмі дрэнная забяспечанасць тэмы крыніцамі, асабліва за перыяд да XVII ст., і гістарыяграфіяй. У прыватнасці, у архівах няма геаграфічных картатэк; не маем мы і грунтоўных навуковых прац па гісторыі значнай часткі гарадоў і амаль усіх гарадскіх паселішчаў, не гаворачы ўжо пра ўсе вёскі. Вельмі замаруджае адказную і складаную работу па ідэнтыфікацыі і лакалізацыі паселішчаў, якія ўпамінаюцца ў крыніцах да XVIII ст. часта без адпаведных прыкмет, адсутнасць у інстытуце старых і сучасных буйнамаштабных карт Беларусі. Блытаніна паселішчаў можа прывесці да непажаданых непаразуменняў. Так, толькі недапушчальна несур'ёзнымі адносінамі да гэтага пытання абумоўлена традыцыйнае памылковае атаясамленне старадаўняга мястэчка Масты (цяпер вёска Правыя Масты), вядомага з 1486 г., з горада Масты, які ўзнік толькі ў пачатку XX ст. Таму матывіроўка Указа Прэзідэнта Вярхоўнага Савета БССР з кастрычніка 1986 г. аб узнагародзе г. Масты Ганарова граматай Вярхоўнага Савета БССР «... у сувязі з 500-годдзем з дня заснавання...» не адпавядае рэчаіснасці.

Мас неаднаразова выступленні ў калектыве аб незадавальняючай забяспечанасці тэмы выканаўцамі і аб нізкім узроўні арганізацыі работы з боку загадчыка аддзела былі амаль безвыніковымі. Пад рознымі падставамі ён катэгарычна адмаўляўся ўключыць у гэту работу сваіх супрацоўнікаў: праца «наймітамі» ІМЭФ АН БССР у складзе так званых «часовага творчага калектыву» выключае магчымасць творчага росту на шмат гадоў. Ва ўмовах перыядычнай атэстацыі гэта вельмі небяспечна, таму што вялікі «вал» па гэтай тэме даць цяжка. Толькі пасля крытычнага артыкула І. Кудраўцава «Гісторыя з гісторыяй» («Советская Белоруссия»,

старычныя матэрыялы для паўнацэнных даведак аб больш 5000 існуючых паселішчах Мінскай вобласці, пакуль што няма і быць не можа.

Разам з гэтым неабходна падкрэсліць, што вымушанае пераклочэнне большасці (сямі з дванаццаці) супрацоўнікаў аддзела на тэму «Гарады і вёскі Беларусі» амаль поўна выключае магчымасць як новага вывучэння традыцыйных праблем сацыяльна-эканамічнага развіцця з мэтай пераадолення склаўшыхся ў гістарыяграфіі дагматычных стэрэатыпаў, так і распрацоўкі шматлікіх так званых «белых плям» гісторыі Беларусі эпохі феадалізму, што патрабуе перабудова гістарычнай навукі. Але, на жаль, крытыкі, агульна папракаючы ў несумленнасці толькі гісторыкаў, тым самым самі істотна скажаюць праўду аб прычынах гэтай з'явы: усім вядома, што ў часы культуры асобы Сталіна і брэжнеўшчыны кардынальнае праблема арганізацыі гістарычнай навукі — што і як вывучаць — вырашалася не столькі адпаведнымі калектывамі спецыялістаў, колькі нават галоўным чынам бюракратамі з так званых дырэктывных органаў. І сёння яшчэ нельга сцвярджаць, што ўсё гэта — толькі ўчарашні дзень гістарычнай навукі Беларусі. Гісторыя з арганізацыяй работы па тэме «Гарады і вёскі Беларусі» — яркі доказ гэтаму.

Справа яшчэ і ў тым, што дагэтуль застаецца невырашаным комплекс пытанняў, якія звязаны з навуковай арганізацыяй працы над тэмай «Гарады і вёскі Беларусі». Перамагаючы ўпартае супраціўленне загадчыка аддзела, удалося дабіцца замены абсалютна немагчымай празмернай нормы нагрукі (сабраць звесткі ад IX ст. да 1861 г. прыкладна аб 1000 паселішчах у год) на адносна рэальную (сабраць звесткі ў асноўным за XVI стагоддзе аб 100 паселішчах у год). Норма нагрукі тых супрацоўнікаў, якія збіраюць матэрыялы за XVIII — першую палову XIX ст., прыкладна ў пяць разоў большая, таму што ад гэтага часу да нас дайшла значная колькасць крыніц з масавымі звесткамі аб паселішчах (інвентары, «эканамічныя заўвагі» да атласаў губерняў і інш.). Пераход да збору звестак па храналагічнай гарызанталі, а не вертыкальна значна павысіў эфектыўнасць працы, але з-за недахопу супрацоўнікаў не можа гарантаваць збор ранніх матэ-

рыялаў аб усіх паселішчах. Так, пры норме 100 паселішчаў у год тры супрацоўнікі, якія вывучаюць у асноўным XVI ст., за тры гады павінны сабраць матэрыялы аб 900 паселішчах. Хто і калі будзе шукаць раннія матэрыялы аб астатніх населеных пунктах Мінскай вобласці? Зноў, які ў Магілёўскай вобласці, будзе дзе густа, а дзе пуста. Наогул нарміраванне нагрукі на гэтай тэме — вельмі складаная справа. Улічваючы неаднолькавую цяжкасць пошуку звестак за розныя стагоддзі, колькасць паселішчаў, якіх лістаж, не можа служыць «кантрольнай меркай» уліку і ацэнкі працы: пошук матэрыялаў аб роўнай колькасці паселішчаў за розныя стагоддзі патрабуе вельмі рознай колькасці працы і часу. Як арганізаваць працу ў поўным сэнсе навукова, пакуль што ніхто не ведае.

Лічу, што цяперашні прыцип «вобласць — том» ігнаруе неаднолькавую колькасць паселішчаў у розных абласцях і адпаведна гістарычных матэрыялаў і павінен быць адхілены. Абмежаванасць аб'ёма выдання можа стаць «законнай» падставой для скарачэння, калі спатрэбіцца, гістарычных матэрыялаў, як гэта традыцыйна практыкуецца, найперш феадалічнай эпохі як «не актуальнай». Але такое скарачэнне гістарычных звестак сённяшні масавы чытач не ўхваляе. Кожнай вобласці трэба прысвяціць столькі тамоў, колькі гэта патрабуюць канкрэтныя матэрыялы. «Гісторыя гарадоў і вёсак Беларусі» па інфармацыйнасці павінна быць больш грунтоўнай, чым выдадзены сто гадоў таму назад пятнаццацітомны «Геаграфічны слоўнік» польскіх і суседніх славянскіх зямель.

Мэтазгодна, відаць, яшчэ раз правесці шырокае грамадскае абмеркаванне праграмы працы «Гісторыя гарадоў і вёсак Беларусі». Гэта, у прыватнасці, дазволіць пазбегнуць многіх недахопаў, якія звычайна характэрны для гісторыка-краязнаўчых прац: схематызм, непаўнота, павярхоўнасць і недакладнасць асветлення багатай гісторыі населеных пунктаў Беларусі, асабліва эпохі феадалізму.

Думаецца, што задачу напісання фундаментальнай гісторыі населеных пунктаў Беларусі, а таксама больш дасканалай арганізацыі і каардынацыі ўсёй гісторыка-краязнаўчай работы ў рэспубліцы з гэтай значнага павышэння яе навуковага ўзроўню можна вырашыць толькі шляхам стварэння ў складзе Інстытута гісторыі АН БССР спецыяльнага аддзела гістарычнай геаграфіі і картаграфіі. Даўно наспела неабходнасць такога навуковага падраздзялення дыктуюцца перш за ўсё заняўбайнасцю згаданай галіны гістарычнай навукі Беларусі. Адной з важнейшых яго задач павінна таксама стаць падрыхтоўка Гістарычнага атласа Беларусі шляхам выяўлення і вывучэння ўсіх пісьмовых крыніц, у тым ліку і старадаўніх карт. Ва ўмовах узмацнення інтарэсу да гісторыі Ваўкаўшчыны і актывізацыі гісторыка-краязнаўчага руху стварэнне такога атласа, як, між іншым, і новага комплекснага Атласа Беларускай ССР, трэба лічыць адной з актуальных задач гістарычнай навукі.

М. СПІРЫДОНАУ,
старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР.

Кнігарні

ІВАН НАВУМЕНКА

І. НАВУМЕНКА. У бары на святанні. Аповесці. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1988.
Змест гэтай кнігі склалі такія аповесці Івана Навуменкі, як «Апошняя вясень», «Развітанне ў Кавальцах», «Замец жаўталісця» і іншыя, перакладзеныя на рускую мову А. Астроўскім, М. Гарбачовым, Л. Салаўём, Р. Ветахкінай, В. Элькіным.

ВИКТОР КОЗЬКО

СУДНЫЙ ДЕНЬ

В. КАЗЬКО. Судны дзень. Аповесці. На рускай мове. М. «Молодая гвардия», 1988.
Кніга Віктара Казько «Судны дзень» выпушчана ў міжвадзевіцкай серыі «Бібліятэка юнацтва». У яе увайшлі, акрамя аднайменнай аповесці, «Вісаносны год» і «Аповесць аб беспрытульным каханні». Аўтар прадамовы «Выкаутавава — зашвешана» крытык Уладзімір Корабаў.

А. КАПУСЦІН. Салёная раса. Нарыс. Дакументальная аповесць. Апавяданні. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1988.
У кнігу «Салёная раса» увайшлі некаторыя з твораў, напісаных Аляксандрам Капусцінам у апошні час. Адрываецца зборнік нарысаў «Добры дзень, таварыш генерал», у якім узнаўляецца вобраз легендарнага генерала Леаніда Рыгоравіча Пятроўскага, воіны якога праявілі выключныя прыклады мужнасці і гераізму ў першыя дні Вялікай Айчыннай вайны. Своеасаблівым працягам нарыса стала дакументальная аповесць «Салёная раса», герой яе капітан Ф. Баталаў, батальён якога таксама вызначыўся ў баях за вызваленне Жлобіна ў ліпені 1945 года.

МИКОЛА ГОМОЛКА

ЛІСОВА ФОРТЕЦА

М. ГОМОЛКА. Лісная крэпасць. Аповесць. На Украінскай мове. Кіеў. «Веселка», 1988.
У 1980 годзе аповесць Міколы Гомолкі «Лісная крэпасць» выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», крыху пазней пачыла свет у «Молодой гвардыі» ў папулярнай серыі «Страла». І вось выданне на Украіне. Дапамог герою твора «загаварыць» з юнымі чытачамі па-украінску вядомы на Украіне перакладчык беларускай літаратуры Р. Кулініч.

Новае выданне Быкава

«Кар'ер» — так называецца кніга Васіля Быкава, выпушчаная выдавецтвам «Ніжняя палата». Яна пачыла свет у серыі «Папулярная бібліятэка», якая заснавана ў 1987 годзе і фарміруецца на аснове вывучэння чытацкага попыту сацыялагамі Інстытута кнігі.
Перад гэтым у бібліятэцы выйшлі такія папулярныя творы, як «Белае адзенне» У. Дудзінава, «Новае прызначэнне» А. Бена, «Мужыкі і бабы» Б. Мажаева, пазмы А. Твардоўскага, В. ЗАКРЭЗСКІ.

Дэлегацыя з Польшчы

Беларусь наведана дэлегацыя польскіх пісьменнікаў у складзе Леха Кінапінскага, Зыгмунта Фліса, Вагуслава Пастэрнака, Міхала Шаховіча, Анджея Ястэбеца-Казлоўскага. Госці пазнаёміліся з памятнымі мясцінамі горада-героя Мінска, наведвалі літаратурны музей Янкі Купалы і Якуба Коласа; пабывалі на радзіме народных песняроў у Вязынцы і Мікалаеўшчыне, зрабілі экскурсію па мясцінах, звязаных з жыццём Адама Міцкевіча і Уладзіслава Сыракомлі, — Мір, Навагрудак, Нясвіж, возера Свіцязь.

У СП БССР адбывалася гутарка

у якой удзельнічалі сакратары праўлення Аляксей Жук і Валерыя Скварцоў, пісьменнікі Нічыпар Пашкевіч, Міхаіл Дубянецкі, Аляксей Гардзіцін, Аляксей Емяльянаў. Гаворка ішла аб далейшым умацаванні традыцыйных творчых сувязей паміж польскімі і беларускімі літаратарамі.

3 клопатам пра маладых

На сумесным пасяджэнні Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў рэспублікі і літаратурнага аб'яднання «Прыдняпроўе» пры рэдакцыі газеты «Магілёўская праўда» гаворка

ішла аб творчасці маладых аўтараў. Сакратар аддзялення І. Аношкін і выконваючы абавязкі адзназнага сакратара абласной газеты М. Рудноўскі адзначылі поспехі мясцовых літаратараў, гаварылі аб нявырашаных пытаннях.

У размове удзельнічалі пісьменнікі П. Шасцерыноў, Я. Усікаў, А. Кандровіч, члены і кіраўнікі мясцовых літаб'яднанняў В. Крыжэвіч, В. Вераб'ёва, М. Мінчанка, В. Габрусева і іншыя.
Выбраны савет літаб'яднання «Прыдняпроўе», які ўзначаліў член Саюза пісьменнікаў БССР, паст А. Мельнікаў.

А. РАЖОК.

З паэтычнай пошты

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

ГАВАРЫЦЕ, ЛЮДЗІ...

Гаварыце, людзі, і адкрыта—
Пра вайну,
Пра мір,
Пра хлеб,
Пра квас.
І пра тых,
Хто ля свайго карыта,
Атлусцеўшы,
Неўпрыкмет заграз...

Вы ж былі не ўгоднікі—
маўчальнікі,
Вы ж не раз крычалі,
ды не ўслых.
Гаварылі ж найчасцей
«начальнікі»,
Знізу і да верху,
І—за ўсіх!

Гаварыце
пра ўсё зямное,
Што ў душы турботаю сядзіць,
Што грызе,
Што ные,
Непакоіць,
І не скажаш: «Сціхні, адыдзі!»

Гаварыце, людзі, гаварыце
Пра пустыні ў душах, скразнякі,
Пра сумленне, што
у дэфіцыце,—
З дабрабытам
Зблыталі дзялкі.

І чаму дзіравай стала памяць—
Пагубляла рэкі і лясы?

Як змаглі азёры ўсе
запляміць—
Адабраць чароўнасць
Іх красы?

І чаму, як год—дык меней
дзетак?
І чаму, як той палын-трава,
Развалася столькі
прайдзісветаў:
На нашчадка кожнага—
Па два?

Як праз шкло ружовых
акуляраў
Не хацелі заўважаць падман,
А хадзілі з п'яніцам у пары
Прастытутка,
Школьнік-наркаманд!

Гаварыце, людзі, гаварыце,
Пра жыццё,
Якім павінна быць.
Толькі горла дужа

не дзярыце—
Можна голас і давер згубіць.

Гаварыце, людзі, гаварыце,
Ды язык, вы знайце, не траплю,
Ды, як плугам тым,
Глыбей бярыце,—
Можа б, меней пырніку
ўзышло?

Не маўчыце, людзі, гаварыце,
Каб да нетраў
Сутнасці дайці.
І хлусні скляпенні разбярыце
На падмуркі Праўдзе:
Ей—расці!

Памяці Валянціна ДОНЧЫКА
Усё часцей
Іх вайна знаходзіць—
Запомніла,
Хоць і былі малымі...
Сыны палкоў

Памалу адыходзяць,
Услед
За пабрацімамі сваімі.

Да тых,
З кім у свінцовай крутаверці
Адным сцягам
На вернасць прысягалі,
Адной штодня
Глядзелі ў вочы смерці,
Адною зоркай
Сэрцы сагравалі.

Да тых,
З кім у агні,
у дыме,
пыле

Жылі адною прагай—
Помсты, бою,
Адзін сухар
На цэлы ўзвод дзялілі,
Прасолены
І потам, і крывёю.

З кім разматалі,
Ідучы на захад,
Дарог і сцежак,
Бы калючкі скрутак,
З адной біклагі
Наталялі смагу—
Пілі крынічны спеў
І даўкі смутак.

З кім сны адны—
Аб роднай хаце—снілі:
«Каб мог, як птах,
Злятаў бы ў далеч тую...»
І дружбу ад усіх
Адно цанілі—
Сапраўдную,
Салдацкую,
Святую!

Усё часцей
Іх вайна знаходзіць—
Запомніла,
Хоць і былі малымі...
Сыны палкоў

Памалу адыходзяць
Услед
За пабрацімамі сваімі:
У дол пясчаны,
У падзол,
Суглінкі,
За гарадскую ўскраіну,
За вёску,
Пакінуўшы, як памяць,
Фотаздымкі,
Пажоўкляя ад часу,
Як ад воску.

На іх—яны,
Сыны палкоў, падлёткі,
Глядзяць вачмі,
Прасякнутымі болем:
Дзяцінства іх,
Як успамін салодкі,
З сабой забралі
Чужакі ў няволю.

Сціскаюць зброю
Чэпкімі рукамі,
Рашучыя,
Падцягнутыя строга:
Былі палкі гвардзейскія—
Бацькамі,
Матуляю ж была ім—
Перамога.

Ці заслоняць сонца хмары,
Ці кране настрой панялы,
Ды цвітуць у сэрцы мары—
Наша сонца,
Нашы крылы.

Марыш—
Радасней жывецца.
Марыш—
Песня звонка льецца.
Марыш—
Крыўда не прачнецца,
Не падступіцца
Да сэрца.

Марыш —
Шчасцем ззяюць вочы.
Марыш —
Весняцца усмешкі.
У жыццё,
Да мэты крочыш—
І святлей не знойдзеш
Сцежкі.

З марай жыць—
Дружыць з красою,
Узлятаць увысь,
За хмары...
Чым чысцейшы ты душою,
Тым палёт вышэйшы
У мары.

Алесь ДУБРОЎСКИ

ПАЛЕСКІ МАТЫЎ

Дзе сонца шмат, ды больш
вады,
Дзе лешч аж скача ў чоўны,
Такое месца — Даўляды
На поўдзень ад Нароўлі.

Ды што тлумачыць-гаварыць,
Таму ёсць сведка — Прыпяць,
Якую ўраз не перапльць,
Як соку жбан не выпіць.

Дарогу ведалі сюды
Мазыр і Гомель людны,
Іх сустракалі Даўляды,
Давалі чоўны, вуды.

А бакеншык — Нептун сівы
Скрозь раіў вір пры стрэчы:
«Там сом бярэ, як паплавы
У туман загорне вечар».

І, кажуць, шэнціла заўжды
Таму, хто моцны духам!

«Курапаты—гарага смерці». Працяг тэмы

ДВА гады назад давялося мне быць у камандзіроўцы ў в. Солан Старадарожскага раёна. Збіраў звесткі для музея. Разгаварыўся з Рыгорам Філіпенем (1905 г. н.). Яго бацька Фёдар меў «траціну» (6 га) зямлі, лічыўся ў се-

рэдзіі і нарыхтоўка бярвенняў). Зямлю аднаасобнікам адвалялі самую горшую — пясчанію і забалочаныя няўдобицы. Падаткі з кожным годам павялічваліся. Зразумела, усё выканаць нельга было, і тады судзілі або без суда раскулач-

і за тое, што яны чула ставіліся да студэнтаў, вельмі добра ведалі свой прадмет. Лічылі за гонар праводзіць Свірыдава дадому позна вечарам. Прасілі яго расказаць, за што, дзе і як адбываў ён пакаранне. З тых яго апавяданняў асабліва ўрэзалася ў памяць адно.

«Прывезлі ў лагер новага «зэка», зняволенага, — расказаваў Свірыдаў. — У адну з начэй ён у сне раптам пачаў «допыт»:

— Ты будзеш прызнавацца, падла? Прызнавайся, гадзіна!..

Мы зразумелі — трапіў да нас такі ж следчы, які выбіваў «прызнанне» з нашага брата. Навялі даведкі, па якім артыкуле праходзіць. Не памыліліся: былы следчы. У лагеры прабыў ён нядоўга. Адночы сядзелі ўсе каля штабеля бярвенняў, зверху скацілася бярвяно і трэба ж такое: ударыла следчага па галаве, а больш нікога не зачпала. Дзіўна, што само звалілася. Аформілі, як няшчасны выпадак...»

Свірыдаў быў асуджаны «тройкай», а праз пяць гадоў выклікалі яго жонку ў пракуратуру і казалі, каб клала ключы, дзе і раней: маўляў, хутка муж вернецца. Але чакала яе дарэмна. Свірыдава пакінулі ў Сібіры на вольным пасяленні, дакладней, у высільцы. Выратаваў яго толькі XX з'езд КПСС.

Пасля адной такой размовы са Свірыдавым я заступіў на

начное дзяжурства са старшынёй міліцыі Ягоравым (часова там, у Ноўгарадзе, я працаваў у міліцыі). Чалавек ён быў ліберальны, даступны, і я папрасіў яго расказаць аб сваім удзеле ў рэпрэсіях, аб тым страшным часе. Я ведаў, што ў яго стаж службы ў НКВС вялікі, ведаў і тое, што ён некалькі гадоў быў канваірам у лагеры. Спачатку ён адмовіўся, сказаў, што нічога асаблівага не было. Але пасля расказаў:

— Справа, канечне, канула ў

лету. Але мне не дае спакою сумленне. Фактычна я зрабіў злачынства, хоць і не па сваёй волі. Вайна ёсць вайна. Фронт набліжаўся. Было вырашана былых афіцэраў буржуазнай Латвіі (іх забралі ў 1940 г.) адправіць далей на Поўнач, у адзін з лагераў. Афіцэраў канваіравалі пешшу. Пасля канвой узмацілі кулямётамі. Паступіла распараджэнне: «Усіх расстраляць!» Расстрэльвалі з кулямётаў і аўтаматаў. Ніхто не ўратаваўся: Месца адкрытае

НАРОД ПОМНІЦЬ!

радняках. Адразу ў калгас не ўступіў, хацеў паглядзець, як яно будзе. Сустрэў нека Фёдар знаёмага яўрэя з горада, а той і кажа яму: «Не ведаеш, што робіцца? Ідзі хутчэй у калгас, а то вывезуць і згнояць. Я ад сваёй маёмасці сам адмовіўся, каб выжыць». Паслухаўся чалавек добра парады і выратаваўся. А хто ў калгас не хацеў ісці, тых раскулачвалі— вывозілі некуды.

Памятаю і я, як «заганялі» ў калгас у Вілейскім раёне ў 1949—50 гадах. Калі ў нашу вёску Касічы прыязджалі агітары, то ўсе мужчыны ўцякалі ў лес. А хто не пайшоў у калгас, на таго наклалі вялікія падаткі: грашыма, збожжам, сенам, малаком, яйкамі, мясам. Падаткі за яблыні, грушы, за пчолю (калі хто меў іх). Падаток на маласямейных. Заём (пазыку) назначалі адвольна. Існавалі і амаль прыгонныя павіннасці: улетку — дарожная («шварварка»), зімку — лясная

валі і вывозілі ў Сібір, Комі, Карэлію. Уцячы ў горад магчымасці не было — пашпарт не выдавалі...

Не было, відаць, кутка ў краіне, куды б не запусцілі свае жудасныя шчупальцы сталінскія беззаконні.

На маёй памяці шмат сустрач з тымі, хто прайшоў праз жахлівыя гады рэпрэсій, хто быў іх ахвярай і хто здзяйсняў іх...

Я быў студэнтам вячэрняга аддзялення Ноўгарадскага педінстытута, выкладалі ў нас тады гісторык Свірыдаў і філолаг Красцінская. Яны — ленынградцы, працавалі ў ленынградскіх ВНУ. У гады сталінскіх рэпрэсій былі абгавораны нядобразычліўцамі і асуджаны «тройкай», а потым вывезены ў Сібір. Пасля рэабілітацыі ў канцы 50-х гадоў яны прыехалі ў Ленынград, але іх месцы былі заняты. Давялося ім уладкоўвацца ў Ноўгарадзе. Мы іх павяжалі і за тое, што перажылі,

Паважаны «ЛіМ»!

З вялікім хваляваннем прачытаў артыкул «Курапаты — гарага смерці». Рашыў адгукнуцца вершам. Спадзяюся, ён цікавіць рэдакцыю.

Р. ПАСТУХОУ,
электрамонтёр Слонімскай
камвольна-прадзільнай фабрыкі.

Рудольф ПАСТУХОУ

КУРАПАТЫ

Ні Бухенвальд тут,
Ні Хатынь,
А — Курапаты.
Замшэлы лес —
Куды ні кінь,
Ды скрып лапаты.
І сэрца стук
На кожны гук
Смяротна раніць,
Жалобна б'е
Папалон зямлі
Людская памяць.
Галлё трашчыць —
Ужо вядуць

Пад крык зацяты.
Птушыны крык
Не змоўкне тут —
Тут Курапаты.
Ніхто не змог
Адсюль ўцячы.
Тут — цемра суму.
Усяго сто крокаў
Уначы.
А колькі думак?...
Тут мора выліта крыві.
Тут — сосны
У неба.
Пясак чырвоны,
Ржавы жвір,
Тут — была і небыль.
Куды ні кінешся —
Правал.
Вадаварот пясчаны.
Час расстраляны напавал,
І кліч адчайны.

...Дзе вы сягоння, Даўляды,
Пасля той майскай скрухі!

Будуецца вёска
Прыгожа, грунтоўна,
З улікам патрэб,
Камунальных выгод.
Я рад бы забыцца
Ад явы чароўнай,
Каб даў той штуршок
Не чарнобыльскі год...

«А я на крылах паляцела бі...»
...Якія крылы — ходзіць ледзь.
Яна дадому захацела,
Па ім душы штодзень смылець.

Іду за ёю на падворак:
Дрывоўня, пограб, новы хлёў,
Сабака па мянушцы Зорык
Нас брэхам стрыманым сустрэў.

«Шчэ малады,—яна
тлумачыць,—
Наш там застаўся... Во быў
злы...»

Ды што там нейкі лёс сабачы,
Кідалі нават і вузлы...»

Вядзе ў гарод.
Што значыць лета!
І рукі тых, хто корміць свет:
Усё расце, буяе кветам,
Гарох вусы нам цягне ўслед.

Тры кволых яблыні на ўзмежку,
Што прыжыліся тут за год.
Да іх таптаць не хутка сцэжку
Пачне дзятва па спелы плод.

Я прамаўчаў.
Яна ж тактоўна
Мне прачытала думкі ўслых:
«Хай нам не есці, ды ўсё
роўна
Хтось дзякуй скажа мне за
іх...»

Памылкі... Памылкі?

Не ўяўляеце, як прыкра мне працаваць... у доме, дзе прайшло дзяцінства Максіма Багдановіча, на якім красуюцца шыльда «ул. М. Багдановіча» і на супрацьлеглым будынку ваенкамата ўжо «ул. М. Багдановіча». Часам прасяць у мяне дазволу сфатаграфавать такую экзатычнасць... Горкая праўда: адчураліся ад роднай маці-мывы, дык не шануем і махаці.

Ходзячы па родным горадзе, шмат я сустракаю памылак. Маленькая вуліца Цягляная ў нас называецца і «Цягляная» і «Цягляная», гэтаксама і аднайменны завулак. Завулак у Гародні, як і ўсюды, скарачаюцца словам «пер.» — «пер. Віленскі, пер. Нёманскі»...

Яшчэ прыклад. Прыгожая зялёная вуліца Грунвальдская, дарагая сэрцу кожнага, хто ўяўляе, як вількі князь Вітаўт вядзе нашых продкаў на рашучую бітву з крыжанакамі, — шыльды на дамах гэтай вуліцы чаргуюцца: то «ул. Грунвальдская», то «ул. Грунвальдская». У тым жа квартале на адным з драўляных дамоў устаноўлена мемарыяльная мармуровая глыба, яна паведаляе, што вуліца названа ў памяць аб камсамольцу-падпольшчыку І. Скрынініку. На гэтай жа сцяне зверху прымацавана назва вуліцы «И. Скрынника» і справа ў куце «ул. И. Скрынника».

Тут дарчыні скажаць аб рамонтце горада Гродна, ці дакладней, аб рэстаўрацыі. У нас чамусьці такая прантыка. Старыя сцены езуціцкага ілштару «паганяюць» пад тыпавыя рамы анон, а сцяна тая таўшчынэй каля метра... Гэта зараз робіцца на скрыжаванні вуліцы К. Маркса і Ф. Энгельса. Або пакідаюць толькі фасад ад дома. Толькі фасады засталіся ад доміка рамесніка XVIII ст. па вул. Анжышка, ад некалькіх дамоў па Савецкай, Сацыялістычнай. Тыя дамы, што не выходзяць фасадам на вуліцы, разбураюць зусім.

А цяпер пра іншы горад. Пра памылкі іншага характару. Былі мы вясной у Вільнюсе, паклалі кветкі на мемарыяльнай

пліце, устаноўленай на месцы, дзе быў павешаны Кастусь Каліноўскі. Мы сказалі словы — хто прозай, а хто вершам. Я сказала вершам.

НА ПЛЯЦЫ ПЯТЛІ

Адна ў заснежаным да зніку краю —
забытая — няма ў мяне нікога...
Есць ты, Кастусь, і я цябе кахаю —
у сэрцы несмяротнага, як бога.

Няпраўду пішуць — цар цябе павесіў...
А дзе ж тады грудочак надмагільны?
Не сцерагуць засценкі, месці, вёсі...
Твой мужны Дзень Пятлі спаткаю ў Вільні.

Збярэцца гурт адчайны, гаманкі —
як быццам бы з табой — інтэлігентны —
пакуль не «сваякі», не інсургенты...

Збіральнікі надзеі — дзецюкі.
У дзецюкоў, сыноў сваіх,
У тых, якія вырастаюць яшчэ,
Шчэ не вайстрылі прадзедаў сякеры,
ды працінаюць гастрыйм вачэй.

Абуджаных, з птушыных троп не збітых,
злучыць высокай доляй паспрабую,
Кастусь, прачніся зноў, паўстань
вядзі нас на ахвярную сябуб!

Мужыцкай праўдаю загавары да Беларусі ўсёй з высокіх моўніц!
У Жанаў д'Арк змяні сучасных модніц!
Свабоды крылы простаюць вятры.

Мы — не адродкаў племя, мы — народ!
Узінемся ў нябёсы гордым іклінам!
Ускальхнемся сэрцам сакаліным!
Даволі наблукаліся ўразборд!

З нядолі ўзінем замчышчы, палі.
Скіруем думкі да бунтарскай працы.
У Вільні, на Пятлі Паўстанцкай Пляцы,
клянёмся вырвацца з тваёй пятлі.

Прыводжу дакладны тэкст з мемарыяльнай пліты: «Здесь были казнены руководители восстания 1863 г. революционные демократы З. Сераковский 1827—15.VI.1863, К. Калиновский 1836 — 10.III.1864». Ужо не гавораць пра неадпаведнасць самой дошкі — з якой нехайнасцю пададзены дакладны дзень смерці, а даты нараджэння няма, і гады нараджэння абодвух рэвалюцыянераў памылковыя. Яшчэ адну балючую нашаму сэрцу мемарыяльную повеску мы знайшлі на вул. Гедрэ, 11, выкананую на рускай і літоўскай мовах: «В этом здании бывшего Доминиканского монастыря были заключены участники восстания 1863 года, в том числе один из руководителей восстания Костас Калиновский». Будынак турмы Каліноўскага пастуе, засмечаны да цягага жаху.

Можна было б шмат апавядаць аб тым, чаго ў Вільні ўжо няма (зніклі ўсе шыльды «нашаніўскай» пары), можна з горкай іроніяй настантаваць фант, што беларуская мова там захавалася толькі на старых магільках... Гэта прыклад вялікай любові і ўзаемапавагі двух суседзяў-народаў, якія разам на працягу стагоддзяў змагаліся з агульным ворагам, падзялілі гістарычны лёс.

Але сёння я звяртаю ўвагу грамадскасці толькі на памяці аб паўстанні 1863 года. Зноў вяртаюся ў родны горад. Рэстаўратары знайшлі дом, дзе кватараваў Віктар Каліноўскі, куды прыехаў і спыніўся 2 сакавіка 1861 года пасля сманчэння Пецярбургскага ўніверсітэта Кастусь — на першым паверсе гэтага дома па вул. Савецкай цяпер размяшчаецца «Блінная». Удзячныя нашчадкі да 150-годдзя павінны былі б адзначыць такую знаходку мемарыяльным знакам. У нас абышлося. Не паспелі. Скульптары не паспелі стварыць помнік вялікаму сыну, які сваёй смерцю сцвердзіў свету аб існаванні беларускага народа. Паэты не паспелі напісаць песьню. Хто напісаў, тых не паспелі выдаць... Архітэктары не паспелі адбудаваць Якушоўку. Прысвоілі імя К. Каліноўскага Свіслацкай рускай школе, той самай, якой прысвоілі гэтак ж імя ў лістападзе 1958 года...

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА.
г. Гродна.

Інтэрв'ю ў нумар

УНІВЕРСІТЭТ «СТАРОНКІ НАШАЙ ГІСТОРЫ»

Запрашае Фонд культуры

Нямала цікавых пачынанняў на рахунок Беларускага фонду культуры. Многія са сваіх мерапрыемстваў ён ажыццяўляе разам з іншымі арганізацыямі, якія таксама закліканы дбаць аб далучэнні народа да культуры, аб захаванні і зберажэнні ле помнікаў, прапагандзе лепшых набыткаў. Пацвярджэнне таму і пачатак набору з 1 верасня сёлета года слухачоў у народны ўніверсітэт культуры «Старонкі нашай гісторыі». Ініцыятарам яго стварэння стаў Беларускі фонд культуры. Да яго далучыліся Палац культуры Белсаўпрофа і Рэспубліканскае праўленне добраахвотнага таварыства аматараў кнігі.

Як паведаміў нашаму карэспандэнту старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. ЧЫГРЫНАУ, адрыццё народнага ўніверсітэта «Старонкі нашай гісторыі» — вынік змен, што сёння адбываюцца ў жыцці савецкага грамадства. З жонкі годам узрастае цікавасць народа да свайго мінулага, людзі хочуць, каб усё меней заставалася на карце гісторыі так званых «белых плям», якія зусім зніклі. Узрастае цікавасць да беларускай мовы. Сведчанне таму — адрыццё дзіцячых садзікаў, школ з беларускай мовай выхавання і выкладання. Хоць марудна, але павялічваюцца тыражы беларускамоўных выданняў, з'явілася некалькі новых часопісаў. Будзем спадзявацца, што таксама неўзабаве з'явіцца і першы гісторыка-літаратурны часопіс. Прынамсі, для выдання яго робяцца захады. Пры Фондзе культуры ёсць намер стварыць драматычны тэатр з гістарычнай тэматыкай спектакляў. Гэта будзе спрыяць развіццю гісторыка-рэвалюцыйнай драматургіі.

Вядома, у друку, змяшчаецца шмат матэрыялаў, якія закранаюць розныя перыяды нашай гісторыі, але пры ўсім тым публікацый недастаткова. У нашым народным ўніверсітэце вырашана прапанаваць слухачам шэраг лекцый, каб тых у далейшым самі сталі здольнымі працаваць грамадскімі лектарамі і прапагандыстамі.

Навучанне ва ўніверсітэце розлічае на два гады і будзе ажыццяўляцца на двух факультэтах — на гістарычным і на факультэце беларускай мовы. На апошнім групы будуць стварацца ў залежнасці ад падрыхтаванасці слухачоў — ва ўніверсітэце жа прыйдучы і тых, хто толькі пачне авалоўваць беларускую мову, будучы і такімі, хто захаце лепш навучыцца размаўляць на ёй, пісаць.

Праграму ўніверсітэта падрыхтавалі высокакваліфікаваныя спецыялісты. Сярод іх навукоўцы Акадэміі навук БССР, выкладчыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна, а таксама вядомыя спецыялісты адпаведнага профілю з іншых устаноў. Як правіла, яны ўваходзяць у склад грамадскіх камісій Беларускага фонду культуры, добра ведаюць сваю справу, шыра зацікаўлены ў прапагандзе ведаў сярод іншых.

Толькі лекцыямі навучанне не абмяжуецца. Галоўнае, каб пададзены матэрыял быў засвоены творча, асэнсаваны глыбока. Таму пасля лекцыі плануецца арганізоўваць спецыяльныя «круглыя сталы», за якімі б маглі б сутыкнуцца розныя думкі, меркаванні. Шмат, спадзяёмся, дадуць тэматычныя выстаўкі, аглянды літаратуры, мяркуюцца арганізоўваць перад заняткамі і продаж кніг.

ДАВЕДКА ДЛЯ ТЫХ, ХТО ХОЧА СТАЦЬ СЛУХАЧОМ УНІВЕРСІТЭТА «СТАРОНКІ НАШАЙ ГІСТОРЫ».

Навучанне ва ўніверсітэце платнае. Кошт абанемента на гістарычны факультэт — 10 рублёў у год. На факультэце беларускай мовы — 3 рублі ў месяц. Абанемента можна набыць у Палацы культуры Белсаўпрофа, дзе будуць праходзіць заняткі. На факультэце гісторыі — у першую і трэцюю суботу кожнага месяца, пачатак у 17 гадзін. Тых, хто вынікае жаданне вывучаць беларускую мову, будуць збірацца кожную пятніцу ў 19 гадзін.

НАШ КАР.

было, а знявольнены былі абясціленныя...

Я спытаў:

— А калі б адмовіліся страляць?

— Мяне расстралілі б...

Дзе цяпер былі старшыня Ягораў? Ці жыве? Не ведаю. А споведзь яго запамнілася...

А вось другая сустрэча. Некалькі гадоў назад мы рыхтавалі ў Раўбічах касцёл пад музей. Там быў вяртаўнік з тэатральнай жыхароў. Да вайны ён жыў ці то ў Беравой, ці то ў Цянцы. Ён раскаваў:

«Пайшоў у лес, а там людзі ў ваеннай форме НКУС капаюць вялікую шырокую яму. Пытаюся ў іх, што будзеце хаваць?»

— Рыбу. Затухлася ў рэстаране, — растлумачылі мне.

Прышоў дадому, кажу жонцы: «Пойдзем, рыбы набярём. Будзем саіней карміць». Пайшлі з кашамі. Яма засыпана. Крыху адкапаў. Намацаваў, а там людскія ногі тыраць. Прысыпалі мы іх ды хутчэй адтуль...»

Прозвішча вяртаўніка я не памятаю, але пры жаданні можна знайсці яго.

У памяці майго пакалення, дзяцінства якога прыйшлося на ваенныя гады, рэпрэсіі адбіліся не так ярка, як у памяці старэйшага. Але нешта засталася. У 1952 г. у нашым сельсавеце забралі фельчара з жонкай (схапіў ноччу «чорны воран»). Ніхто не ведаў, за што. Гаварылі, што яны — шпіённы, што ворагі народа. Іх дзеці (двое) вучыліся ў нашай школе. Засталіся адны ў чужых людзей. Праз месяцы два зніклі і яны. Куды? Ніхто не ведаў і не гаварыў. Маўчалі і настаўнікі, нібы нічога не здарылася. Мне здаецца, што прычыну, па якой забралі фельчара, я ведаю. Перад арыштам ён з вілейскімі чыноўнікамі праводзіў падпіску на пазыку ў нашай вёсцы. І я чуў, як ён казаў нейкаму чыноўніку: «Не трэба так прымушаць, насыдаць на людзей. Справа гэта добраахвотная. Людзі і самі згаджаюцца на пазыку. Навошта патрабаваць з іх немагчымае?»

Дорага яму каштавала такая дабрачыннасць і спачуванне бедным калгаснікам.

Не ўсё я тады разумеў. Не ведаў, што першы «ворог народа» — Сталін. Усведамленне прыходзіла пазней.

Мае дзядзькі Іван Варановіч і Фадзей Роліч хацелі трапіць з панскай Польшчы ў Савецкую Беларусь. Іх звалі каля Радашковіч і судзілі. Роліч пакаралі — паўгода капаў пад аховой Дняпроўска-Бугскі канал, каля Кобрына. І вярнуўся здаровым дадому.

І Варановіч і Роліч з павагай адносіліся да Савецкай улады, але не раз гаварылі: ім пашэн-

ціла, што злавлі іх палякі. Тых, з іх знаёмых, хто перайшоў мяжу, прапалі ў Сібіры.

Верасень 1939 г. у Заходнюю Беларусь прыйшоў вызваленне ад паноў і нацыянальнага прыгнёту. Але хутка некаторыя беларусы за нішто аказаліся ў Сібіры. Сястру майё маці (дзяўчыну яшчэ) Марыю Варановіч саслалі ў Сібір за тое, што па непаразуме нязла з плота і панесла з сабой невялічкі сцяжок. Цяпер на такое не звярталі б увагі, а тады...

Павел Іосіфавіч Каруза, выкладчык музыкі, быў асуджаны за тое, што нейкі час з'яўляўся незалежным дэпутатам ад сялян у польскім сейме. Пасля вайны ён вярнуўся і стаў працаваць у Маладзечне, але ў 1949 г. яго зноў выслалі ў Сібір.

А паэт Сяргей Новік-Пляноў? За ім гора і шчасце ішлі побач праз гады. Сядзеў пры паляках, пры немцах і пасля вайны пры сваіх: забралі за нішто, па нейкім сфабрыкаваным даносе.

Недавер да людзей, усеагульная падазранасць — што можа быць страшней? Майго дзеця Івана Іванова немцы ўзялі ў палон у 1941 годзе. Тры гады правёў у фашысцкіх лагерах. Ад смерці выратавала толькі тое, што пашчасціла, нарэшце, трапіць на чэшскі заводзік. Вызваліла Савецкая Армія, але адправілі не дамоў, а прымуслі працаваць у шахце на Данбасе...

Напісаў гэта для таго, каб больш людзей ведала і памяталі тыя часы. Бо калі забываюць гісторыю, то яна пачынае помсціць яшчэ большым злом.

С. БАРЫС,
журналіст.

г. Мінск.

І гістарычны Той правал — Чарней за ночы.
А можа, ён, Як люты шквал, Фашызм прарочыў?!
Тут дэспатызм Шалёна рваў, Як вецер века, Хрыбёт гісторыі Лмаў.
А чалавека... Пляўком свінцовым Са ствала
Ва ўпор ахвярам... Крыж накрыв целы, Пах крыві
І жах на тварах. Свідруюць кулі чарапы Уначы без свісту
І камсамольца-важак, І камуніста...
Бясконца лёсы шамацяць У стале Цанавы.
А целы зноў і зноў ляцяць На дно канавы.

І на грудзях У Курапат На латцы — лета.
А смерці што да гэтых страт? —
Не вінавата. Яе не клікалі сюды.
Тут — усё іначай. Сцірае памяці сляды Даждлівым плачам.
І ні крыжоў, Ні зорак тут — Шапачуць сосны.
Ды песні сумныя пляюць Дразды галосна.
Ды цемра вышчарана п'е Світалыны золлак...
Вось сведка інтэрв'ю дае; На твары — сполах...
Фасфарасцыруюць ствалы Гарой шкілетаў.
Як зейраць дзіркі ў чарапах Ад пісталетаў.

Ці не майё матулі крык Слых рэжа з-пад лапаты?...
Павінен нехта адказаць За Курапаты.

Патрабуюцца перамены

Прайшло шэсць гадоў — і Свядлоўскі тэатр драмы ізноў завітаў у Мінск на гастролі. Мы прыходзім у глядзельную залу ўжо як добрыя знаёмыя: убачыўшы здабыткі — радуемся, адзначаючы страты — засмучаемся...

Шэсць гадоў назад Свядлоўскаму тэатру ўпікалі «крэнам» у бок пацяшальнасці: маўляў, афіша выглядае быццам і годна, але ж класіка ці сур'езная сучасная п'еса іграюцца адзін-два разы, а ўсю астатнюю «тэрыторыю» захапілі славуць «Восем закаханых жанчын» і падобнае да іх...

Спосаб складання сённяшняй афішы ўпальцаў амаль не змяніўся. Нікога не ўводзіць у зман прысутнасць у ёй горкаўскіх «Апошніх» — ажно два разы ідзе гэты спектакль! Добра зладжаная імпартажная п'еса прадстаўлена шчодрата і ўсебакова, рознымі краінамі і кантынентамі, побач з ёю — п'еса айчынная, арыгінальная, сучасная, але неяк быццам з «другога эшалону», з тых, што ставяцца ўсюды, ды, так бы мовіць, не з «магістральных»...

Мярнуць, заўвага Д. С. Ліхачова нааонт таго, што гаспадарчы разлік супрацьпаказаны мастацтва, літаратуры і асветы — бюспрэчная. Калі задужа пачынаюць ілапаціцца аб прыбытках, тады непазбежна гуляюць маральныя крытэрыі, тым больш, што немагчыма дакладна правесці мяжу паміж «проста» ілапаціцца ці «звыш меры»... І тады хваля за хваляй накатваюць на сцэну «вернякі» ці паспешліва і не надта ўмела зробленыя «водгукі»... А недасканала драматургія наогул псуе тонкае акцёрскае рэле, і гэта абавязкова ў свой час адгукнецца...

Здаецца, нешта нядобрае адбылося і з горкаўскімі «Апошнімі», якія паставіў В. Пашнін (сцэнаграфія А. Кузняцова). Свядлоўскі тэатр традыцыйна моцны ў класіцы — як тут не прыгадаць мастацкую аднадум-

насць і прафесійную свабоду «Плодов просвещения» ў пастаноўцы А. Сакалова на былых гастроліях. Таму і ад «Апошніх» мы чакалі шмат.

Калі ўспыхнулі вулічныя ліхтары ў здаецца, вільготнай цемры і стаў бачны дом Каламійцавых у пыльных шэрых драпіроўках, калі мы ўбачылі дзесьці наверху бяссоннае вакно, дзе ні днём, ні ноччу не гасне драпежнае святло, — сэрца скаланулася. Адрозніла атмасфера дома, дзе немагчыма жыць, няма чым дыхаць, дзе падслухванне, падман, рабаванне — звычайнасць. Г. Умпелева — Соф'я, А. Пятроў — Іван стварылі вакол сябе поле праўды існавання і праўды мастацкай... Мы адчулі: штосьці прыцягвала калісьці гэтых розных людзей. Мінулае звязвае іх моцна — хоць яны сталі зусім чужымі. Упершыню ў «Апошніх» адчулася гэтая тэма: яны ж калісьці былі маладыя, кахалі — і колькі агіднага з'явілася ў іх жыцці! Жывы прамень з былога асвятляе сённяшні дзень — і тым больш жорстка безвыходным бачыцца ён.

П'еса Горкага сёння злабадзённая: Каламійцаў — палімайстар па прызынанні, добраахвотны кат, гвалтоўнік па прыродзе — з жахам і агідай мы спасцігаем сацыяльную і псіхалагічную прыроду гэтага антычалавечага феномена.

Баязлівая, аморфная натура, тэрарызаваная ва ўласным доме, пакаёвая кветка, прыгожая і кволая, — Г. Умпелева робіць відавочным хваравіты, гібельны працэс, які адбываецца ў Соф'і: яна яшчэ магла жыць, лічачы сябе ахвярай, перажываючы свой жаночы «грэх», але не зможа, калі жорсткае святло бялітасна пральцеца на руіны сям'і, на страчаных, загубленых дзяцей... І яе трагічную віну — не зберагла, не выцягнула дзяцей, скарылася сама і пакінула іх дыхаць разным паветрам. Марнае, нічэмнае, у выніку нават злачыннае жыццё; маці, якая не здолела абараніць нікога. Яе пакаянне дзяцей не крапае: ім агідна, смешна або крыўдна, але ні адзін з іх не ўзрушаны — страшэнны вынік...

Г. Умпелева, А. Пятроў у спектаклі існуюць «паводле Горкага» — традыцыйна, грунтоўна, дакладна, але мысляць і адчуваюць сугучна сённяшняму дню, і ў гэтым моцны бок спектакля. Але п'еса ўсё ж аб «апошніх» — аб тых, хто яшчэ ні ў чым не вінаваты, якім — жыць або не жыць... Пра тых, хто запытвае нас, патрабуючы сумленнасць. Апякаючае пытанне на ўсе часы, сёння яно апякае нас асабліва, бо грамадствам накоплены безліч пытанняў, на якія так неабходна адказаць маладым і сабе. Аднак гэтая тэма (дзе я вярта бы-

ло ставіць спектакль) патанае ў воклічах і мітусні, і асобныя «моманты ісціны» не ратуць становішча. Стылістычны разнабой, парушэнне суладдзя традыцыйнай для свядлоўчан ансамблевасці перашкаджаюць цэльнасці «Апошніх», без якой яны бяссільныя.

Відаць, усё ж пытанне, як жыць маладым у сённяшнім свеце, дзе так доўга выдавалі ману за праўду, балюча кранае і тэатр. Таму ставіцца розаўскі «Вепручок», п'еса, якая павінна была шмат гадоў назад прыйсці да нас, але была заціснута крыгамі застою. А сёння... Сёння, можа быць, яе час прайшоў. Прынамсі, пастаноўка В. Анісімава займае ўвагу амаль што адным толькі сюжэтам. «Курортнае» аздабленне зрабілася зручным тэатральным фонам, а не тэатральнай метафарай мізэрнага «свята жыцця». Не вельмі далёка трэба было ісці, каб адшукаць жыццёвы абгрунтаваны паводзін персанажаў — у Розава ўсё бывае сказана, растлумачана, усё ляжыць на паверхні... для павярхоўнага погляду. І усё мае і глыбіні, і ўзнёслы сэнс, які ў спектаклі найбольш дакладна адчулі малады А. Смаляноў — Аляксей і Ю. Васільеў — Юраша. Аднак, нягледзячы на іх намаганні, спектакль аказаўся газетным фельетонам на сучасную тэму пра выкрытых ліхаміцаў. Страшэнны ж сэнс п'есы пра грахі бацькоў, узваленны ім на глычы дзяцей, — чанае іншага ўзасаблення, але вынікае павагу жаданне тэатра, церпячы відавочныя страты, усё ж брацца за балючы тэмы. Не хочацца думаць, што ім кіруюць меркаванні больш празаічныя: крануць, як кажуць, «смажаныя» факты. Бо такія меркаванні могуць ошыць у аднаго - двух - трох чала-

вен, п'есы ж для пастаноўкі прымае налентыў. Наўрад ці ўхваліў бы ён зусім недасканалую п'есу В. Раманава і В. Кузняцова «Судны дзень», калі б не знайшоў у ёй нешта такога... Барацьбу ідэй, адметны характар, адметную сітуацыю. Не для жыцця адметную, для сцэны: існаванне нейкай усемагутнай мясцовай «мафіі». Паставіў п'есу артыст тэатра В. Марчанка — і, трэба сказаць, спектакль «чэпале» — тымі вышэйпамянёнымі якасцямі, якія ўласобілі В. Пісараў — Смірноў, В. Шатрова — Зуорава. Аднак балючая тэма — падманутыя спадзяванні маладога чалавеча застаюцца дзесьці на перыферыі. Да таго ні аўтары, ні рэжысёры не здолелі адмовіцца ад банальнасцей, ад набору «ажыўляльных» дэталей, якія прымяжаюцца паходзе дзеянні, пагражаючы паглынуць усё наштоўнае ў спектаклі. На шчасце, не паспяваюць: спэнтальна канчаецца нечаканай перамогаю зла — і апошняй «нямой сцэне», як ні дзіўна, надзей на перамогу добра.

А вось прафесійны рэжысёр — А. Сазонтаў, прыняўшы на павер пабудову вядомага аўтара В. Гуркіна, паспрабаваў адкрыць даўно адкрытае — і атрымаў спектакль «Ішоў па лесе мядзведзь...» Нельга сказаць, што ён наскрозь другасны: у ім добра напісаная драматургія і сыграная Н. Шаровай роля бабুলі Ксені. Але што зробіш, не ратуе яна спектакль ад пасрэднасці, як не ратуе і заяўка на яшчэ адну сапраўдную драму — лёс хлопчыка Віцькі (Р. Бакіраў). Заклік да міласэрнасці ў спектаклі гучыць неяк няшчыра. Можна, таму, што не вярта было выкрываць мяшчанства мяшчанскімі ж сродкамі?

Скранулася ўбакі дэкарацыі, як знак таго, што зрушыўся побыт, убок адышла мітусня, дробныя страці, хвалюванні, і над героямі — Сабэжнікавым і «нічыйнай бабуляй» Ксенія расхінулася сіняе неба, а ў ім

Тэатры, падобныя да Ленінградскага маладзёжнага на Фантанцы, на жаль, наведваюць Мінск толькі зрэдка. Стрыманасць леныградцаў на сцэне адрознівае прывабіла гледачоў-прыхільнікаў; нестракагасць фарбаў, нярэзкасць гукаў, вытанчанасць, далікатнасць, іранічнасць, высокая выкананая культура калектыву найперш засведчылі інтэлігентнасць гэтага тэатра.

...Людзі адпачываюць ва ўсе часы. Забавы, пародыі, жарты, кепікі, песні, скокі са спектакля леныградцаў «Гучала музыка ў садзе» належаць пачатку стагоддзя. Спэнталь «Якая музыка была, якая музыка гучала», своеасаблівы працяг першага, пераносіць нас у 30-40-ыя гады. Са спектакляў-жартаў, спектакляў-забаў настолькі пераканаўча вынікнуў закулісны — сацыяльны фон і дух тых непадобных часоў, што мяне наведвалі думкі, зусім забавамі не прадугледжаныя. Грымне рэвалюцыя, і куды паткнецца ад свайго раяля вытанчаны малайца (І. Благадэр, дарэчы, педагог тэатра па вакале), куды знясе вабных паненак «ад канкану», «ракавую» выканальніцу «танга - наркатыка» (В. Меліхава), факіра «пад іншаземца» з нязменным «пазялюста» (В. Кухарэвын), элегантну спявачку романсаў (Н. Дзмітрыева)? Кагосьці з іх можна будзе ўгледзець у спектаклі «Якая музыка была...», змяніўшыся з часам і грамадствам. Мо пасля чарговага танга сканае на рэпетыцы танцорка ад блакаднай дыстрафіі, а пасля смешных куплетаў снарад пацэліць проста ў клоўнаў... Прызнаюся, спачатку палічыла, што спектаклю моцна бракуе яркага канцэртнага канферансу, але зараз мушу настойваць: вырашэнне рэжысёра Я. Падве ці не самае правільнае з усіх магчымых. Леныградцы не нагадваюць штораз пра даваенныя і ваенныя трагедыі свайго горада, але вытрымкі з артыкулаў, загадаў і пастаноў па мастац-

Як дапамагчы чалавеку

ве 30—40-х гадоў па-сапраўднаму знітоўваюць відовішчы, гучаць вычарпальна, хоць і жорстка, а часам і жахліва.

Увогуле спектаклі галоўнага рэжысёра тэатра Яфіма Падве вабяць дакладнасцю дэталей і характараў, стрыманасцю пастановачных прыёмаў і эфектаў, ансамблевасцю, акцёрскай бездакорнасцю ў выкананні рэжысёрскіх задач.

«Пяць кутроў» С. Какоўкіна — «фірменна» леныградскі спектакль — сучасная драма (але без злоўжывання меладраматызмам) таленавітай жанчыны, адлучанай ад працы на сцэне, ад маленькіх радацей сям'і ці каханя. Саліруе і задае тон партнёрам у ролі Лялі Н. Дзмітрыева (захапляе як балетны гарт драматычнай актрысы, так і дасціпнасць яе ўмоўных танцавальных нумароў, — іх прыдумала балетмайстар Н. Волжава). Уражвае нязмушаны акцёрскі ансамбль: крыху знерваваны, закамлексаваны, хоць не без высакароднасці але і нахабства Росцік В. Кухарэвына; заваёўніца гарадскога жыцця і леныградскай жыллошчы Галька-маларка В. Меліхава; былы вайсковец-марак Зыбкін А. Сліўнікава — з невайсковаю спагадаю да людзей і неверагодным каханнем да Лялі; Аўтар А. Чабана — увесць ці то ў мроях, ці то ва ўспамянах... Пра што спектакль? Я думаю, пра непаўторнасць кожнага жыцця і лёсу, а таксама пра тое, як іхнім валадарам — гаспадарам трэба шанаваць і шкадаваць адно аднаго.

Гэтая старая як свет выснова «пакрочыць» па дарозе на Літл-Дот (спектакль «Дарога на Літл-Дот» паводле аповесці

Д. Стэйнкеа «Пра мышэй і людзей» у пастаноўцы Я. Падве) разам з Джорджам А. Чабана і Лені А. Сліўнікава, сезоннымі рабочымі з ранца. У Джорджа толькі і ёсць, што Лені, а ў Лені — нікога, акрамя Джорджа. Затое на абодвух маецца вялікая (амерыканская?) мара: ашчадзіць грошай і набыць маленькую сялібку, каб гадаваць там авечак і трусаў (гэта Лені страшэнна любіць пецціць усё мякае і пухнатае). Асілак Лені быццам самою прыродаю асуджаны на згібненне. Нешта парушана ў яго псіхфізічных адчуваннях — успрыманнях, ён зусім не разумее сваёй звышнатуральнай сілы і не ў стане самастойна кантраляваць яе.

А. Сліўнікаў стварае самы адметны вобраз спектакля, пры гэтым нідзе не перабольшвае, не пераціскае з ненармальнасцямі свайго героя. Наш чалавечы глядацкі страх перад неўтаймаванай сілай змешваецца са шчымымі спачуваннем ёй — сляпой, наіўнай, даверлівай. Самая першая і простая думка, на якую «правакуе» актёр, — як і чым дапамагчы чалавеку? Пасля ненаўмыснага забойства Джорджа (абаяльная работа А. Чабана, хоць воляю аўтара аповесці і адсунутая крыху ўбок) змож дапамагчы Лені адзіным стрэлам. Сам стрэліў, каб не адбыўся над сябрам-гаротнікам суд Лінча.

Акцёрскі ансамбль у спектаклі (да двух названых актёраў далучыліся В. Гушчын, С. Гаўліч, В. Шубін, А. Анісімаў) быццам увасабляе думку Брука, што мужчынам пачуе быць трагікамі. Не, ён не цісне слёзы з гледачоў, але вымагае спачування — асуджання на

цяжкую долю працаўнікі. Нават Бландзін С. Рускіна, своеасаблівы антыпод Лені, які пакутуе ад уласнай ваўнічай дурноты-рэўнасці, — нават Бландзін у фінале страціць сваю агіднасць і верне залу да думкі — як дапамагчы чалавеку? Вядома, адназначнага адказу нахшталь: змяніць нешта ў грамадстве, дзяржаўным ладае ды ў сусвеце спектакль і даць не можа. Мянцць нешта трэба ў

«Дарога на Літл-Дот» паводле Д. Стэйнкеа. А. Сліўнікаў (Лені).

— зоркі, і да іх, да неба і да зорак, кроцьлі яны, узьняшыся за рукі... Паводле даўно забытых узораў, калі любое тэатральнае відовішча павінна было ўвянчацца якім-небудзь апафеозам...

...Неаднойчы шкадавала, што артысты практычна не глядзяць чужыя работы. Калі б і ім давялося за гастрольнае лета ўбачыць вялізны букет разнастайных заімшэлых штампаў — яны б, відаць, шмат ад якіх «знаходак» адмовіліся б. Але ж не бачаць, а крытыкам, якія вымушаны «збіраць» гэтыя «букеты», не заўсёды вераць, што «новае слова», якое толькі што вынайшлі і перакідаюць у руках, бы гарачую бульбіну, зусім не новае... Але рэжысёры, галоўныя і чарговыя, яны ж ездзяць, глядзяць, бачаць! Адкуль такая залежнасьць ад чужых густаў?

Чатыры памянёныя спектаклі, зразумела, не «робоць надвор'я ў Сьвярдлоўскім тэатры. Але, на мой погляд, у іх адлюстроўваюцца тыя тэндэнцыі, якія трываюць прыхільнага гледача і павінны, відаць, непакоіць тэатр. Ці, можа, час такі для тэатра прыйшоў, калі яму патрабуюцца сур'ёзныя зручкі? Патрабуюцца новы лідэры? Вядома, частая змена галоўных рэжысэраў і ў Сьвярдлоўскім тэатры, робячы няпэўным становішча артыстаў, адмаўляе якую б там ні было праграму.

Зараз у тэатры новы галоўны рэжысэр А. Сазонтаў. Мо ён і стане лідэрам? Як складзецца заўтрашні дзень тэатра? Каб хоць ашчадна паставіліся ў ім да артыстаў, сярод якіх ёсьць і добрыя, і выдатныя, і унікальныя. Мы ж ведаем, як лёгка разбураецца тое, што ашчадна будавалася гадамі, дзесяткамі гадоў...

Лілія БРАНДАБОУСКАЯ.

таксама парушаны ўяўленьні пра сваю сілу і сферы яе прыкладаньня, хоць кропка адліку ці арыентацыя ў прастору быццам ёсьць — бяскошчэныя святочныя сталы, што старанна даглядае сябра-афіцыянт (А. Сліўнікаў). Сябра іх даглядае, гадуе, культывуе (мы бачым яго пастаянна напалатовае на другім ярусе сцэнічнай канструкцыі), быццам грамадства ўзьявае баяванне ў культ і імкненьне ў жыцьці толькі да стала. Пад'ёсці? Нажэрціся. Выпіць? Напіцьца ці прапіць. Думка пра тое, што на сталы ў хуткім часе не будзе чаго ставіць, нікога не хвалюе. На іх век хопіць. Але... не хапіла. Таму трэба падмацаваць з-за сталю і ісці здабываць свой хлеб у поце і мазалях. Зілаў збіраецца здабываць качак. Яго заахвочваюць, падтрымліваюць, ставяць у прыклад, а ён падсвядома адчувае, што развучыўся нават суперажываць і жыць, а ад яго яшчэ патрабуюцца выжыць... Зілаў, сучаснік наш, які прагне, але не знаходзіць сэнсу ні ў правільных словах, ні ў добрых памкненнях. Яму прырода было прызначана складанае фізічнае і інтэлектуальнае дзеянне — штохвіліны, а ён ужо не ў стане з толкам палыца варухнуць, бо засядзеўся... за святкаваўся. А будучыня? Адвечнае накіраванне прыроды — ствараць сабе падобных Зілаў з поспехам перамог. Прыгожыя, ладныя жанчыны без дзяцей у спектаклі рэжысёрскаю воляю таксама вылучаюцца: адным страшна заводзіць дзяцей, другім не трэба. Пачварная, нялюдская раз'яднанасьць, непатрэбнасьць адно аднаму — таксама перамога? Пірава перамога чалавека над прыродай? Але прырода, як ужо давялі, абдызца без нас...

Як дапамагчы чалавеку? Тэатр не дае на гэта адказу — ні прасталінейнага, ні ў падтэкстах, пакідаючы гледачоў сам-насам з іх інтэлектам, воляй і жыццёвым вопытам.

Жанна ЛАШКЕВІЧ.

За сёлетнюю вясну ў Мінску адбыліся Першы рэспубліканскі конкурс выканаўцаў на народных інструментах імя І. Жыновіча, Першы рэспубліканскі конкурс вакалістаў імя Л. Александроўскай, VIII Рэспубліканскі конкурс піяністаў, скрыпачоў, альтыстаў і віяланчэлістаў. Спаборнічалі і прадстаўнікі «сярэдняга звяна» — навучэнцы музычных вучылішчаў, выйшлі на старт і іх настаўнікі, якія сапернічалі ў рамках рэспубліканскага агляду-конкурсу метадычных і творчых работ. Усе выканаўчыя кафедры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі правялі конкурсы, прысвечаныя 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. І, нарэшце, беларускія музыканты, студэнты кансерваторыі прынялі ўдзел ва Усесаюзным конкурсе вакалістаў імя М. Глінкі, а таксама ў міжрэспубліканскіх конкурсах у Кішынёве [драўляныя духавыя інструменты] і ў Таліне [медныя духавыя].

КОНКУРС ЦІ ФЕСТИВАЛЬ?

Плюсы і мінусы музыканцкіх баталій

АЛЕ ШТО ж паказаў гэты ўсеабдымны агляд творчай моладзі? Якія вынікі? Ці ёсць перспектывы?

Крытэрыі ацэнкі конкурсных баталій могуць быць розныя. Першы — высокі: ці былі на конкурсах выступленні стальных майстроў, яркіх выканаўчых асоб? Гэтаму крытэрыю адпавядаў, відаць, толькі адзін музыкант — габаіст Юрый Лікін (першая прэмія на ўсесаюзным конкурсе і першае месца на ўсесаюзным адборачным праслухоўванні да міжнароднага конкурсу ў Швейцарыі). Да вышэйшых дасягненняў беларускіх музыкантаў на творчых спаборніцтвах мінулага сезона трэба аднесці таксама перамогу на Міжнародным конкурсе вакалістаў імя Баіціні ў горадзе Мілане выпускніка БДК, цяпер саліста Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР Міхаіла Рысава.

Крытэрыі другі: ці адбылося на конкурсах адкрыццё перспектываў таленавітай моладзі, здольнай паказаць сябе ў бліжэйшай будучыні на высокім узроўні? Тут можна назваць некалькі імён. Гэта — «першыя нумары», пераможцы рэспубліканскіх конкурсаў: Ц. Сергяеня (фартэпіяна), А. Рылатка (скрыпка), Л. Рудыўская, Л. Кавалеўская, В. Мішула (цымбалы), І. Яраш (баян). Запомнім гэтых выканаўцаў!

Трэці крытэрыі: які агульны ўзровень рэспубліканскіх творчых спаборніцтваў? Дадзены крытэрыі — самыя важныя з пункту гледжання ацэнкі перспектывы выканаўчага мастацтва ў рэспубліцы: будзе агульны ўзровень высокі, будзе сярод лідэраў цесна — з'явіцца і выдатныя асобы. Ацэнка конкурсаў з гэтай пазіцыі вядзе да несуючальнай высновы: выканаўчы ўзровень рэспубліканскіх конкурсаў нізкі, бо нават нашы «другія нумары» (уладальнікі дыпламаў II ступені) не адпавядаюць усесаюзнаму і тым больш міжнароднаму ўзроўню. Само сабой узнікаюць пытанні: што ж першае — конкурс ці добра наладжаны вучэбны працэс? Ці можа конкурс сам па сабе забяспечыць істотны рост выканаўчага майстэрства ў рэспубліцы?

Менавіта гэтыя пытанні вызначылі гаворку за «круглым сталом», які наладзіла Міністэрства культуры БССР: зацікаўлены абмен думкамі аб праблемах выканаўчых конкурсаў перарос у размову пра лёс музычнай адукацыі ў рэспубліцы. Адзначу, што найбольшую ўвагу ўдзельнікі дыскусіі — кіраўнікоў кансерваторыі і музычных вучылішчаў, выкладчыкаў, прадстаўнікоў канцэртных арганізацый — выклікалі наступныя пытанні. Калі конкурс робіцца натуральным вынікам планамернага і мэтанакіраванага навучальнага працэсу, а калі ён — выпадковая акцыя, якая тармозіць развіццё творчай асобы музыканта? У чым сутнасць узроставага аспекта

творчага спаборніцтва? Як павялічыць крытэрыі рэспубліканскіх конкурсаў, значнасць звання лаўрэата? І, нарэшце: ці існуе ў рэспубліцы сістэма творчых спаборніцтваў? І калі — не, то якой павінна быць гэтая сістэма?

Такім чынам, на конкурсах спаборнічаюць і дашкаляты, і навучэнцы пачатковых класаў, і падлеткі, і вядома, дарослыя. Ды, на жаль, усе творчыя спаборніцтвы арганізаваны без уліку псіхалагічных асаблівасцей узросту. Не ўлічваюцца і тое, што адсеў пасля першага ці другога тура, адсутнасць прэміі (ці хоць бы заахвочвальнага дыплама) успрымаецца музыкантам-пачаткоўцам адназначна — як паражэнне. А далёка ж не кожны ўдзельнік конкурсу здольны перажыць гэтае паражэнне без непжаданых псіхалагічных вынікаў!

Наконт узроставага цензу канкурсантаў існуе дзве пазіцыі. Адна з іх вельмі пераканана выявілася ў педагагічнай канцэпцыі Ю. Янкевіча: мудры педагог быў упэўнены, што маладому музыканту можна паказацца на конкурснай эстрадзе толькі пасля заканчэння поўнага курсу навучання, пры дасягненні творчай сталасці. Так было і з В. Трацяковым, і з У. Співаковым, і з іншымі гадаванцамі знакамітай «фабрыкі лаўрэатаў». Паводле ж другой думкі, «канкурсных байцоў» неабходна выходзіць з дзяцінства. Нельга не ўлічваць і тое, што цяпер, калі прэстыжнасць акадэмічнага выканальніцтва ў цэлым невысокая, конкурс робіцца па сутнасці адзіным эфектыўным стымулам для творчага самаўдасканалення маладога музыканта.

ІСЦІНА ў спрэчках пра плюсы і мінусы конкурсаў знаходзіцца, як той казаў, недзе пасяродзіне. Перадусім падкрэсліваю, што абавязкова ўмовай станаўлення творчай асобы з'яўляецца пастаянная канцэртная практыка, а зусім не сам конкурс. Можна згадаць нямаля выдатных музыкантаў, якія ў конкурсах не ўдзельнічалі. Канцэртванне можа забяспечыць прафесійнае фарміраванне выканаўцы і без конкурсу, у той час як удзел у творчых спаборніцтвах без канцэртнай практыкі — не. Парадаксальна, але адна з тыповых конкурсных высноў — недахоп у большасці канкурсантаў вопыту канцэртных выступленняў. Думаецца, кампенсаванне яго ў невялікіх ступенях можна, калі арганізаваць у Мінску, у Верхнім горадзе, дзіцячую філармонію — такая ідэя ёсць.

Па-рознаму мяркуюць наконт таго, які мае быць «старт» у творчых спаборніцтвах. На мой погляд, конкурс мае альтэрнатыву: фестываль! Гэта арганізаваная форма, асабліва ў маладзінным школьным узросце і ў масавых жанрах, захоўваючы элемент творчага спаборніцтва, дазваляе перанесці акцэнт з саперніцтва на фактар удзелу.

ПЫТАННЕ пра крытэрыі ацэнкі маладых выканаўцаў мае самы непасрэды адносіны да павышэння прэстыжу рэспубліканскіх конкурсаў. Найперш тут, думаю, трэба гаварыць пра павышэнне крытэрыяў ацэнкі маладых музыкантаў. А гэта звязана, зноў жа, з узроўнем прафесійнай падрыхтоўкі выканаўцаў. Як трапіла заўважыў удзельнік «круглага стала» загадчык кафедры спецыяльнага фартэпіяна БДК І. Алоўнікаў, перш, чым уздымаць «планку» конкурсных выпрабаванняў, неабходна пакапацца пра падрыхтоўку тых «спартсменаў», якія будуць праз яе «скакаць». Разам з тым, слушна падаецца прапаганда, каб рэспубліканскія конкурсы праводзіліся «адкрытымі», з запрашэннем удзельнікаў з іншых рэспублік. Нагадаем пра цікавы вопыт прыбалтыйскіх калег, якія праводзяць міжрэспубліканскія конкурсы імя М. К. Чурлёніса ў Вільнюсе, імя Я. Вітала ў Рызе і Х. Элэра ў Таліне.

Фарміраванне крытэрыяў ацэнкі канкурсантаў непасрэдна звязана са складам журы. З тых часоў, калі пачалі праводзіцца выканаўчыя конкурсы, не здымаецца з парадку дня пытанне: ці можа музыкант-педагог браць удзел у рабоце журы, калі ў конкурснай праграме выступае ягоны вучань? Заўважу, што пазбаўленне педагога права выступаць балы свайму вучню не з'яўляецца гарантыяй яго аб'ектыўнасці ў адносінах да іншых канкурсантаў. І, зразумела, адной з найбольш важных і, як правіла, невырашальных задач для музыканта-педагога з'яўляецца ўменне непрадузгата слухаць ігу свайго вучня!

Якое ж выйсьце? Запрашаць у склад журы як мага больш «незалежных» музыкантаў: кампазітараў, выканаўцаў-канцэртантаў, дзеячаў мастацтва, крытыкаў, музыказнаўцаў. Што датычыць вузаканфесійных, так званых «цэхавых» праблем выканальніцтва, то яны з поспехам могуць і павінны вырашацца на ўзроўні кафедральных адборачных праслухоўванняў.

КОЛЬКІ СЛОУ пра новую сістэму конкурсу ў нашай рэспубліцы. Як вядома, іх у Беларусі праводзіцца ўжо так многа, што варта гаварыць пра «канкурсманію» і «канкурсфобію». Тыповай зрабілася такая сітуацыя: пад час канцэрта на сцэну выходзіць юны музыкант, іграе некалькі п'ес — вучань як вучань. Аднак высьвятляецца, што выканаўца-пачатковец (пра гэта радасна паведамляе вядучы канцэрта) ужо «абязжараны» лаўрамі дыпламанта конкурсу... навучніцаў ДМШ! Колькасць творчых спаборніцтваў ужо не спрыяе росту выканаўчага майстэрства. І перш за ўсё таму, што гэтая «колькасць» не ўтварае адзіную творчую структуру, якая арганічна ўзаемадзеінула б з навучальна-выхаваўчым працэсам у музычных навучальных установах рэспублікі.

Сістэма творчых спаборніцтваў маладых выканаўцаў вымагае перамен. І сёе-тое ўжо зроблена. Да нядаўняга часу існаваў для музыкантаў агульны ўсесаюзны конкурс — як прыступка да міжнароднага конкурсу імя П. І. Чайкоўскага. Для піяністаў яго месца зойме цяпер Усесаюзны конкурс імя С. Рахманінава, для скрыпачоў — імя Д. Ойстраха. Гэта безумоўна правільна, бо ўсесаюзны конкурс музыкантаў-выканаўцаў апошнім часам страціў нават чыста адборачныя функцыі. І калі ў ліку яго першых лаўрэатаў мы можам назваць імёны Рыхтэра, Гільельса, Мяржанава, Керэра, то лаўрэаты апошняга нічым не вызначыліся на конкурсе імя П. І. Чайкоўскага.

Такім чынам, звыклы конкурсны ландшафт — рэспубліканскі - міжрэспубліканскі-ўсесаюзны імя Чайкоўскага — распаўся. Так што цяпер няма неабходнасці «падняць» конкурсныя

праграмы да патрабаванняў конкурсу імя П. І. Чайкоўскага, а гэта значыць, рэспубліканскія творчыя спаборніцтвы можна будзе зрабіць і больш цікавымі, і больш самабытнымі, і мэтанакіраванымі для развіцця музыкантаў-пачаткоўцаў. У Беларусі будзе праводзіцца некалькі буйных выканаўчых конкурсаў: імя І. Жыновіча (народныя інструменты), імя Л. Александроўскай (спевы), конкурс піяністаў, скрыпачоў, альтыстаў і віяланчэлістаў. Прычым конкурсы будуць праводзіцца па трох узроставых групам: малодшая (ДМШ), сярэдняя (сярэдня спецыяльная навучальная ўстанова), старэйшая. На ўзроўні ССНУ будуць спаборнічаць музыканты-духавікі. Плануецца правядзенне конкурсу імя М. Аладава — для камерных ансамбляў і квартэтаў.

Думаецца, што новая конкурсная сістэма набудзе большую значнасць і аўтарытэт, калі традыцыйнаму конкурсу піяністаў і выканаўцаў на струнных смывковых інструментах таксама будзе нададзена імя беларускага музыканта. (Сваё меркаванне тут павінны выказаць музычная грамадскасць рэспублікі, Саюз кампазітараў БССР, Беларускае музычнае таварыства). Ну, а дзятву, якая ўдзельнічае ў масавых жанрах — хорах і аркестрах, — чакае рэспубліканскі фестываль!

ЦЯПЕР ПРА ТОЕ, без чаго конкурсы не выходзяць за межы мерапрыемства кафедры кансерваторыі: асвятленне іх у друку, на радыё і тэлебачанні. Рэспубліканскія сродкі для фармацыі, як правіла, музычных конкурсаў «не заўважаюць», у той час як конкурсы сёння — гэта ледзьве не адзіны сродак, здатны прывабіць цікавасць моладзі да сур'ёзнай музыкі, да выканаўчага мастацтва. Падумаем: чым растлумачыць такую папулярнасць у моладзі такіх тэлеперадач, як «Што? Дзе? Калі?», «КВН», «Музычны рынг» і да т. п.? Відаць, прычына не толькі ва ўмелай рэжысуры, а і ў магчымасці непасрэдна «прысутнічаць» пры нараджэнні інтэлектуальных і творчых узораў, прыкладаў для пераймання, ідэалаў, да якога можна імкнуцца. Хіба музыканцы спаборніцтва не даюць матэрыял для аналагічных перадач?

І ЯШЧЭ АДНО надзвычай важнае, на мой погляд, пытанне. На жаль, рэспубліканскія творчыя спаборніцтвы не вырашаюць праблему папулярнасці і прапаганды беларускай музыкі. Праграмы мінулых конкурсаў складаліся такім чынам, што, калі б не было ў іх абавязковага твора беларускага аўтара (зрэшты, выкананне яго істотнага значэння пры размеркаванні месцаў не мае), беларуская камерная музыка на конкурсах зусім перастала б гукаць. Аднак, калі мы зменім праграмы выканаўчых конкурсаў на карысць беларускай інструментальнай музыкі, дык абавязкова сутыкнемся з няёмкай праблемай беларускага канцэртнага рэпертуару. Нават на конкурсе выканаўцаў на народных інструментах імя І. Жыновіча праблема нацыянальнага рэпертуару адчувалася досыць востра, а на конкурсе скрыпачоў упершыню не было спецыяльна напісанага абавязковага твора беларускага аўтара. Відаць, праблема канцэртнага рэпертуару піяністаў, скрыпачоў і віяланчэлістаў, выканаўцаў на народных інструментах не надта турбуе Саюз кампазітараў БССР. Пэўна, паралельна з выканаўчымі конкурсамі неабходна праводзіць адпаведны конкурс кампазітараў, паводле вынікаў якога можна было б распрацоўваць цікавую ў творчых адносінах конкурсную праграму выканаўцаў.

Вадзім ЯКАНЮК,
прарэктар Беларускай
дзяржаўнай кансерваторыі.

ДЗЕНЬ ПРЫ ДНІ я праходжу каля плошчы Перамогі паўз дом, на фасадзе якога мемарыяльная дошка з імем Яўгена Карлавіча Цікоцкага. У гэтым і на цяперашняе ўспрыманне прыгожым, а падчас першых пасляваенных дзесяцігоддзяў адным з самых шыкоўных у Мінску жылых гмаху кампазітар давякоўваў.

Будзем шчырыя, няшмат асталося людзей, у памяці якіх гэта мармуровая дошка нешта ўзварушае. У эфіры і ў канцэртных залах напісанне Цікоцкім гучыць цяпер нячаста. На кідаць жа абрыс самой адметнай постаці шаноўнага маэстра сёння здатны і зусім мала хто: пад пенсійны ўзрост падбіраюцца нават тыя, хто з беларовам, пышнаўсым на схіле гадоў Цікоцкім пачытаў вітаўся ў чырвоным галыштуку.

Вось і мне ён зараз выступае як з туману, са смугі даўнасці. Хоць не так і рэдка даводзілася колісь яго бачыць.

Па-першае, адразу пасля вайны я жыў пяць гадоў у хаціне па-над Свіслачу, да якой сцяна да сцяны прымыкала камяніца-пагарэлішча, адбудаваная тады ж пад жыллё творцам музыкі. Алімпійцы, імёны якіх я з малалецтва чуў па радыё і чытаў у афішах, пачалі звыклымі буднымі сілэтамі мільгаць перад аконцам нашай нізенькай хаціны. Астатнія яны для мяне тым не менш алімпійцамі — па малодсці адчуваў сябе ніякавата, здароўкаючыся раніцай з кім-небудзь з іх, скажам, каля сметніка. Што ж да Цікоцкага, то цікаваў за ім з асаблівым піетэтам: надта ж многа ды ў самай высокай танальнасці пісалася і гаварылася пра яго «Міхася Падгорнага» ў перадавае гадзіны, пра яго «Алесю» ў першыя пасляваенныя. Ен і з боханам хлеба пад пахай бачыўся мне асобай, пазначанай мецінай вышэйшасці, жывым класікам.

Па-другое, я вучыўся ва ўніверсітэце ў адной групе з яго сынам і, здаралася, па студэнцкіх клопатах зазіраў да аднакашніка дамоў. Дэверы ў пакойчык, аддадзены сям'ёй пад кабінетік Яўгену Карлавічу, бывалі часцяком адчыненыя, я нясмела кідаў туды вокам. З аблічча і манерамі падобны да вядомага ўсім ламаанскага гідальга, героя несмяротнага рамана Сервантэса, — ва ўсякім разе, так мне, кніжніку, здавалася, — стваральнік славных опер сядзеў звычайна ў хатняй апранашцы за сталом, заваленым гарой газет. Не выключваю, праўда, што гэта намалявалася майму ўяўленню пазней, быццам адно такім — пры гары газет — у свае заходы яго бачыў. Мажліва, тое паўплывала, што я даведаўся хутка пра мілае, трохі дзівацкае захваленне чалавека, да якога ставіўся з трапяткай павагай. Цікоцкі збіраў, калекцыяніраваў газеты. Не ведаю, якую мэту перад сабой у гэтым занятку ён ставіў, якой шкалой каштоўнасцей кіраваўся, але памятаю, што некалькі разоў і сам прывозіў яму нешта для яго дзівотнага збору, перадаваў цераз сына.

Па-трэцяе, лёс у журналісцкай прафесіі склаўся ў мяне так, што ў полі маёй службовай цікавасці заўсёды знаходзіліся навіны і турботы, як гаворыцца, культурнага фронту. Пачаткоўцам прыносіў у рэдакцыю дваццацірадкавыя заметкі пра выстаўленыя на бібліятэчных стэндах, ці пра сказанае вядомым артыстам на мітынгу з прычыны падпіскі на дзяржаўную пазыку. Пасталеўшы, выбіўся на больш сур'ёзнае і важнае — ужо і сам у нейкай ступені вырашаў, як будзе адгукацца газета, дзе працаваў, на пампезную экранную эпопею, што абвешчана дасягненнем кінематографа, а круціцца пры пустых залах, альбо на пісьмо пра канфлікт паміж дырэктарам і аркестрантамі ў оперным тэатры. Даводзілася бываць на ўсялякіх нарадах па вызначэнню мастацкай палітыкі.

Там таксама назіраў іншым разам, як пасопвае і дрэмле, слухаючы шматслоўных прамоўцаў, Цікоцкі, — ён мусіў траціць час на марную седаніну як старшыня кампазітарскага саюза.

З тых сустрэч на такіх нарадах у памяці асабліва адна.

Ужо не дужа памятаю, што тады з'явілася сігналам для пачатку чарговага наступу на лёгкую музыку. І ці была то кампанія ўсесаюзнага маштабу, або наша мясцовая. Здаецца,

сцярдзіта зморшчыцца:

— А да П. звярталіся? А з І. узгаднілі?

Адказваеш, што быў і ў названых, і ў трэцяга, чацвёртага, пятага — усе не пярэчаць, патрабуюцца толькі подпісы яго, Н. Н. Пярэчытае паперыну, уздыхне, возьме ручку — ну, думаш, мядзведзь у лесе здох! — але раптам перасмыкнецца, адсуне паперу да стосіка іншых, буркне ўжо нават са злосцю:

— Няхай паляжыць. Падумаем.

Старонкі ўспамінаў

Уладзімір МЕХАЎ

НА АДНОЙ НАРАДЗЕ

мясцовая. Здаецца, адзін ідэалагічны шчырун сярэдняга, нават ніжэйшага за сярэдні, чыноўнага рангу, учуўшы ў атмасферы спрыяльнай флюіды, вырашыў, што надыйшла часіна і яму сябе паказаць. Нашрай-баваў на належны адрас цыдуліну, што ў Мінску страчана пільнасць — на маладзёжных вечарах, на танцапляцоўках, а тым больш у рэстаранах гучыць яўна не тое, што павінна гучаць. І вось сядзім, радзімся, як трывожнае становішча выраўляць.

Сігналшчык, вядома, і сам тут — малады, упэўнены, плакатнага тыпажу. З тых, што раней ці пазней, а сваё абавязкова бяруць — на месца каля карыта ўсоўваюцца. Усе мы ведаем, хоць ніхто нам пра гэта не скажаў, што абавязаны малапрыемнай гаварыльнай яму. І паглядаем на яго не надта каб з вялікай сімпатіяй. Ідуць пяцідзесятая хрушчовскія гады, заўзятае ў пошухах ідэйнай шкоды ўжо не зусім па часе. Настрой вакол сябе ён адчувае. Відаць, яшчэ і таму, узяўшы слова, дужа імпрэтна стараецца давесці, якое важнае пытанне ўзняў. Сябе ж тэмпературай прамовы распалючы.

Жудасную намаляваў карціну, найнебяспечны для нашай маралі падтэкст адкрыў у большасці песенек і танцавальных мелодый, якія бяздумна прапанаваліся клубным залам і паркавым пляцоўкам слаба падрыхтаванымі культурнікамі. Нехта з кіраўнічых па той лініі аж не вытрываў, у роспачы крыкнуў:

— То складзіце і дайце спіс таго, што не шкоднае!

Не таго, што шкоднае, а таго, што не шкоднае — бездакорнае ўявілася небарука няўлоўным у акіяне заганага.

Гаспадар кабінета, у якім сабрана была нарада, насцярожана звёў над шырокім пераносцем бровы. Ружовенькі, таўсмаценькі, ён выставіў уперад далонькі ў знак нязгоды:

— Гэта вы ўжо, калі ласка, сваю работу на каго-небудзь не перакладайце!..

Гаспадар кабінета — назавём яго на старадаўні раманы лад Н. Н. — быў з нярэдкага тыпу адказных персон, якія заўсёды ведаюць, што не дазволена, але ніколі — што дазволена. І на ўсякі выпадак не дазваляюць і дазволенага. На памяці маёй ён сядзеў на розных пасадах, але паўсюль заставаўся аднолькавы: вырашыць з ім хоць што было немагчыма. Па справах выпадала да яго заходзіць. Кожны раз паўтаралася тое самае. Прачытае пададзеную паперу, ці выслухае, з чым чалавек прыйшоў, і перш-наперш

І ляжаць гэтай паперы на другога прышэсця...

Тут з раўнавагі выведзены быў Н. Н., бадай, дзвюма акалічнасцямі. Тым, па-першае, што шлях выкарэння музычнай бездзейшчыны ўбачыўся перапаханаму культдзеечу такім простым — складзіце пералік некрамольнага, і праблема няма. Простага ў падобным Н. Н. не любіў. Простым, ён лічыў, прыніжалася значнасць. Адно, калі ў пастанову заносіцца няпэўнае, але важнае «звярнуць увагу», «заправаваць узмацнення», «папярэдзіць аб адказнасці», — і іншае, калі прымітыўна запісваецца канкрэтнае. А, па-другое, ён падхапіўся, відаць, таму, што роспачнае «дайце спіс» было кінута як бы і яму. Яму таксама адрасавалася недамоўленае: калі настолькі вы разумныя, адразу чуюце звычайным вушам нячутнае, то і вазьміце на сябе клопат, аддзіліце здаровае ад згубнага. Браць жа што на сябе, ужо сказана, было не ў правілах Н. Н. Даслалі б яму меркаванні зверху — з імёнамі і назвамі, усё роўна, пажаданымі ці непажаданымі — ён быў бы на кані. На кінутую рэпліку, на тое, што было ў ёй недаказана, выставіў бы далонькі ў знак інакшы. Маўляў, можам і спіс, ды кепска, што без спісу, без нас вы бездапаможныя. Але вышэйшых меркаванняў атрымана не было, а назваць што на меркаванне ўласнае, то можна не трапіць, укладзіцца: запіс якога ансамбля валасцікаў параіш выкінуць, а назавуць валасцікі па тэлевізары ва ўрадавым канцэрце... Не, даражэнькія, гатовенькага не дачакаецца, самім належыць мець чуцьцё! А Н. Н., калі яму даручаць, наладзіць правярчку, адпавядае яно ў вас, ці не...

Як шукаючы спачування, павярнуўся з пакрыўджаным тварам да Цікоцкага — той сядзеў ад Н. Н. паблізу. Пачаў гаварыць нешта Яўгену Карлавічу аднаму. Н. Н. часта на працягу нарады вылучаў Цікоцкага ўвагай — асоба з аўтарытэтам, народны артыст, не жартачкі. Прагаворваў сваё напаўголосу, наставіўшы перад ротам далонькі рударам — не для ўсіх, маўляў, даверна толькі вам, — а Цікоцкі ў адказ кожным разам на ўвесь кабінет:

— Мгмбмгм...

То з адценнем згоды, то нязгоды, то сумнення.

Я слухаў гэтае ўніклівае мурканне, глядзеў, як кампазітарскі галава, пажоўваючы губамі, касавурыцца на гадзіннік, і ў думках круцілася невясёлае. Працаваў я тады ў маладзёжнай газеце, «на плаву», як га-

ворыцца, быў лічаны гады, а і то з колькім прыкрым паспеў сутыкнуцца. Чуў, як нядробны камсамольскі чын пляжыў у дакладзе піянерскае выданне за «сузіральны вершык нейкага Тушнова» — гэта пра пазію найшчырай Веранікі Тушновой, сапраўдную, высокую. Яшчэ адным камсамольскім распарадчыкам быў выкліканы на працуханец сам — за тое, што ў газеце, дзе працаваў, з'явілася станоўчая рэцэнзія на «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага» Янкі Маўра. Малады наменклатурны таварыш пісаў дысертацыю па матэрыялізму і яму скрозь бачыліся дыверсіі ідэалізму — згледзеў іх і ў Маўравай апавесці. На рознае тое я балюча рэагаваў, перажываў. А што ж было прыхопленнае мною ў параўнанні з бачаным і чутым за доўгае жыццё Цікоцкім! Чуйнаму, інтэлігентнаму, адукаванаму, як яму колісь было маўчаць пры ганьбаванні Шастаковіча за «Качырыну Ізмайлаву»? Ці пазней, пасля грознай пастановы па оперы Мурадзі, катавацца на пасаджэннях, дзе, як шкадлівых недаросткаў, ушчувалі Пракоф'ева, Шапорына, Мяскоўскага — музыкантаў, якіх ён так шановаў? Ці ў бюсілілі хаваць вочы ад калег, якіх залічылі ў кампартію? Ды нават проста глуміць дарагія гадзіны на гэтых васьмі бяздарных, як тое, дзе сустрэліся, пераліваннях з пустотога ў парожняе!..

Ах, зборшчы рознага калібру, дзе недасведчаныя вучаць дасведчаных, — ці надыйдзе ім калі-небудзь канец! Невыкарэняльныя, тула-агрэсіўныя, як яны ўсім абрыдлі! Як адмаюць сілы ў людзей і цяпер!..

Тым часам на нарадзе, пра якую расказваю, ахвочыя выступіць, дзякаваць богу, выгаварылі. Н. Н. задаволена паляпаў далонькамі па сталае — сур'ёзная, правільная размова адбылася пад ягоным старшынствам! Засталося падсумаваць тое, што прагучала, і можна дакладваць каму след, якое праведзена пённае мерапрыемства.

З некароткай заключнай прамовы яго помню адно. Як ён улікнуў газетчыкаў, што мала, кепска, непрафесійна мы пішам па тэме, якая абмяркоўвалася. Вынікі і маем. А кепска чаму — бо прафаны ў музыцы! Ен, Н. Н., быў нядаўна ў Брэсце Зазірнуў там на агляд самадзейнасці. Поруч з ім прысеў у зале карэспандэнт. З вышэйшай, між іншым, адукацыяй — Н. Н. потым пацікавіўся. Дык пачаў карэспандэнт запісваць у бланкот, і раптам пытае ў Н. Н.: «Не скажаце, гэты інструмент на сцэне — піяніна ці раяль?» Во да чаго некаторыя журналісты дакаціліся — сорама і ганьба!..

Чалавекі тры ў кабінете засмяяліся. Цікоцкі засоп і нешта замармытаў — адменнасцю дыкці ён не вызначаўся. Н. Н. выставіў далонькі ўперад, заклікаючы да ўвагі, узняў угору палец:

— Самы ж анекдот, таварышы, у іншым. На сцэне стаяла не піяніна, не раяль — фартэпія-я-я! — Ен для эфекту вымавіў слова па складах. І, ставячы невядомага нам невука да габанега слупа, паўтарыў: — Не піяніна, не раяль — фартэпіяна!

На хвіліну ў пакой стала ціхутка і зябка. Ці можа на секунды, якія здаліся доўгай хвілінай. Потым грывнуў рогат — з'едліва-радасны, з усхліпамі, са стогнамі. У Цікоцкага заторгаліся плечы. Ен смяяўся бязгучна і некалькі дзён — з абсалютна сур'ёзным тварам. Толькі вырываўся чэраўнае:

— Гум!.. Гум!.. М-гу!.. Ум!.. Гум!..

Але ў круглых вачах пад акулярамі цямнелася журба.

А ружовенькі Н. Н. стаяў шчаслівы. Вось як развесяліў аудиторыю. Вось які ўдалы прыгадаў прыклад. Сапраўды, якога ж прафана сустрэў у Брэсце. Называецца журналіст — ай-яй-яй...

Нашы публікацыі

Аляксандр ЧАРВЯКОЎ:

«САВЕЦКІ ЧЫНОЎНІК ПАВІНЕН ВЕДАЦЬ І ШАНАВАЦЬ...»

Пра незаздорны стан беларускай мовы, валонтарыстычна-бюракратычны перакосы ў моўнай палітыцы на Беларусі гаворана апошнім часам нямала. Сёе-тое зроблена і робіцца па выпраўленні дапушчаных памылак, дзеля нармалізацыі грамадскіх умоў развіцця роднай мовы беларускай. Але ці набывае яна адпаведныя правы ў афіцыйных колах, у дзяржаўных установах? Ці прабіваецца ў службовыя кабінеты? Адна з гэтых пытанняў можа і павінна прагучаць савецкай культуры.

На апошнім пленуме ЦК КПСС, які адбыўся 29 ліпеня г. г., Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў сказаў: «Не прыходзіцца гаварыць пра тое, якімі ўважлівымі мы абавязаны быць да развіцця роднай мовы, нацыянальных культур, да аховы прыроды, гістарычных помнікаў, да ўсяго таго, што вызначае самабытнасць кожнай нацыі і цароднасці, яе непаўторны ўклад у агульную скарбніцу савецкай культуры, для якой характэрны шматграннасць і шматколернасць нацыянальных фарбаў... Улічваючы асаблівае ваганаўнае пытанне моўнай палітыкі, відаць, варта было б падрыхтаваць і вынесці на шырокае абмеркаванне праект саюзага Закона аб свабодным развіцці і раўнапраўным выкарыстанні моў народаў СССР».

Такая пастаноўка пытання ўсяляе аптымізм. Да такога ж, афіцыйнага, адказу на пытанне заахвочвае і гістарычны вопыт нацыянальна-моўнага будаўніцтва ў 20-я гады, вядомы як беларусізацыя. Заахвочвае асабісты прыклад камуніста-леніна, Усебеларускага старасты А. Чарвякова, чыё выступленне ў газеце «Савецкая Беларусь» (нумар за 23 чэрвеня 1923 г.) прапануючы вызначна скарачэннем, увазе чытачоў.

«Заданне савецкай улады ў тым, каб не абмяжоўвацца вяршасцю, узварушыць глыбіню народных масаў, уцягнуць іх у актыўнае будаўніцтва новага жыцця, зрабіць з іх сьвядомых і трывалых грамадзян Савецкага Саюзу. Адгэтуль ясна, якую вялікую значнасць мае беларуская мова — мова большасці жыхарства нашай рэспублікі».

Дагэтуль мы рыхтаваліся да наступовага і планавага пераходу на беларускую мову. Цяпер настаў момант, калі трэба ажыццявіць карыстанне беларускаю моваю ў нашых дзяржаўных установах. Мы ведаем, што ў сваёй працы нам давядзецца спаткаць супраціўленне былых расейскіх чыноўнікаў — выхадцаў з беларускай вёскі. Апіраючыся на сваё беларускае паходжанне, яны будуць даводзіць, што хоць яны й беларусы, аднак ня бачаць патрэбы ў беларусізацыі, што ўся рэформа не патрэбна. Гэтыя элементы з былых расейскіх чыноўнікаў будуць усімі спосабамі перашкаджаць нам у нашай працы, але мы цвёрдаю рукою зломім іх супраціўленне, выхадцы з прынцыпу, што ўлада існуе для народа, а не народ для ўлады, што ўлада павінна дапасоўвацца да мовы жыхарства, а не наадварот.

У нас не павінны мець месца выпадкі, калі савецкі чыноўнік з пагардаю сустракае сялян, калі тыя звяртаюцца да яго па-беларуску, насміхаецца з іх мовы. Савецкі чыноўнік павінен ведаць і шанаваць беларускую мову, мову беларускіх працоўных масаў. У блізкай будучыні будуць прыняты і апублікаваны пастановы савецкай улады па авалоданню кожным савецкім працаўніком беларускай мовай. Прыдзецца перавучаць нанова ўвесь наш апарат, які дагэтуль беларускай мовай не карыстаўся...».

Публікацыю падрыхтаваў
А. КАУКО,
кандыдат гістарычных навук.
г. Масква.

Алесь БАРСКИ

У «Ліма» ёсць ужо вопыт знаёміць з творами, напісанымі ў літфондаўскім Доме творчасці «Іслач», што пад Мінскам (напрыклад, у адным з чэрвеньскіх нумароў былі надрукаваны старонкі з новага нарыса Анатоля Стрэлянага «Стральба наўскід»). Пачынаючы новую рубрыку, мы змяшчаем на гэты раз створаныя ў нядаўнія жнівеньскія дні ў «Іслачы» вершы нашага госця з Польшчы — паэта Алесь Барскага.

Ідзем і цешымся,
І забываем,
Што ёсць на свеце гора.
І верым добрым чарадзеям,
Прыхільным і зычлівым
Гномам,
Чаго не ўмелі ўчора,
Сёння тут умеем.
І гэты лес становіцца
Нам домам.
Зацерлі мы мяжу
Паміж магчымым —

Трымаем фонцы цёплым, немагчымым,
Пад пахай,
Усё змяніла
Ціхая Радзіма
І боль ужо не боль,
І жах — ужо не жахам.

Паклон прыміце
Сосны,
елкі

і бярозы
Ад белавежскіх дрэў,
Нагрэтых цёплым жніўнем,
Ад нарвенскіх маіх
Ракіт і лозаў,
Ад беластоцкіх ветраў
І ад ліўняў.
Я мірны пасланец,
Прыходжу ў Іслач з песняй,
Сяброў шукаю
Шчырых і адданных,
Кажу, што слову роднаму
У маім краі цесна,
З гаспадара
Становіцца яно падданым,
Але надзея нас
Ніколі не пакіне
І слову аддамо
І сны свае, і явы.
Дазволь, Айчына, жыць,
Для беларускай справы.

Радзіма ёсць толькі адна
І не трэба радзімаў мне болей.
І я ад цямна давідна
Варту аічыннае поле.
І тут я
Слуга твой і сын,
Малюся,

спяваю і мару,
Мне з кветкамі роднай красы
Да твару.
І лес твой,

рачулка і луг —
Гэта родныя сэрцу
Правы.
Сніцца Нарва
І сніцца мне Буг,

І росная ў лузе
Атава.
І чую, што я
Не чужы
На гэтай зямлі
Шырокай,
Няма ў маім сэрцы мяжы,
Я родны тут,
Не адзінокі.

Ад сонца я тут
Залацісты,
Ад сосен я тут
Зялёны,
Ад рэха я тут
Галасісты
І ад красы
Палонны.
Не, не хачу я волі,
Не прагну я
Панавання,
Надыхаўся ўдосталь полем,
Цяпер — у лясы заглянуў,
І любя стацца
Мне братам
Бранзаногіх сосен высокіх
І елак
Густых, кашлатых,
І белых бяроз
Адзінокіх.
Дружбу прыношу вам,
Дрэвы,
І вашай дружбы жадаю,
І прагну Іслачы слевы
Занесці да роднага краю.

Тут задуменне елак,
Тут таямнічасць зорак.
І чую, як разумнею,
І чую, як здараваю.
Лесе, мой браце зялёны,
Трымай мяне ў палоне.
Выходжу я на паляну
І чую, што крыху п'яны.
Сосны вітаюць веццем,
Не, не хачу цверазець я.
Я ў прыязнай краіне
І братам я тут, і сынам.
Як жа мне не напіцца
Водару, соннай жыўцы!
Далёка Варшава і Вісла,
Мой новы дом — гэта Іслач.
Трымаю радасць у жменях,
Запускаю ў зямлю карэнні.

Мне доўга Іслач
Будзе сніцца
У Бандарах і ў Варшаве,
Вазьму я згэтуль
Пах жыўцы
І зялёнь буйную

Атавы.
І праз граніцу
Перакіну
Без тамажніх аплат
І мыта,
Ды гэта ж дар
Маёй краіны,
Таму хай будзе
Шыта — крыта.
Я душу выкупаў
У ванне
З зеллем свяцонным
І пацешным,
І сніць яна
Не перастане
І аб свяшчэнным,
І аб грэшным.
Мне доўга Іслач
Сніцца будзе
З лесам зялёным
І атавай
І буду вершы
З яе вудзіць
У Бандарах і ў Варшаве.

Гэта чужое
Мне роднае,
Блізкае і арганічнае.
Як у сябе тут
Свабодны я,
П'ю звонкае тут,
П'ю крынічнае.
І чую, як верш мой
Дабрэе,
Напіўшыся звонкасці
Сіняй,
І старасць мая
Маладзее
У Іслачанскай краіне.
Як добра,
Што ў госці прыехаў
Да роднага,
Не да чужога,
Лаўлю тут
Сасновае рэха
І ўспаміны былога.
Нясу ў свой верш
Адгалоссе
З Радзімы
Шырокіх прастораў,
Дорыць колеры
Ранняя восень,
Выйшаўшы
З цёмнага бору.
Не, не ў чужых я —
У родных,
Хаця і з суседняй
Краіны,
Толькі ў праўдзе
Свабодны,
Толькі ў шчырасці
Сільны.

«Іслач»,
16 — 17 жніўня 1988 г.

«Радзіма ёсць толькі адна...»

Блакiтны лес
І неба зялень,
Алень чырвоны сонца
Скача ў верхавінах.
Тут многа ўсяго,
А мне хапіла б малавеле
У цёплым закутку краіны.
І я іду спакойна ў даль
Па-гаспадарску,
Пад кожны кусцік зазіраю,
І пахне ціхі вецер
Па-бандарску
У іслачанскім краі.

Сярод лясоў
Пад Іслачы сасновых
Вяду я гутарку без слоў
Жніўнёвую
З зямлэй, што нібы хлеб
Духмяная.
Я селянінам тут
І панам.
Няма мяжы
Між словам і задумай,
Вецер бяжыць
З блакітным шумам,
Вавёркай сонечнай
Па верхавінах скача,
Змяню на радасць
Свае плачы.
Падхопілае жаль мой сiні

вечер,

Каб разнесці
Па шырокім свеце.

Тут хочацца задумацца
Над лесам,
Падзякаваць
Зямлі,
нябёсам,

людзям
За цішыню,
за сонца

і за звычайнае ляснае зелле.

Не так даўно
Прайшло Купалле
Тут па лесе,
Яшчэ звiнiць у кронах
Яго песня.
Язычнік я —
Малюся дрэвам,
Каб вечна ў іх
Звінелі спевы
І каб я роўны быў
З казаяўкаю ці птушкай,
Гушкала мяне
І я каб радасць гушкаў.

Тут кожная сасна
Сонца ў руках трымае
І нам яго як хлеб
Гасцінна дорыць,

Музыка

«Адсюль песня мая родам»

Шмат дзе давлялося пабываць Валянціне Пархоменка. Беларускія народныя песні ў яе выкананні слухалі і амерыканцы, і жыхары далёкіх акіяніскіх астравоў. Перад канцэртамі яна звычайна выходзіла на сцэну і гаварыла: «Душа народа — у яго песнях. Я буду спяваць вам песні сваіх продкаў, песні сваёй бабулі. І спадзяюся, што песня расказае вам многае і пра зямлю, адкуль я родам, і пра людзей, што жывуць там».

А мінчане, якія гадоў колькі таму пабылі на творчым вечары Валянціны Пархоменка, «магі пабачыць там яе старенькую бабулю Кацярыну, паслухаць яе песні — яна тады спецыяльна прыехала ў сталіцу з далёкай, што на Гомельшчыне, вёскі. Дзякуючы ж тэлебачанню мы зусім нядаўна разам з Валянцінай Пархоменка наведаліся ў яе бацькоўскую хату ў вёсцы Каменцы, дзе спяваць ўпершыню пачула і назаўсёды палюбіла народную песню. Невялікая тэлевізійная музычная перадача (рэ-

жысёр В. Шавялевіч) — паэтычны расказ пра ўлюбёных у народную песню людзей, пра пераёмнасць традыцый, пра вытокі творчасці вядомай беларускай спявачкі. ...Вось уваходзіць з падарункамі госця з горада. Асцярожна абдымае сваю маленькую, ціхую бабулю, якой нядаўна споўнілася 97 гадоў. Накідае ёй на плечы хустку. А потым цячэ нетаропкая гаворка.

Кінакамера павольна спыняецца на тварах жанчын трох пакаленняў гэтай сям'і. Натруджаныя, вузлаватыя рукі вясковага кабет спакойна ляжаць на каленях. Колькі працы перароблена імі! У хаце — традыцыйныя прылады вясковага побыту, кросны, на гарышчы — зёлкі. У двары жвавы конік, падаюць голас куры. Нарэшце, і крыніца ля старых могілак... Яна не замярае і зімой, бруіцца чыстая, празрыстая вада. Ці могуць не ўскалыхнуць душу, не абудзіць у ёй паэтычнага настрою гэтыя вобразы нашай зямлі? Нездарма ж кажа Ва-

лянціна Пархоменка, што вяртаецца ў бацькоўскі дом як у краіну казак.

Бацькоўскі дом... Пачатак усіх пачаткаў... — Памятаеш, бабуля, як мы з табой хадзілі ў лес у ягады, і я громка гэтак усё спявала... — прыгадвае Валянціна, — і ты мяне кіліла Галасушкай. Давай гэтак, як тады, праспяваем.

Спачатку аднеквэцця старая. Маўляў, голас ужо не той, хвароба прычэпілася. Але ж не стрымліваецца. Тонкім, дрыготкім, кволым галаском павяла: «Ой, гора дзеўцы, а яшчэ ж гора будзе...».

Словы песні падхопілае маці Валянціны, потым сама спяваць. Мелодыя набірае моцы, ёй не хапае пакоя, яна рвецца на вуліцу. А на вуліцы песню працягваюць суседскія жанкі.

Некалі сама бабуля Кацярына была першым голасам у вёсцы. Без яе не абыходзілася ні вялікае, ні малое свята ў наваколлі.

З немудрагелістай гаворкі жанчын глядачы многае даведаюцца пра іх лёс. Напрыклад, бабу Кацярыну, калі была зу-

сім маладая, неяк пачуў славу музыкант Мітрафан Пятніцкі. Быў уражаны, запрасіў таленавітую кабету ў свой хор. Але ж не пусціў Кацярыну муж — дзяцей трэба было гадаваць, гаспадарку глядзець. Так і спявала ўвесь час баба Кацярына для вяскоўцаў, для ўнучкі Валечкі. Нездарма, відаць, старалася. Упала зерне на добрую глебу.

— Песня наша простая, сялянская, узала прыз у Амерыцы на конкурс, — з гонарам расказвае Валянціна родным у гэты свой прыезд пра нядаўнюю замежную вандрунку, — паўтара мільёна глядачоў не слухалі. Во і тэя песні, бабуля, спявала. Дзякуй за іх.

«Цячэ рэчанька, рэчка быстрая», «Ой, рана куры запелі», «А із-пад лесіку», «Ой, гора ж, дзеўцы ж гора», «А ў боры сосна», «Із-пад каменя» — усё гэтыя народныя песні традыцыйнага абрадавага цыкла гучалі ў тэлевізійнай перадачы ў выкананні Валянціны Пархоменка. Бадай, сюрпрызам для тэлегледачоў сталася песня «Ой, мама, мамачка», якую выканала ўжо праўнучка бабулі Кацярыны, дачка Валянціны — трэцікласніца Волечка. Сталічная жыхарка, яна даволі рэдка бывае ў вёсцы. Гадавалася, як і многія гарадскія дзеці, «на асфальце», не бачышы відовішчых купальскіх гульняў і абрадаў сваіх продкаў, не адчула на сабе іх та-

Заслужаная артыстка ВССР В. ПАРХОМЕНКА ў дуэце з А. КАЗАКОМ.

ямнічай і магутнай сілы. І раптам — пранізлівыя язычніцкія матывы ў немудрагелістай песеньцы дзяўчынкі, немаведама як улоўленыя ёю ў паветры ці ўпітаныя з малаком маці.

Думасца, што гэтая цікавая музычная перадача — першая ластаўка ў магчымай серыі перадач пра развіццё музычнага фальклору ў рэспубліцы. На жаль, Валянціна Пархоменка адзіная пакуль у нас прафесійная салістка, якая займаецца яго папулярызаваннем. Нядаўна

падрахтаваная ёю разам з А. Казакіна праграма складзена з народных песень розных рэгіёнаў рэспублікі. Аднак гэту праграму не чула шырокая публіка, не пазнаёмліліся пакуль глядачы і з ансамблем фальклорнай музыкі, які па ініцыятыве В. Пархоменка нарадзіўся на Дзяржтэлеерадыё. Сёння яшчэ шмат праблем у музыкантаў. І калі не звярнуць на гэтыя праблемы шырокую ўвагу, не вырашаць іх, наша культура можа страціць многае.

Т. НІКІЦІНА.

Кошык бульбы

Мілюня соладка пасопвае ў сне. Яе русыявыя густыя валоскі сонечна распылены па падушцы. І Стэфка баіцца, каб не прыціснуць іх плечуком ці рукой, каб не зачэпіць гэты шыкоўны шаўкавісты вадаспад. бо тады Мілюня стане балюча і яна адразу можа прагнуцца, як гэта ўжо было не раз.

Стэфка і Мілюня спяць на адным ложку, пад адною коўдраю, доўга штабечучы перад тым, як абаіх агорне цёмнаватая змора сну. А яшчэ — кожны вечар Стэфка расказвае Мілюні казкі. Таму і не дзіва, што ў некаторых выпадках Стэфка нават стала «выдумшчыцай», бо малая Мілюня просіць новых і новых. А дзе ты на кожны вечар іх, новых, і набярэшся! А ў Мілюнькі надта ж чэпкая памяць: запамінае кожную — ад пачатку і да канца! Стэфка, як і заўсёды, прачынаецца першаі. Так і павінна быць, бо яна ж старэйшая за Мілюню на цэлых пяць гадоў! Мілюня — шэсць, а Стэфцы — цэлых адзінаццаць.

«Яблычак, яблычак... дай мне васьць гэты яблычак, дай мне яблычак...», — раптам пачынае мармытаць узбуджаная нечым у сне Мілюня. І Стэфка, наколькі дазваляе свабода на такім ужо і нешырокім жалезным ложку, пасоўваецца ад малой, каб дарэшткі не разбудзіць яе: хай яшчэ паспіць! У сне, як чула Стэфка, дзеці растуць.

«Яблычак, яблычак... дай... я хачу яблычак, мама», — ізноў паўтараюць праз сон маленькія і капрызныя вусны.

Стэфка паціху ссоўваецца з ложка, але Мілюня прагнулася ўжо і цёмнакарымі вочкамі пазірае на сваю старэйшую сяброўку.

— Табе нешта снілася, Мілка? — пытаецца Стэфка.

— Але. Мне сніліся яблыкі, Стэфка. Многа-много яблыкаў. Цэлы кошык. Іх несла мама, а кошык выпаў з яе рук, і яблыкі пакаціліся па зямлі. Мама пачала збіраць іх, але яны так хутка каціліся, што яна ні аднаго для мяне не дагнала. Я хачу яблык, Стэфка. Хоць адзін, хоць які малюсенькі, — трызіцьці яшчэ тым нязбытным каларовым сном Мілюня.

— Але дзе ж узяць той яблык? Ды яшчэ — зімой! Стэфка і сама іх даўно не каштавала. Але, калі быў бы хоць адзін-адносенькі — яна не пашкадавала б яго, аддала б яго малой без ваганьня.

— Паглядзі, які ўзор намалюваў Дзед Мароз на акне, — раптам перапыняе Мілюню «яблычную спакусу» Стэфка.

І сапраўды: за ноч, пакуль яны спалі, акно ў пакоі зацягнула дзівосным ажурным карункам. І чаго толькі на ім няма, калі ў душы ёсць хоць невя-

лікая доля фантазіі! Вунь — лісцейкі клёна, вунь — матылькі і рамонка, а вунь нейкая прыгожая птушачка, вунь — месяцчык...

— А вунь — яблык, — радасна ляпечка Мілюня. — Глядзі, які вялікі серабрысты яблык, Стэфка! Я хачу яблык, хоць бы адзін — малюсенькі, — зноў не сунімаецца малая.

— Дзе ж ты яго бачыш, Мілка? Гэта зусім і не яблык, а вялікі белы шарык. Шарык гэта, Мілюня, паглядзі больш пільна.

— Не, не, гэта яблык, Стэфка. Я хачу яблык, хачу яблык, — ніяк не хоча забыцца на сон дзяўчынка.

— Дзеці, што гэта за шум такі? —

маць усе песні з гэтай дзівоснай скрыпачкі, як і яе старэйшая сяброўка Стэфка!

— Ідзіце, картавыя, хутчэй да стала, а то бульбачка ачухне, — запрашае Стэфчына мама. Але вясёлыя і «картавыя» выпягваюць песьню да канца: Любіць, грэшна ль кудрявая. Когда звеня,

Страна встает со славою
На встречу дня.

Сопкая, развараная бульба пахка дыміцца на сталі. Побач — тоўстая чыгунная патэльня, з якой апетытна казычуду нос скваркі. І Мілюня адразу ж забываецца на свой незвычайны каларовы сон, перакочваючы ў малень-

мі ашчадна, на кавалачкі, нават на скрылікі, парэзвае дзядзька Стась хлеб сваім дзецям! Не-не, Стэфка не пойдзе да іх, ім жа і так цяжка.

— Хай з намі і Стэфка тады ідзе! — не сунімаецца страказуля-козачка — Ды што ты, Стась, ніякая яна у нас не нахлебніца, ёй жа як таму верабу трэба, — адгукаецца Стэфчына мама. — Хай лепей Мілюня будзе ў нас. І Стэфка да яе вельмі прывыкла. Мілюнька — што родная сястра ёй. Хай будзе лепей у нас.

Журботная Стэфка з палёгкай уздыхае (нарэшце, Мілюня застаецца з ёю!).

— Ты ня думай, Марыя, я табе адраблю, адкашу ў лета разам з тваім Іванам, памагу і хляпчук паставіць. Рукі ў мяне цясларскія, сілы яшчэ многа, — не ведае, як аддзякаваць суседцы дзядзька Станіслаў. — А калі яна так прыліпла ўжо да ваішае хаты, дык хай пабудзе, покуль сама Феня не вернецца. Ужо хутка, праз паўгода якога, і вернецца. Амністыя, казалі, нейкая павінна быць. Можна, пад гэтую амністыю і Феніна доля падпаде. Трое дзяцей усё-ткі, га, Марыя? І за што ж я ўвесь фронт прайшоў, га, Марыя, каб да такога сораму дажыцца?

— Ты не адзін такі, Станіслаў, — стараецца супакоіць узбуджананага дзядзьку Стэфчына мама. — Вунь, і Мацеюх забралі з Гальшанкі. І гэтак жа, як і тваю Феню, усяго толькі за кошык бульбы. Каб ён быў спрах, той кошык, каб лепей згніла тая праятая бульба, калі мы яе тады вясной перабіралі! І трэба ж гэтаму выжлу так наздзекавацца са сваіх людзей, з жанчыны!

Стэфка здагадваецца, які гэта «выжла»? Гэта той самы міліцыянер, што і да іх прыезджаў надоечы і нешта доўга поркаўся ў каморы і на гумне. Стэфка баіцца і ненавідзіць усёй дзіцячай душою гэтага выжлу. Ён для яе — як усабленне той чорнай будкі-машыны, якая забрала Мілюніну маму. І яна памятае, як плакалі жанчыны, калі вялі да той чорнае будкі цётку Феню, якая таксама плакала, але ціха, нягучна. А потым цётка выцерла ражэчкам хусткі ночы і сказала: «Не плачце, добрыя людзі, авось, не загіну. Іван, нясі лепей гармонік ды зайграй мне адыходную на дарогу! Будзь ласкаў, Іване, не паскупіся на маю просьбу».

Стэфка выразна бачыць, як і сапраўды яе адчайны тата-франтавік кінуўся ў хату па гармонік і зайграў цётцы Фені адыходны марш, а ўзбуджаная жанчына яшчэ больш загаласілі. Стэфка добра памятае, як выжла і брыгадзір учапіліся ў татава плячо, а выжла паласнуў па малінавым мяха гармоніка нечым бліскучым і вострым. Як шабляю паласнуў! Марш закліпаўся. А мама тады збыла ўся, як палатно, бо баялася, што і тату могуць упіхнуць у гэтую чорную будку. Плакалі, бегучы за чорным вяртанам, два цётчыны хлопчыкі — Пятрок і Бронік. І доўга яшчэ гэты гарачы і сардэчны плач перамешваўся

Проза

Ягэнія
Яэмшыцы

ДВА ПАВЯДАННІ

зазірае ў пакой руплівая Стэфчына мама.

— Ды вось, Мілюня яблык хоча, хаця б адзін, — адказвае Стэфка і сама тым часам журыцца, як дарослая, у думках. («Якія яшчэ яблыкі, тут хоць бы бульбачкі да вясны хапіла. Але малой жа не скажаш пра гэта, гэтага Мілюня не зразуме»).

— Яблыкаў у нас няма, дочка. Але заўтра — Новы год. Павінна прыйсці да нас у госці з хутара бабуля Марфа. Можна, яна чым вас і парадзе. Пачакайце, дзеткі, да заўтра. А цяпер — хутчэй мьнца і снедаць.

«Нас утро встречает прохладой, нас ветром встречает река. Кудрявая, что ж ты не рада веселому пенью гудка?» — даносіцца з радыёпрыёмніка. І Стэфка з Мілюняй падхопліваюць песьню на ляту:

Не спи, вставай, кудрявая!
В цехах, звеня,
Страна встает со славою
На встречу дня.

І сапраўды, з тае пары, як у хаце з'явілася радыё, Стэфка вывучыла ня-мала песень. Прыліпне вухам да дзівоснай скрыпачкі — і слухае, слухае, а потым ужо і сама спявае. Голас у Стэфкі грудны, плавучы. Вось ужо яна разам з Мілюняю дружна ўтвораць вясёламу ранішняму гімну жыцця: «І радості ніяк не запрятать, когда барабанички бьют: за ними идут октябрыта, картавыя песні поют». Глядзі, хутка і Мілюнька навучыцца перай-

кіх і чэпкіх руках белы камячок бульбы.

А Стэфка не ведае, чаму спакойна не можа глядзець на бульбу і нават есці яе. Не ведае? Але чаму ж тады ўсякі раз, калі яны з Мілюняй садзіцца за стол і Стэфчына мама насыпае з чыгунка ў белую фарфаравую місу разварытае бульбяное дзіва, дзяўчына ўспамінае застаўбіяныя ў памяці кошык бульбы і Мілюніну маму. А яшчэ вялікую чорную машыну — будку, у якой паехала цётка Феня — Мілюніна мама.

— Ну што, малая нахлебніца, тут, няйнакш, смачней, чымся дома? — замест прывітання чуюцца з кухонных дзвярэй голас дзядзькі Станіслава, Мілюнінага таты. — А Петрык з Бронікам сумуюць без цябе. Можна, усё-такі пойдзем, га, страказуля-козачка? — звяртаецца да дачупкі дзядзька Станіслаў.

— Дык і Стэфка тады хай з намі ідзе. Адна, без Стэфкі, я не пайду. — сакочка малая. — Забірай, тата, і Стэфку!

— Хай, няхай і Стэфка ідзе, як жа без Стэфкі. — згаджаецца дзядзька Станіслаў. — Толькі са Стэфкай!

А Стэфка ведае, адчувае, што хоць дзядзька Станіслаў і сапраўды са ўсёй шчырасцю запрашае і яе, аднак ісці ёй нельга. Дзядзька Станіслаў адзін у хаце і яму вельмі цяжка ўпраўляцца з трыма дзецьмі. Яна ж, Стэфка, на свае вочы бачыла, як вель-

Каб не было «белых плям»

Юбілейная выстаўка Рыгора КОБЕЦА

«Назаўсёды застаўся ў памяці пакалення 20—30-х гадоў Грыша-качагар — Рыгор Кобец. Ён быў першым у Беларусі: першым рабочым-драматургам Мінска, стваральнікам першай п'есы аб рабочым класе БССР, першым прафесійным сцэнарыстам кінафабрыкі «Савецкая Беларусь» — стваральнікам сцэнарыяў такіх вядомых фільмаў, як «Двойчы народжаны» і «Шукальнікі шчасця». Праўда, пакуль што няма артыкула пра Рыгора Кобца ў энцыклапедычным «Кінаслоўніку», але ж там няма артыкулаў і пра іншых заснавальнікаў беларускага кіно (напрыклад, пра сцэнарыста А. Вольнага, артыста У. Крыловіча, рэжысёра-дакументаліста Гарбунова і шмат інш.). Затое ў «Кінаслоўніку», як і ў іншых кінаработах, шмат упамінанняў аб «роботах» птушчападобных адміністрацыйных дзеячаў, якія прамільгнулі, як начныя птушкі, на беларускім экране».

Так пісаў беларускі кінарэ-

жысёр П. Шамшур 20 гадоў назад. («Грыша-качагар», 1968, захоўваецца ў ЦГАЛІ БССР). Шмат вады ўцякло з таго часу, але з пералічаных толькі У. Крыловічу крыху пашанцавала. А астатнія, у тым ліку і мой бацька, Рыгор Якаўлевіч Кобец, па-ранейшаму засталіся без «энцыклапедычных артыкулаў». Да свайго 90-годдзя ён прайшоў нават без кнігі сваіх асноўных твораў. Таму выстаўка, прысвечаная 90-годдзю майго бацькі, арганізаваная ў Доме літаратара, трохі азнаёміць яе наведвальнікаў з некаторымі аспектамі творчай дзейнасці і жыццёвага шляху пісьменніка.

Творчасць Р. Кобца яшчэ не даследавана. Асобныя раздзелы, у якіх разглядаюцца створаныя па яго сцэнарыях фільмы і п'еса «Гута», ёсць толькі ў кнігах аб іншых дзеячах літаратуры і мастацтва або ўвогуле аб мастацтве. Але многія факты, звязаныя з творчасцю Кобца і яго жыццём, у нека-

торых кнігах не заўсёды адпавядаюць рэчаіснасці. У зборнік Кобца, які быў падрыхтаваны да выдання, але дагавор скасаваны, уваходзілі яго лепшыя драматургічныя творы на гісторыка-рэвалюцыйную тэматыку і яго ўспаміны, якія далі б магчымасць чытачу атрымаць поўнае ўяўленне не толькі аб творчасці аднаго са старэйшых «майстроў беларускай драматургіі» (як пішучы мастацтваведы), але адкрылі б старонкі гісторыі культурнага і творчага жыцця ў перыяд бурнага станаўлення Савецкай улады ў Беларусі і ва ўсёй нашай шматнацыянальнай краіне.

Матэрыялы, якія экспануюцца на выстаўцы, збіраліся не адзін год. Шмат фотаздымкаў і фотадакументаў, прадстаўленых на выстаўцы, меркавалася апублікаваць у кнізе. Шмат у чым дапамаглі мне супрацьнікі ЦГАЛІ БССР, ЦГАЛІ ССРСР, Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна, Дзяржаўная бібліятэка СССР імя

У. І. Леніна, бібліятэка Дома урада БССР, Інстытут мастацтвазнаўства АН БССР, музей Янкі Купалы, мастацтвазнаўцы, пісьменнікі, за што я вельмі ўсім удзячна. Сёе-тое захавалася і ў нашым хатнім архіве, менавіта тое, што разам з намі перажыла вайну ў час акупацыі ў Мінску. Нешта майму бацьку ўдалося зберагчы ў ссыльцы, калі ён адбываў 10-гадовы тэрмін у сібірскай лагерах. Разам з ім, напрыклад, адбывала тэрмін у ссыльцы і грамата аб прысваенні яму звання заслужанага дзеяча мастацтваў БССР у 1935 г., падпісаная Чарвяковым, Галадзедам і Ляўковым. На вялікі жаль, членскі білет Саюза пісьменнікаў за подпісам М. Горкага згінуў, назаўсёды застаўся ў Сібіры.

Экспануюцца на выстаўцы «Аўтабіяграфія» майго бацькі, надрукаваная ў зборніку «Вытокі песні» з рэдактарскімі скарачэннямі, і гэтыя скарачэнні (пасля яго рэабілітацыі!) выпалі на старонкі з гадамі рэпрэсіі і рэабілітацыі майго бацькі. Каб не было «белых плям» у яго аўтабіяграфіі, я дапоўніла яе машынапісным рукапісам Кобца, дзе ён расказвае аб сталінскіх рэпрэсіях.

«Аўтабіяграфія» майго бацькі называюць мастацкім твора-

рам, а больш дакладна — самым кароткім раманам, які напісан вельмі лакалічна, драматычна і дынамічна. Гэта не проста анкета, запоўненая аўтарам, гэта шчырая споведзь чалавека з адкрытай душой, вельмі цяжкага і складанага лёсу, чалавека, які забытаўся ў супярэчаннях жыцця і таксама, як героі яго твораў, на пачатку рэвалюцыі не ведаў, да якога берага прыстаць. Але, «прыстаўшы», застаўся верным ленінскім ідэалам Камуністычнай партыі і рабочаму класу, з асяроддзя якога выйшаў. Перад вачамі ўсплывае і ўся гісторыя нашай краіны, пачынаючы з дарэвалюцыйнага часу, потым рэвалюцыя, грамадзянская вайна, станаўленне Савецкай улады, змрочныя гады культуры асобы, якія закранулі Р. Кобца, і нарэшце перыяд жыцця, пачынаючы з 60-х гадоў. Паўстаюць перад намі са старонак «Аўтабіяграфіі» і цікавыя людзі, сапраўдныя камуністы, якія паўплывалі на светлагляд і творчы лёс маладога Р. Кобца.

На выстаўцы фотадакументы інфармацыйнага плана, напрыклад: «Што робіцца па стварэнню беларускага «Чапэва»?» Гэта інфармацыя дае магчымасць прасачыць гісто-

З мэтай выяўлення і набыцця рэдкіх і старых кніг, закупкі ў насельніцтва этнаграфічных матэрыялаў і была арганізавана сёлета экспедыцыя навуковых супрацоўнікаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. Маршрутам яе мы выбралі сумежа Мінскай і Гродзенскай абласцей, а канкрэтней — Карэліцкі, Наваградскі і Валожынскі раёны, мясціны, звязаныя з імёнамі многіх цікавых пісьменнікаў як XIX, так і XX стагоддзя.

Першая вёска, якую мы наведалі, была Ярэмічы Карэліцкага раёна. Тут нас сустраў настаўнік-пенсіянер Аляксандр Канстанцінавіч Ракач, які абяцаў нам аказаць дапамогу ў пошуках матэрыялаў. Ён і сам падрыхтаваў для нас некалькі кніг выданняў Заходняй Беларусі.

Разам з Аляксандрам Канстанцінавічам мы абшлі хаты многіх вясцоўцаў, у якіх маглі быць старыя кнігі, але вынікі былі неусуцэпальныя — не надта клапаціліся людзі пра захоўванне сваіх дамашніх рэліквій. На старыя кнігі мы натрапілі толькі ў хаце І. У. Лазуна. Праўда, толькі ўмоўна можна назваць кнігамі тую «гражанку», што прынес нам гаспадар. Гэта была бязладная кіпа асобных аркушаў з самых розных кніг, без вокладак. Тут былі рэшткі «Учебника русской словесности», нейкага мініяцюрнага выдання пра гісторыю Польшчы і Вялікага княства Літоўскага, «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча на польскай мове, невядомых беларускіх выданняў. З усёй гэтай кіпы мы змаглі толькі выбраць няпоўную «Хрэстаматэю новай беларускай літаратуры» І. Дварчаніна і «Дудку беларускую» Ф. Багушэвіча, выдадзеныя ў 1930 годзе ў Вільні. Як расказаў нам сам гаспадар, гэтыя кнігі ён узяў на гарышчы ў суседа, калі разбіралі яго хату. Яны ад доўгага ляжання пажоўклі, зацяклі ад дажджоў. І было іх вельмі многа.

— Я мяшкамі здавала гэтыя кнігі ў макулатуру, — прызналася дачка гаспадара.

Акрамя гэтай сумнай знаходкі, якая прывяла нас у роспач, у Ярэмічах натрапілі мы ў адной з хат яшчэ на цікавы дакумент, які гаворыць пра пашырэнне беларускай літаратуры ў народзе. Гэта — фотаздымак 1936 года, на якім зняты члены Ярэміцкага рэвалюцыйнага падполля, змагары супраць прыгнёту беларускага народа з боку санацыйных улад буржуазнай Польшчы. У руках падпольшчыкаў — партрэт Янкі Купалы.

Пра папулярнасць твораў Янкі Купалы ў былой Заходняй Беларусі расказвае і сам гаспадар хаты пенсіянер А. І. Пучко, адзін з удзельнікаў Ярэміцкага падполля.

У Ярэмічах мы звярнулі ўвагу на шыльду «Вуліца Аляся Мілюця». Алясей Мілюць — беларускі паэт, які загінуў у 1944 годзе, змагаючыся ў радах Савецкай Арміі супраць гітлераўскай навалы. Вёска Скорычы, дзе

ён нарадзіўся і жыў, знаходзіцца побач з Ярэмічамі. Там і цяпер жыве яго родны брат — Іван Макаравіч Мілюць. Мы вырашылі наведаць яго.

Іван Макаравіч, стары, падвосемдзят гадоў чалавек, адразу ж паказаў нам усё, што засталася ад брата. Як вядома, Алясей Мілюць часта выступаў у заходнебеларускім друку, падборні яго твораў неаднаразова змяшчаліся ў Мінску ў калектывных зборніках Алясея асобнай кнігай творы паэта не выдаваліся ні разу, так што ў нас ня-

барацьбу, арышты, турэмнае зняволенне, пра апошнія сустрэчы. Усе матэрыялы, звязаныя з В. Таўлаем, хоць і вельмі дарагія яны для Кацярыны Сцяпанавы, яна перадае будучаму літаратурнаму музею рэспублікі.

Шмат цікавых сустрэч было і на Наваградчыне — радзіме Адама Міцкевіча і Яна Чачота. У Наваградку мы нават натрапілі на след славаці «Песні пра зубра»

вых мяшкоў для цэменту...

І хоць вярталіся мы не з пустымі рукамі (сярод знойдзеных кніг — «Першы беларускі календар «Нашай Нівы» на 1910 год», «Васількі» Ядвігіна Ш. (1914), першы выданні Якуба Коласа «У Палескай глушы» і «У глыбі Палесся», «Беларускі сялянскі календар на 1937 год», шмат кніг заходнебеларускіх выданняў, царкоўна-рэлігійная літаратура, іншыя матэрыялы, мы добра разумелі, што гэта — толькі кропля ў вялікім моры выяўленых помнікаў нашай літаратуры.

Аб'ездзіць жа ўсе гарады і вёскі Беларусі з мэтай выяўлення гэтых помнікаў практычна немагчыма. Таму хочацца звярнуцца да краязнаўцаў, аматараў кнігі, да усёй грамадскай рэспублікі прыняць самы актыўны ўдзел у зборы матэрыялаў для будучага літаратурнага музея, які павінен стаць адным з цэнтраў нашай нацыянальнай культуры. Добра разумеючы важнасць гэтай справы, многія прадстаўнікі грамадскасці ўжо адгунуліся на просьбу супрацоўнікаў музея і прапанавалі шэраг важных літаратурных помнікаў.

Першы, хто даслаў нам цікавыя матэрыялы («Слова аб паку Ігаравым» 1839 і 1868 гг. выдання), быў інжынер з г. Калініна Маскоўскай вобласці П. М. Шкляеў. Рэдкімі кнігамі, часопісамі, фотаздымкамі з уласных бібліятэк і архіваў падзяліліся з намі Зосьяна Верас, Арсень Ліс, Алясей Разанаў, Яна Саламевіч, Жыхары Вільнюса І. А. Багдановіч і М. В. Маслоўская, масквічы Т. А. Паўловіч-Кіліменка, Г. В. Прыбытка, А. К. Каўно, краязнаўца з в. Дуброва Маладзечанскага раёна В. В. Міхасёнак, В. А. Міханюк і інш.

Асабліва цяжка з набыццём матэрыялаў па дакастрычніцкаму перыяду. У бібліятэках — іх лічаны адзінкі. А не сакрыт, што ў многіх дзяржаў культуры, літаратуры і мастацтва, у краязнаўцаў, аматараў-кніжнікаў захоўваюцца ў дамашніх бібліятэках беларускія старадрукі, цікавыя выданні класікаў нашай літаратуры, старыя часопісы, газеты, альманахі.

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры павінен адыгрываць надзвычайную важную ролю ў прапагандзе беларускай літаратуры, у патрыятычным выхаванні нашага народа. Стварэнне яго — гэта наша ўсеагульная справа. Хочацца прыгадаць тут словы Максіма Горкага: «Калі народ умее шанаваць сваіх вялікіх паэтаў, калі ён лічыць іх роднымі сабе — гэта значыць, народ зразу меў вялікае значэнне сваіх творчых сіл і навучыўся пажыццёва сябе».

Дапамога музею ў зборы матэрыялаў — святы абавязак усёй нашай грамадскасці, кожнага з нас.

Для ўсіх, хто захоча напісаць нам, прапанаваць свае матэрыялы, паведамляем адрас: 220029, Мінск, вул. М. Горкага, 7а, Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. Тэл. 34-07-61.

Ніна ЦВІРКА, загадчыца аддзела беларускай дакастрычніцкай літаратуры Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.

Пошукі, знаходкі

ШУКАЕМ ПОМНІКІ БЕЛАРУСКАГА ПІСЬМЕНСТВА...

Як паведамлялася ўжо, загадам Міністэрства культуры БССР ад 16 лістапада 1987 года ў Мінску створаны Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры, які павінен ва ўсёй паўнаце раскрыць перад намі вялікі і цярністы шлях нашага прыгожага пісьменства ад зараджэння ў сёвай даўніне да сённяшняга дня. Пачалася нялёгкая работа па зборы матэрыялаў для будучага музея.

ма нават больш-менш поўнага ўяўлення пра яго спадчыну. І вось у нашых руках даволі ёмістыя сшыткі, у якіх рукой паэта перапісаны ці не ўсе яго творы. Простыя, шчырыя, напісаныя крывёю сэрца радкі паэта-патрыята. Іван Макаравіч дастае і франтавыя пісьмы Аляся Мілюця, адрасаваныя сестры. Нельга без хвалявання чытаць гэтую шчырую споведзь паэта-франтавіна. Вось радкі з самага апошняга пісьма, напісанага 11 кастрычніка 1944 года, незадоўга да гібель: «Я буду вельмі шчаслівы, калі гэта маё пісьмо дойдзе да цябе. Я яго пішу... пад варожымі снарадамі, у непарадках. Заховай яго, калі атрымаеш, як дакумент нашай роднасці і нашай шчырай братняй любові. На мяне ты не крыўдуй, усё даруй мне і прабаў. Я табе таксама даўно ўсё дараваў, нам трэба, каб мы засталіся з чыстымі сэрцамі і сумленнем... Кожную хвіліну я магу быць забіты ці паранены, а тава я пішу табе так, як гэта ўжо апошні раз, такія ўжо ваенныя абставіны, але я глыбока веру, што Бог даць мне магчымасць вярнуцца дамоў. Вайна ўжо блізка да канца. Ворат дабіваецца, і недалёкі той дзень, калі я з перамогай вярнуся дамоў і тады мы ўсе разам зажывем новым цікавым і шчаслівым жыццём...»

У Карэліцкім раёне, у вёсцы Палужа, сустралі мы «таварыша вясны» Валянціна Таўлая, сяброўку па вучобе і рэвалюцыйнай барацьбе — настаўніцу-пенсіянерку Кацярыну Сцяпанаву Главінскую. Як самая дарагія рэліквія захоўвае яна ліст Валянціна Таўлая ад 5 красавіка 1945 года, у якім ён запрашаў яе на работу ў Мінск і расказаў аб сваёй працы ў Літаратурным музеі Янкі Купалы і над зборнікам «Шляхі і краты». 28 жніўня 1946 года Валянцін Таўлай выдаў ёй пасведчанне аб тым, што К. С. Главінская накіроўваецца збіраць матэрыялы пра Янку Купалу на тэрыторыі Лідскага і Шчучынскага раёнаў. Мы запісваем на магнітную стужку ўспаміны пра іх сумесную ўвучобу ў Наваградскай беларускай гімназіі, пра падпольную

Міколы Гусоўскага выдання 1522 года. Яшчэ некалькі гадоў назад кніга была ў асабістай бібліятэцы мясцовага краязнаўцы. На жаль, ён аддаў яе камусьці ў Мінск, сляды яе згубіліся...

Нічога не змаглі мы адшукаць і з былой бібліятэкі Храптовічаў у Шчорсах, адной з багацейшых у Еўропе. Як вядома, большасць кніг з яе была перададзена ў 1913 г. Кіеўскаму ўніверсітэту. Але многа засталася на месцы, у час першай сусветнай вайны яны прапалі. Шмат разабралі мясцовыя аматары кнігі. Нельга паверыць, што частка іх не ўцалела. Жыхары Шчорсаў расказвалі нам пра былога садоўніка Храптовічаў Юшкевіча Антона Антонавіча, які самаахварна захоўваў альбомы і кнігі з бібліятэкі, спадзеючыся, што гаспадар вернецца па іх. Куды дзелася ўсё гэта пасля яго смерці, ніхто не ведае, бо дзеці выехалі, хто ў Польшчу, а хто жыве ў Рызе і ў Лідзе.

Добра памаглі нам у зборы кніг у абодвух раёнах настаўнікі — краязнаўцы П. П. Сачыўка з вёскі Цорыны, Л. А. Навара з Чорнай Гуты, П. М. Шчарбакоў з Кайшоўкі, У. А. Урбанавіч з Валеўкі і В. М. Логаш з леснічоўкі на возеры Свіцязь, якія «адшукідалі» для музея асобныя каштоўныя выданні з уласных бібліятэк.

Што-кольвечы прывезлі мы і з Валожынскага раёна. Паэт Пятро Бітэль, які жыве ў Вішневе, перадаў нам не зусім звычайны экспанат — рукапіс свайго перакладу на беларускую мову паэмы Адама Міцкевіча «Конрад Валенрод». Зроблены пераклад быў у сталіцкіх лагерах у Джэзказгане, куды беспадстаўна кінулі паэта, запісаны зялёнкаю на шматках папяро-

А Б'Я В Ы

МІНСКІ ІНСТЫТУТ КУЛЬТУРЫ

АБ'ЯВЛЯЕ ПРЫЕМ СЛУХАЧОУ на дзённае (з адрывам ад вытворчасці) і завочнае (без адрыва ад вытворчасці)

ПАДРЫХОУЧАЕ АДДЗЯЛЕННЕ на 1988/89 навучальны год

НА ДЗЕННАЕ ПАДРЫХОУЧАЕ АДДЗЯЛЕННЕ НА ФАКУЛЬТЭТЫ:

культура-асветнай работы і рэжысуры (спецыялізацыя — арганізацыя-методыка культуры-асветнай работы, кіраўніцтва самадзейным тэатральным калектывам, рэжысура масавых святаў);

самадзейнага музычнага і харэаграфічнага мастацтва (спецыялізацыя — кіраўніцтва самадзейным харавым калектывам (академічны хор, народны хор), кіраўніцтва самадзейным духавым і эстрадным аркестрам, кіраўніцтва самадзейным аркестрам народных інструментаў, кіраўніцтва самадзейным танцавальным калектывам); бібліязнаўства і бібліяграфія (спецыялізацыя — методыка выкарыстання сродкаў механізацыі і аўтаматызацыі ў бібліятэчнай рабоце).

НА ЗАВОЧНАЕ ПАДРЫХОУЧАЕ АДДЗЯЛЕННЕ НА ФАКУЛЬТЭТЫ:

культура-асветнай работы і рэжысуры (спецыялізацыя — рэжысура масавых святаў);

самадзейнага музычнага і харэаграфічнага мастацтва (спецыялізацыя — кіраўніцтва самадзейным харавым калектывам (народны хор), кіраўніцтва самадзейным духавым і эстрадным аркестрам, кіраўніцтва самадзейным аркестрам народных інструментаў);

бібліязнаўства і бібліяграфія (спецыялізацыя — бібліязнаўства, і бібліяграфія грамадска-палітычнай літаратуры, бібліязнаўства і бібліяграфія сельскагаспадарчай літаратуры, бібліязнаўства і бібліяграфія мастацкай літаратуры, бібліязнаўства і бібліяграфія дзіцячай літаратуры).

На падрыхтоўчае аддзяленне прымаюцца грамадзяне СССР з закончанай сярэдняй адукацыяй з ліку перадавых рабочых усіх галін народнай гаспадаркі, калгаснікаў і іншых на-тэгорыя работнікаў, правы заліку якім на падрыхтоўчае аддзяленне ўстаноўлена рэацыйная ўлада, а таксама ваеннаслужачых, звольненых у запас з Узброеных Сіл СССР.

Рабочыя, калгаснікі і прыроўненыя да іх асобы, для паўстаплення на падрыхтоўчае аддзяленне, павіны мець стаж работы не менш двух гадоў. На кіраванне моладзі на падрыхтоўчае аддзяленне даецца кіраўніцкі прадпрыемстваў, арганізацый і устаноў, таксама камандаваннем ваенскіх часцей па рэкамендацыі партыйных, камсольскіх і прафсаюзных арганізацый на падставе рашэнняў сходаў працоўных калектываў і асабістага састава ваенскіх часцей (падроздзяленняў) (форма № 1, 2, 3).

Разам з перадавымі рабочымі і калгаснікамі са стамак работы не менш двух гадоў прымаюцца на падрыхтоўчае аддзяленне асобы з ліку працоўнай моладзі, накіраваныя прадпрыемствамі, арганізацыямі і ўстановамі на дагаворнай аснове ў парадку мэтай падрыхтоўкі, але якія не прайшлі па конкурсу і не маюць указанага стажу работы, пры ўмове паспяховага імі ўступных экзаменаў.

На падрыхтоўчае аддзяленне залічваюцца інваліды I і II груп, якім апаведна заключэнню ўрачэмна-экспертных камісій не супрацьпаказана навучанне ў ВНУ і якія могуць наведваць вучэбныя заняткі.

Тэрмін навування на падрыхтоўчым аддзяленні з адрывам ад вытворчасці — 8 месяцаў, без адрыва ад вытворчасці — 10 месяцаў.

Асобы, накіраваныя на падрыхтоўчае аддзяленне, прадстаўляюць заяву, накіраванне на падрыхтоўчае аддзяленне, дакумент аб сярэдняй адукацыі (у арыгінале), копію працоўнай кніжкі, характарыстыку, 6 фота (здымак без галаўнога ўбору, памерам 3x4 см), медыцынскую даведку аб стане здароўя (форму № 086 (у), што пацвярджае магчымасць навування па спецыяльнасці дадзенай вышэйшай навукальнай установы ў адпаведнасці з метадычнымі ўказаннямі па медыцынскаму абору асоб, якія па-ступваюць у вышэйшыя навукальныя ўстановы. Пашпарт і дакумент аб адносінах да ваенскай павінанасці прадстаўляюцца асабіста.

Заявы прымаюцца: на завочнае падрыхтоўчае аддзяленне з 20 жніўня па 25 верасня. Пачатак заняткаў з 1 кастрычніка; на дзённае падрыхтоўчае аддзяленне з 1 кастрычніка па 25 лістапада. Пачатак заняткаў з 1 снежня.

29 верасня ў 11.00 дэманат праводзіць Дзень адкрытых дзвярэй. Жадаючыя могуць азнаёміцца з інстытутам, атрымаць пытанні для гутаркі, пранаксультавацца адносна афармлення дакументаў.

Дакументы высылаць па адрасу: 220001, г. Мінск, вуліца Рабкораўская, 17. Інстытут культуры, падрыхтоўчае аддзяленне. Пакой № 211. Тэлефон: 25.29.40.

«Літаратура і мнство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П X 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
AT 04447 M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, на-месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-нага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, ад-дзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культуры-асветнай работы — 33-24-62, аддзела інфарма-цыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталітэрацыі — 33-44-04, 32-24-62, карэктар-скай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на ма-шыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Зайр АЗГУР, Алясей АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алясей ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.